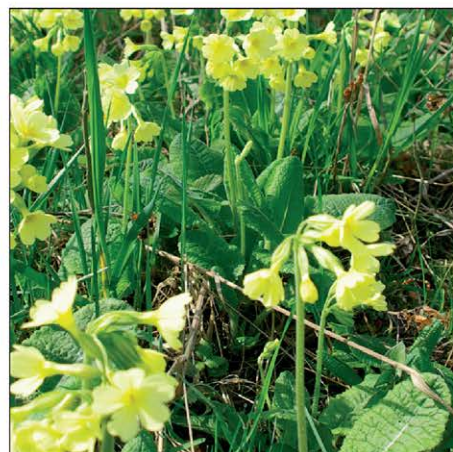

VYBÍRÁME Z OBSAHU

Navštivte Valašsko
 Vsetínští řezníci
 Známý neznámý Jan A. Baťa
 Léčivé byliny
 ve valašských zahradkách
 Svěbytný umělec Ferdiš Duša
 Vsetín magický ve fotografii
 Historie zakódovaná
 v muzejních sbírkách
 Pověsti z Pulčín
 Beskydský řezbář
 V ateliéru Miloslav Stibor
 Bibliografie 1998 - 2008/1
 Jubilejní DVD 2008

20

květen
 2008/1

Valašsko

V L A S T I V Ě D N Á R E V U E

*Naše
Valašsko*

Co přitahuje nesčetné turisty a pravidelné návštěvníky z celého světa na moravské Valašsko – do malebného hornatého kraje na samých hranicích se Slovenskem? Nejsou to ani světoznámé historické památky ze Seznamu UNESCO, ani proslulé hrady a zámky, i když nabídka zdejších muzeí je naopak velmi rozmanitá – od tradiční architektury pravidelně oživující ukázkami starých lidových zvyků a řemesel, přes ojedinělé sbírky neúprosně zanikajícího sklářského průmyslu a historické kolekce světoznámého ohýbaného nábytku, až po umělecké výstavy a sympozia současných akademických i lidových výtvarných umělců.

Je to především zdejší krajina, lidé a prožitky, které do zalesněných, jednou proslulých, jin-

dy zádumčivých hor, kopců a údolí přivádějí stále nové a nové zájemce.

Magnetem pro celoroční turistiku a sportování jsou Beskydy, Javorníky, Vsetínské i Hostýnské vrchy se svými vrcholovými lákadly Radhoštěm, Pustevnami, rozhlednou na Třešticích, Soláněm, Kohůtkou a Hostýnem, skalní útvary v Lidečce, na Pulčíně, Lačnově nebo rekreační vodní plochy a více či méně otevřená údolí podél řek Vsetínské a Rožnovské Bečvy a jejich nesčetných horských přítoků. Pokud se při svých toulkách

Valašskem zrovna nedostanete do státem chráněných přírodních území a rezervací, ať už to jsou zachovalé jedlobukové pralesy, horské květnaté či jalovcové louky nebo rybníční ptačí ráje, pak se určitě všude setkáte s dávnověkými stopami soužití člověka s přírodou. A právě toto spojení dělá z Valašska tak přívětivou a nezaměnitelnou krajinu našeho srdce.

Hana Jabůrková
Foto Zdeněk Hartinger

K jubileím patří blahopřání, což v podstatě obsahuje dva pojmy: chválu a přání. V našem případě je našťěstí dostatek důvodů k chvále.

Desítky, „kulaté“ číslo, se vyskytuje v mytických a pohádkových představách jako číslo uzavřeného celku a dokonalosti. Naše arabské číslice představují jako opticky kulatější dvacítku: hrany jedničky se změkčily do dvojky; a přece mytologická symbolizace pracující s odlišnými číslicemi na tuto proměnu nedosáhla. V případě revue Valašsko splývá jubilejní dvacáté číslo s desetiletím existence. A je důležité, že překračuje symboliku těchto kulatých čísel – ani náznakem nespěje k uzavřenosti, zato poctivě usiluje o dokonalost. Redakce dokázala popřít znevažující význam pojmu *muzeální*, který české slovníky vykládají jako synonymum starobylosti a zastaralosti. Ani příchod těchto vlastností nezasáhl dvacítku čísel sborníku! Svěží rytmus obsahu je podporován i pravidelným rytmem vydávání, který doposud nebyl porušen, což samo o sobě je obdivuhodné. A není pochybností o tom, že látky pro studie, úvahy a zamyšlení nebude nedostatek ani další dvacítky čísel.

A co bych si sám přál, aby našlo místo v otevřeně šíři tematického záběru revue? Například to, co je mi nejvíc vzdálené, ale co mě stále nutkavě oslovuje ve vzpomínkách z dětství: historie regionálního sportu. Horovali jsme jako školáci pro *Valašskou Spartu Vsetín*; oddíly kopané tehdy za války, po likvidaci tělovýchovných organizací, vyrůstaly po vesnicích jako houby po dešti a jako nový fenomén zasahovaly specificky do života. Nepatří to do pozornosti vlastivědné revue? A z jiné oblasti: Po našich městech a vsích – a také na jejich hřbitovech – je rozptýleno plno soch, plastik, památníků nové provenience. O starých skulpturách lze najít literaturu – o dílech čerstvějších nikoliv. Badatelské pole je otevřené!

Uvědomuji si, že jsem tyto okruhy témat postrádal už ve svazku *Vlastivědy moravské* věnovaném vsetínskému okresu, a tuším tudíž, kde asi je příčina těchto mezer: nedostatek autorů. Mým přáním revui Valašsko tedy je, aby se jí dařilo rozšiřovat autorské zázemí a našla dostatek erudovaných odborníků, kteří nepohrdají ani spoluprací s příslušnými múzami (snad jsou to Kleió a Kallopé) a oslovili nás slovem odborně fundovaným i krásným, jak o to redakce vytvrze usiluje.

Mojmír Trávníček,

literární kritik, teoretik a publicista, oceněný v r. 2007
za významný, dlouhodobý a podstatný přínos kulturnímu rozvoji regionu
cenou Zlínského kraje „Pro amicus musae“

VALAŠSKO - vlastivědná revue (historie-příroda-lidé-umění-události)
Vydává Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, příspěv. org.
Adresa redakce: Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně, Horní nám. 2, 755 01 Vsetín, tel.: 571 411 690, fax: 571 411 689, e-mail: jaburkova@muzeumvalassko.cz
Výkonná redaktorka: Mgr. Hana Jabůrková
Technický a výtvarný redaktor: Břetislav Dadák
Redakční rada: Mgr. Daniel Drápala, Ph.D., PhDr. Zdeněk Fišer, Mgr. Jiří Haas, PhDr. Tomáš Mikulaščík, Mgr. Petr Odehnal, RNDr. Karel Pavelka, PhDr. Karel Pavliščík, CSc., Eva Urbachová, Mgr. Jiřina Veselská
Fotograf: Milan Ošťádal
Příprava pro tisk: František Valer - Sv. Čecha 656, Kroměříž, tel. 776 597 977
Tisk: tiskárna PRINT Kroměříž
20. číslo vychází 18. května 2008 v nákladu 1000 výtisků
Vychází 2x ročně (uzávěrka příštího čísla 10. 10. 2008)
Distribuce: MRV Vsetín - zámek Vsetín a zámek Kinských ve Valašském Meziříčí, Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, Karlovské muzeum ve Velkých Karlovicích, Památník A. Strnadla v Novém Hrozenkově, vybraná knihkupectví ve Vsetíně, Rožnově pod Radhoštěm, Valašských Kloboukách, Vizovicích (Lípa), Zlíně (Archa), Brně a v Praze (Academia, Václavské nám.)

ISSN 1212-3382, MK ČR E 13226

Za věcný obsah dodaných příspěvků odpovídají autoři. Redakce si vyhrazuje právo v případě potřeby příspěvky krátit. Bez svolení redakce není možno dále veřejně šířit zde publikované materiály ani jejich části.

- 1 Obsah, tiráž, **Dvacet** (Mojmír Trávníček)
- 2 **Bartoš Vlček: Touha po životě** (báseň)
- 3 **Čím je pro mne Valašsko?** (Karel Vysloulžil, Ervín Eichner, Alois Ambrůz)
- 4 **Moje osudová setkání s Valašskem – osobní vyznání nebo obdiv?** (Radim Prokop)
- 5 **Zapomenutý svět Františka Táborského (k 150. výročí básnickova narození)** (Zdeněk Fišer)
- 8 **Vsetínští řezníci** (Milada Fohlerová)
- 11 **Známý neznámý Jan Antonín Baťa** (Hana Kuslová)
- 14 **Ač mrtví, ještě mluví - Dopisy před popravou** (Eva Žárská)
- 16 **Léčivé rostliny na Valašsku I.** (Jana Tkačíková)
- 20 **Nepominutelná životní výročí malíře Ferdiše Duši** (Rudolf Kubela)

Příloha 1 – 20: Bibliografie Valašska, vlastivědné revue 1998 – 2008/1

- 25 **Ohlédnutí za výstavou: „Robert Novosad - Vsetín magický“** (Robert Novosad)
- 27 **Historickým objektivem: Nejstarší fotografie Vsetína a Vsetínanů objektivem Ludwiga Ulrichse** (Hana Jabůrková)
- 29 **Střípky z minulosti Vsetína zakódované v muzejních sbírkách I.** (Hana Jabůrková, Vanda Kolmačková, Lubomír F. Piperek, Ladislav Štěpánek)
- 35 **Od všeckého trošku:**
Vstupte do tajuplného světa muzejních sbírek (Jiří Žalman, Michal Janiš)
- Vsetínský mučedník P. Stanislav Rapal SJ. (1640 – 1708)** (Josef Koláček)
- 36 **Muzejní zpěvníček valašských písničků: Očkaj 7. 5. 1708** (Jiří „Dareba“ Václavík)
- Pověsti z Pulčin** (Hana Jabůrková, František Adamec)
- 38 **Na besedě: Ponájkprv na záletoch** (František Adamec)
- 39 **O Valašsku na Valašsku:**
Ovoce Bílých Karpat (Vanda Vrllová)
- Odrobinky Hany Juračákové** (redakce)
- 40 **Radovánky Aloise Ambrůze** (Břetislav Dadák)
- Odivání Rožnovanů, čtení o rožnovském kroji** (Eva Urbachová)
- Obohacení etnografické literatury o Valašsku** (Jiřina Veselská)
- 41 **Vzpomínáme: Jožka Nejedlá – autorka humoristických črt z Valašska** (Daniel Drápala)
- 42 **Spisovatelka Anežka Bubílková** (Hana Bartková)
- 43 **Vzpomínka na vypravěčku Františku Smolkovou** (Jan Vetchý)
- Putování za tufarovým hrnečkem – Ohlédnutí za Josefem Maléřem** (Richard Sobotka)
- 44 **Jubilanti: Beskydský řezbář ptáčků Josef Maceček** (Václav Michalička)
- 45 **Krajina vepsaná do osudu (K sedmdesátinám fotografa Zdeňka Hartingera)** (Dalibor Malina)
- 46 **Karel Vysloulžil – poutník na cestě k věčnosti (rozhovor)** (Jiřina Kašparová)
- 48 **Za poslední groš... Jubilejní redakční stránka**

Obálka:

Navštivte: **Valašsko** (Hana Jabůrková, Zdeněk Hartinger)
V ateliéru: **PaedDr. Miloslav Stibor, MFIAP** (Hana Jabůrková)
Za tajemstvím depozitářů: **Válečkový fonograf z r. 1898** (Hana Jabůrková)

Mimořádná příloha:

Jubilejní DVD 2008

Foto na přední straně obálky: M. Ošťádal: Pečeť města Vsetína z r. 1708 ; R. Sobotka: Řezbář Josef Maceček; Z. Hartinger: Krojování Valášci v Karlovském muzeu; F. Duša: Ilustrace ke knize Devět pávů, dřevoryt, akvarel, 1958; M. Ošťádal: Jarní louka s prvosenkami vyššími (*Primula elatior* L.)

Dál tulácky jdu žitím svým
v široký svět,
se srdcem stále žíznivým
a touhou mladých let.

...

Sám klečím v trávě, jen les mám v boku.
Hledám zde stopy včerejších kroků,
otisky nožek, jež v dlaň lze skrýt.
Z daleka šel jsem jen pro tu chvíli.

...

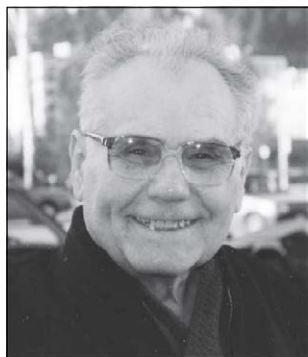
Adié, světe, byls mi kamarádem,
jak jen svět může být kamarád:
nedals mi bohudíky umřít hladem,
nedals též nikdy, co jsem míval rád.

Bartoš Vlček: *Touha po životě*, Profil Ostrava 1979

Básník wolkrovské generace **Bartoš Vlček** se narodil v Růžďce u Vsetína 22. 10. 1897. Vystudoval učitelský ústav v Praze. Po zranění v Itálii působil jako odborný učitel v Lipníku n/B, kde také založil Literární skupinu a byl prvním redaktorem jejího časopisu Host. K jeho nejznámějším básnickým sbírkám patří *Slavnosti večerní*, *Vzpoua samoty* (1923) a sbírka *Jenom srdce* (1926), kterou vydal společně s výběrem moderní italské prózy *Nová Itálie* z jeho pozůstalosti přítel a spoluzakladatel Hosta M. Jirko. Zemřel 7. ledna 1926 v Brně.

-HJ-

Čím je pro mne Valašsko?

Karel VYSLOUŽIL, básník

Letos je tomu 60 let, co jsem se stal Vsetíňákem; přiznal jsem se v roce 1948 – za ženu jsem si vzal Jitřenku, rodačku z Homího města. Rok nato mě doba „volající“ po obětech – i nejtěžších – za svobodu, „delegovala“ do žaláře na Bory v Plzni, odtud do uranového tábora u Příbrami. Můj návrat v devátém roce věznění byl radostný, objeví se i v tisku, vzpomene-li se na vězně 50. let.

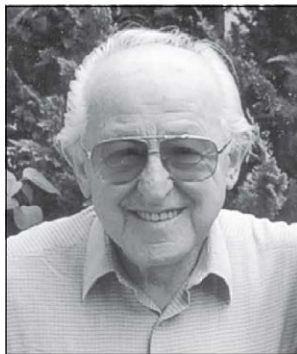
Občanem města Vsetín jsem velmi rád. Vracím-li se párkrát za rok do rodiště k Prostějovu, vyhlížím při návratu naše město a jeho krásné panorama. Moje maminka, když před šedesáti roky přijela, řekla: *Máte nad městem Hradčany!* – Ano, máme! Oproti mnohým městům – daleko široko – máme! I s okolím hlubokých lesů a strání s pasínky; škoda jen, že tak rychle z nich mizí ovečky a kravičky – a příroda ustupuje náletům planých dřevin. To vše souvisí s valašským lidem, lidem písní a tanců; žel, i tato osobitost se vytrácí. A jsme u závěru: *Dobře městu, má-li Hradčany, kostely i zámek, má-li v zámku muzeum a redakci Valašska: má-li svou živou paměť i dějiny. Položíme-li vlastivědnou revue č. 20, jež právě vychází, na sloupek dosud vydaných čísel, celé je to publikační i literární skvost. Vždyť jinak by se Valašsko v prázdnu ztratilo! Za občany i čtenáře, kteří mají štěstí, že se k nim časopis dostane, děkuji obětavým členům a spolupracovníkům redakce. Všem přeji dobré zdraví, radost z díla a krásný zítřek!*

Vsetín, březen 2008

Karel Vysloužil

Ervín EICHNER, hoteliér v. v.

Valašsko je kraj, kde jsem se narodil, žil a pracoval a zůstal mu vždy věrný. Život zde přinesl spousty zážitků radostných a milých, ale také smutných a tragických. Prostě – Valašsko je pro mne vším, nedovedu si představit, že bych se zřekl těch krásných kopců, vzdálených pasek s rázovitými chalupami, které do dnes zdobí náš kraj.

Mému rodnému domu ve Vsetíně se říká „Maštalis-ka“. Dnes se chlubí honosným názvem „podnikatelský inkubátor“, a já se chlubím s humorem a nadsázkou, že jsem světlo světa spatřil v inkubátoru. Můj otec Rudolf Eichner ve dvacátých letech minulého století byl zaměstnán jako disponent firmy Thonet ve vsetínském zámku, z čehož vyplývalo, že nám byl na Maštališkách, které Thonetům patřily, přidělen služební byt. Z otcova postavení vyplývalo rovněž úzké spojení s rodinou pana Thoneta, a proto také mé křestní jméno, jako důkaz přízně, je stejné se jménem mladého pana Erwina Thoneta.

Po neúspěšném pokusu v samostatném podnikání, kdy přichází celosvětová krize, a tím i k bankrotu otcevy firmy, ztrácí v dražbě naše rodina celý majetek, včetně honosné vily ve Štěpánské ulici, která byla unikátní svou barevnou skleněnou mozaikou v celém průčelí. Dověšením této nešťastné události byl rok 1939 a dalších hrůzných šest let nacistické okupace. Můj otec byl židovského vyznání, naše matka Anděla nás všechny čtyři děti vychovávala v přísném křesťanském duchu a to, že jsme byli pokřtěni, nám jistě zachránilo život, i když jsme svým neárijským původem byli po celou dobu okupace těžce postihováni. Byli jsme vystěhováni do bývalého obchodu na Ohradě, bez oken, pouze s roletou a výlohou. Ve skladišti maminka vařila. Já jsem byl přijat ke studiu na průmyslovou školu ve Zlíně. Když pak ale zjistili můj neárijský původ, ještě ten den jsem byl vyhozen a spolu s otcem přidělen do vsetínských skláren na podřadné a nejtěžší práce. Na jaře roku 1942 byl otec vsetínským gestapem zatčen a v červenci téhož roku umírá v plynové komoře v Osvětimi.

Krátce po válce náhle umírá i naše matka, mé sestry se vdaly a mne se ujímá moje sestra Alžběta, která se provdala za akademického malíře Ludvíka Klímka, který postavil ve Zdechově turistický hotel. Z iniciativy mého švagra Klímka byla tamtéž založena krajinářská škola pod vedením malířské osobnosti profesora Otakara Nejedlého, důvěrně oslovovaného prostě „Otaš“. A tam přicházím a stýkám se s celou plejádou předních valašských umělců – malířů, jako s Podešvou, Kobzáněm, Hapkou a mnohými dalšími. Dominantu však tvořili tři nerozluční přátelé Ludvík Klímek, Karel Hofman a Antonín Stmadel, zvaný prostě „Toniček“. V této společnosti prožívám další roky, které mě samovolně přibližují k malířskému kumštu. Nejen že se malovalo, ale také v bujarém veselí se grlovala kuřata a slivovice nikdy nechyběla. Zatímco můj švagr Ludvík se plně věnoval malování, já se sestrou vykonával v hotelu všechny možné práce od obsluhy až po zatápění. A tak vlastně začala má další a celoživotní pouť protkaná mnoha restauracemi, kavárnami a posledních třicet let hotely. Má působiště – jak jinak – se většinou pohybovala ve valašských oblastech, ať už v hotelu Portáš na Javorníkách nebo v hotelu Klenov u přehrady Bystřička, později pak v populární kavárně Astra ve Vsetíně. Vyvrcholením však bylo dalších 18 let v hotelu Razula ve Velkých Karlovicích, který se stal významným střediskem společenského života. A tam také pokračuje mé přátelství s akad. malířem Karlem Hofmanem i jeho ženou Drahuškou. Tam mě také vážou vzpo-

mínky na nespočetná setkání s mnoha významnými osobnostmi kulturního i politického života. Tam také vzniká mé dlouholeté přátelství se spisovatelem Františkem Kožíkem, který při svých návštěvách na valašském Olympu Soláni nikdy neopomněl zavítat na Razulu. Také vzpomínám na velmi příjemné, téměř historické posezení s generálem Klapálkem, osvoboditelem Vsetína, kdy jsem mu vznesl dík za nejkrásnější dárek k mým devatenáctým narozeninám – 4. května 1945 byl osvobozen Vsetín. Nelze zapomenout na mnohá další setkání s osobnostmi, které bývaly našimi hosty a často i přáteli, jako byli Emil Zátopek, Ludvík Daněk, Hana Hegerová, Ljuba Hermanová a Naďa Urbánková, která se k nám ráda a často vracela.

Přesto že můj duchodový věk se už blížil, uvedl jsem do provozu ještě motorest v Lidečku, hotel Tanečnice na Pustevnách a nakonec ještě hotel Lanterna ve Velkých Karlovicích. Na všech těchto poutích mě provázela moje žena Věra, rozená Brňáčka, která se však dokonale aklimatizovala na Valašsku.

Také svůj duchodový věk trávím, kde jinde, než ve Zdechově, krásné a typické valašské obci, kterou obklopuje půvabná valašská krajina. Vyběhněte odtud na Hajdovy paseky, odkud je jen skok na Pulčínské skály. Cestou se vám otevře krásné panorama celých Beskyd a potkáte se s mnoha milými lidmi. Takový je Zdechov a takové je Valašsko!

Takže – čím je pro mne Valašsko? Je pro mne vším, celým mým životem. „Zdrávo buď – Valašsko moje!“

Zdechov, říjen 2007

Alois Ambrůz

Ing. Alois AMBRŮZ, výzkumný pracovník
v hutnictví a ocelářství, od r. 1969 Čechokanaďan

Na Valašsku jsem se narodil, láska k rodišti je samozřejmě a radost z ní je stejná, jako radost z dýchání. Dýchat nezapomeneš, i kdybys chtěl.

Můj poměr k zemi sevřené horami je vymezený mou povahou, osobitými vlastnostmi. Já totiž nadmíru rád přijímám, chvíle obdarování jsou v mém životě chvílemi štěstí. Dejte mi knížku, jakkoliv útlou, získáte si mě. Pozvěte mne na křtiny, na svatbu, na posvícení, budu vám z vděku za přítele do konce života. Svě nadšení vyjádřím zpěvem, tancem z radosti nad družností nás, Valachů, nikoliv nad plností mís ani nad proudem dobrého pití. Jsem nadvaldo zajatý dary, které štědrá valašská zem mamotratně rozdává všem, kteří se o ně hlásí. Jedná se o dary nevýjádřené zlatými dukáty, protože cena darů je jiná a větší...

Ví se, že Valašska jsou čtyři – jarní, letní, podzimní... Které si obdiv zaslouží nejvíce? Odpověď je jednoznačná: všechna! Výčet všech malebností, kterými se odlišují, je pestrý a dlouhý. Jsou pramenem toho trvalého svazku, o němž je řeč. Valašsko je krajem, který srdce uchvátil a zajal.

11. 10. 2007, Burlington, Ontario, Kanada

Alois Ambrůz

Moje osudová setkání s Valašskem

– osobní vyznání nebo obdiv?

Radim Prokop

Už v dětství jsem slyšel, že Valašsko je podivuhodný kraj, kde lidé bydlí v rázovitých dřevěných chalupách roztroušených v kopcovité krajině mezi lesy a pasekami, odkud se dá daleko dohlédnout po širokém okolí. Život Valachů v tradičním vnímání nelze si představit bez chovu ovcí ve volné přírodě salašnickým způsobem, tvrdé manuální práce k zajištění skromného živobytí, které jim bylo nějak předurčeno pohnutým historickým vývojem. Uvedené znaky „valašského světa“ jsou vzájemně provázány a projevují se v mentalitě, charakteru a povahových rysech tamních obyvatel, v proslulých tradicích i zvyklostech trvajících odedávna. Už při vyslovení pouhého slova s nenapodobitelným valašským přízvukem se nám vybaví Valašsko ve své tak příznačné jedinečnosti se všemi atributy, které k němu patří.

Vzpomínám na otcovu vyprávění z dětství, když na školním výletě do Beskyd pohlíželi z bájného Radhoště na skutečné Valašsko jižním směrem k Rožnovu a dále na Javorníky. V duchu jsem mu záviděl a toužil poznat tento kout nevšední krajiny na styku s Lašskem a moravsko-slovenským pomezím. Pro mne z rodného lašského Podbeskydí začínalo Valašsko za vrcholy beskydských hor a sahalo až po hraniční rozmezí Javorníků s Bílými Karpáty. Teprve za vysokoškolských studií jsem se blíže dověděl, co znamenala valašská kolonizace po celou karpatskou oblast. Nemohu zapomenout, jak po útěku ze sudetského pohraničí před německým zábohem nám otec sdělil, že krátce nastoupil jako poštovník na poštu v Horní Lidči, avšak nedostatek bytů zabránil, abychom se tam s rodiči přestěhovali. Nebylo nám souzeno poznat již tehdy Valašsko v pravé podobě.

Když jsme konečně našli nouzové přístřeší na Moravských Kopanicích, seznámil jsem se mezi spolužáky uherskobrodského gymnázia s dojíždějícími valašskými chlapci, z nichž Vladimír Kulíšek pocházel z Vlachovic a Jožka Gbelec ze sousedních Vrbetic, tedy z Valašskokloboucka, které zahrnujeme do jižního Valaška. Bylo to seznámení, které nás poznamenalo na celý život. Těmto přátelům vděčím, že jejich zásluhou se mi stalo Valašsko tzv. zemí zaslíbenou. Jako někdejší výkonný fotbalista jsem měl možnost zavítat do četných valašských obcí v rámci Valaško-slováckého soutěžního okrsku, sahajícího od Brumova či Bylnice až k Uherskému Hradišti. Sport znamenal za války mnohem více než pouhé soupeření, byl důležitým prostředkem k veřejnému společenskému styku, posiloval národní vědomí, které nedovolovala okupace svobodně vyjádřit. Ještě mi napadá, že obdobné poslání měly tehdy také poutě na sv. Hostýn nebo Provodov. Všude tam byli Valaši vidět, neboť cítili sounáležitost s poutními místy a nechtěli zůstat stranou tohoto vlasteneckého dění. Sportovní veřejnost výstižně vyjadřovala rozvážnou valašskou

mentalitu odlišující se od „bujarého“ slováckého temperamentu. Nejvíce jsem si vážil, že život na Valašsku si uchovává svou poetičnost a tradiční zvyklosti přecházející z generace na generaci. Také valašská srdečnost při každém sportovním utkání byla velmi sympatická a dávala nám zapomenout na tehdejší sklíčenou dobu plnou odříkání a čekání na lepší časy. Nebyly to vůbec zanedbatelné prožitky, ale důležité poznání, jaká je valašská duše, když se otevře ve svém nitru. Jiné přirovnání valašské dobroty mi zatím nenapadá a doufám, že může být trochu výstižné vzhledem ke skutečnosti.

Když skončila válka, rozprchlí jsme se všichni do světa a ani Valaši nebyli v tomto ohledu žádnou výjimkou. Na čas se mi vytratil z paměti, ovšem o některých jsem se dovídal, že pokračují ve vysokoškolském studiu, kdežto jiní, a těch bylo daleko méně, vstoupili do praktických zaměstnání. Ale k svému překvapení opět jsem se potkával s dřívějšími rodáky z doby mých středoškolských studií, avšak tam, kde by to nikdo z nás neočekával. Bylo to v pohraničí, kam se předtím vůbec nedostali s ohledem na německý charakter tohoto území. Nyní zde hledali nový domov a přicházeli sem za lepšími životními podmínkami, než jaké jim poválečné Valašsko v prvních letech po osvobození mohlo nabídnout. Byl jsem rovněž mezi těmi, kteří pohraničí od začátku osídlovali, a valašští přistěhovalci patřili k opravdovým průkopníkům při obnově mírového života. Téměř výlučně tu převládali mladí věkem kolem dvaceti let, starší se novému prostředí zřejmě vyhybali, protože si jen těžko zvykali na odlišný způsob života. Lidé středního věku a z úplných rodin jsem tehdy mezi novoosídlenci postrádal, zřejmě nebylo pro ně snadné začít nový život v úplně jiném prostředí. Valaši už z přirozených důvodů tíhli k horám a takové prostředí mohli nalézt především na Jesenicku, kde jsem se s nimi velmi rychle sblížil už proto, že své tradiční regionální přednosti nijak nezakrývali. Vzájemně se přitahoval sociální a etnický původ, někdy jsem se zamýšlel nad tím, co v pohraničí mnohdy mamě hledají, když opustili vlastní střechu nad hlavou a touží po něčem, co se ani najít nedá. Nejsympatičtější mi připadali ti, kteří připomínali místa, s nimiž mne spojovaly důležité citové prožitky a společný úděl přizpůsobit se daným poměrům, od nichž se dalo očekávat cokoli, zejména nepřijemná překvapení. V touze po získání alespoň kousičku zemědělské půdy nebo lesa je nesmírně zarmoutila kolektivizace z 50. let, jinak by v pohraničí v mnohem větším počtu dosud zůstali. Někteří byli odtud v pravém slova smyslu vyhnáni do průmyslu, jenž se na Ostravsku začal masově rozvíjet na úkor jiných hospodářských odvětví. Nebylo by správné opomenout, že bez obyvatel z beskydských hor by rozvoj národního hospodářství v naší nejprůmyslovější oblasti a rozsáhlá sídlištní výstavba neprobíhaly takovým tempem, jak jsme toho byli svědky. Někteří dokonce po celý produktivní věk trvale vyjížděli do dolů, hutí nebo stavebnictví, doslova „putovali“ mezi valašským kouzelným venkovem a městy v celé ostravské oblasti. Převzali na sebe trvalý úděl přispívat k modernímu technickému pokroku a k zakládání takových měst, jaká představovala moderní sídliště Havířova, Poruby či Karviné. Byli jejich prvními budovateli a často též trvalými osadníky.

Sňatkem s mladou valašskou dívkou z Velikové v lukovském kostele se mi otevřelo zcela jiné Valašsko než dosud a na krátkou dobu jsem se dokonce stal valašským občanem, čehož jsem si ve-

lice vážil. Pomyslné „valašské království“ mne tolik uchvátilo, že jsem si musel pořídit i nový občanský průkaz, v němž bylo uvedeno moje nové bydliště. Jaká to shoda náhod a nepředvídaných okolností. Poznal jsem brzy pravé valašské zabíjačky i pálení slivovice, bez nichž by zmíněná oblast byla velice ochuzena. Ta mne okouzila romantickými procházkami krásnou přírodou přímo oplývající bohatstvím lesních plodů a množstvím hub, a to blízko od manželčiny rodné chalupy. Průzračné potůčky, v nichž pod každým břehem bylo plno raků, a křišťálově čisté studánky přímo vybízely zapomenout na moderní civilizaci. K tomu tradiční způsob zemědělských prací bez moderní mechanizace vytvářel pravý obraz valašské vesnice. Co si ještě více přát, když všechno bylo tak dostupné.

Ani tím moje valašská setkání nekončí, neboť na Těšínsku, kde by to snad nikdo neočekával, jsem dostal lákavou příležitost poznat některé vskutku valašské osobnosti v příbuzné pedagogické činnosti a záslužné veřejné práci. Byl to zakladatel těšínského muzea Ladislav Báča a s ním Bedřich Havlíček jako středoškolský profesor, kteří se společně zasloužili o vydávání vlastivědného časopisu Těšínsko. Oba byli bytostně spjatí s valašským folklorem pobytem ve Valašských Kloboukách po celou dobu okupace. Jim jsem zavázán, že mi umožnili mnohem hlouběji se seznámit s valašskou problematikou. Na Těšínsku jsem se opět potkal s bývalým spolužákem a vzácným přítelem Vládou Kulíškem, lékařem, dlouhou dobu bydlícím v Karvině. Jeho zásluhou jsme spolu s některými dalšími spolupracovníky zpracovali Dějiny Vlachovic a měli v úmyslu uskutečnit další publikační aktivity. Jeho neočekávaný odchod z tohoto světa tomu však zabránil. Ještě bych chtěl poznamenat, že první národopisný soubor v Havířově nebyl pojmenován „Ogaři“ vůbec náhodou. Na závěr mohu ještě dodat, že jsem se ve svém vysokoškolském povolání setkal s řadou studentů, kteří mne motivovali, aby studium valašského regionu zaujalo trvalé místo v mém celoživotním poznání.

Doc. RNDr. Radim Prokop, CSc. (12. 5. 1926), vysokoškolský pedagog a vědecký pracovník s profesním zaměřením na historii, sociologii, hospodářskou a sociální geografii. V roce 2007 vydal knihu „Malé ohlédnutí za vzpomínkami života“, v níž líčí zajímavým a faktografickým způsobem svou dlouhou životní pouť na pozadí dobových událostí a proměn, které poznamenaly nejen jeho vlastní život. Nevyhýbá se ani dobám krušným, ať už to byla léta válečná, srpen 1968 či normalizace v letech sedmdesátých. Posláním jeho knihy je hluboké přesvědčení o smyslu života, hledání vlastního místa a snaze o uplatnění v něm.

František Táborský ve své pracovně

Zapomenutý svět Františka Táborského

(K 150. výročí básníkovy narození)

Zdeněk Fišer

Když v roce 1998 vyšlo první číslo naší vlastivědné revue Valašsko, která se jako bájný Fénix zrodila potřeťí v průběhu jednoho století, připomněl jsem na začátku dvojici zakladatelů – Josefa Válka a Františka Táborského, i jejich pokračovatelku v redakční práci Vlastu Fialovou. Uběhlo deset let existence časopisu a jednoho ze jmenovaných, Františka Táborského, připomínám znovu. Sluší se to a čtenář mně to jistě nebude zazlívát: Vždyť 15. ledna 2008 uplynulo rovných 150 let od chvíle, kdy se v Bystřici pod Hostýnem v roce 1858 narodil.

Že mnozí o něm nic nevědí? Vždyť také zemřel před téměř sedmdesátí léty a v lidské paměti, jak známo, zůstávají jen nemnozí. Osvědčme ji tedy několika údaji.² Dětský věk prožil ve svém rodišti, mladický pak v Olomouci jako žák Slovanského gymnázia.³ Posléze na pražské univerzitě vystudoval bohemistiku a germanistiku. Následný život středoškolského profesora spojil s Vyšší dívčí školou v Praze, kde zprvu v letech 1885-1911 vyučoval a poté až do r. 1921 řediteloval.

Již v mládí poznamenaném chudobou se věnoval básnické tvorbě. Patřil k hlavním představitelům tzv. Mladé Moravy, soustředěné kolem almanachu Zora. Ale později vytvořil také cyklus historických básní, z nichž asi nejvýše stojí jeho historický epos Alleluja! (1919), věnovaný postavě reformátora Jana Husa na sněmu v Kostnici. Postupně jej přitahovala klasická ruská literatura. Překládal Puškina, Lermontova či Gribojedova,⁴ psal studie a vydával knihy z ruského písemnictví i o ruském umění (např. kniha Ruské umění, 1921). Pozornost věnoval rovněž jiným slovan-

ským národům, jak svědčí jeho knihy Arthur Grotger (1933) nebo Ivan Meštrovič (též 1933).⁵ Ale ani domácí české umění nepřišlo zkrátka, když napsal monografii o přátelích – malířích: Hanuš Schwaiger (1904) nebo Adolf Kašpar, ilustrátor, malíř, grafik (1935). Miloval také Slovensko, k němuž směřovaly jeho sympatie již za středoškolských let.⁶ První kontakty s bratrským národem mu jistě zprostředkovával vzdělaný evangelický farář z Rusavy Daniel Sloboda, sám původem Slovák ze Skalice. Blízká mu byla dále hudba, zejména Smetanova, a tak nepřekvapí, že od r. 1913 až do své smrti byl předsedou Sboru pro postavení pomníku Bedřichu Smetanovi v Praze.

Zkrátka nepřišel ani jeho rodný kraj. Významně napomohl vzniku Krajinského muzea v Bystřici pod Hostýnem, jemuž posléze odkázal část svých sbírek, a zejména r. 1928 vydal nádhernou knihu Rusava. Život valašské dědiny, kterou ilustroval Adolf Kašpar; zasloužené se nedávno dočkala reprintu. Právě tato monografie ukázala, kde tkví jeho kořeny. Ani desetiletí pobytu v Praze nedokázala zakrýt jeho moravanství a jeho vztah k rodnému kraji, do něž se pravidelně vracel a s nímž jej spojovaly nitky ne sice zcela viditelné, jejichž odraz je ovšem patrný dodnes. V Bystřici pod Hostýnem jej trvale připomíná pomník i škola Františka Táborského, stejně jako byla jeho jménem pojmenována studánka a turistická stezka, po níž putoval z Bystřice na Rusavu, která mu tak učarovala. Nakonec byla to Masarykova univerzita v Brně, která jej v r. 1938 poctila čestným doktorátem.

Ve výše zmíněném Táborského medailonku v obnoveném Valašsku jsem také napsal, že byl svým zaměřením vysoce společenskou osobností jemného chování a vytříbeného vkusu, zanícenou pro vše dobré a krásné. Soustavně se účastnil práce v různých kulturních, literárních a lidumilných organizacích. Všude si dokázal získat mnoho přátel, ctitelů a obdivovatelů. O tom nás konkrétně přesvědčuje Táborského pozůstalost, uložená v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze,⁷ v níž jsou dochovány stovky dopisů a korespondenčních listů s osobnostmi, s nimiž udržoval za svého života tu kratší, tu delší vztahy. Právě tato korespondence vypovídá o bohatosti jeho života i mnohé o jeho adresátech či odesílatelích. Z ní chci následně připomenout alespoň některé, přibližující lidský a duchovní profil Františka Táborského v jubilejním roce jeho narození.

Začneme rovnou osobností nejznámější. Jméno prvního prezidenta Československé republiky není asi třeba obsáhleji připomínat. Vztah Tomáše Garrigua Masaryka (1850-1937)⁸ k básníkovi dokládá 31 dopisů a korespondenčních listů z let 1890-1935. Vypovídají nejen o jejich pracovních kontaktech, např. v souvislosti s Ruskem, kde Táborský v r. 1900 pobýval a kam se Masaryk chystal zajet, ale také o pozdějších kontaktech společenských, kdy Masaryk již jako prezident republiky pravidelně zval Táborského na soiree nebo čaj na „Hradě Pražském“, v prvním případě ve fraku, v druhém v „úboru vycházkovém“, jak bylo ceremoniářem uvedeno na pozvánce. Ovšem byly tu i někdejší vztahy vydavatele či redaktora kteréhosi periodika a autora, který nedbá na termíny či je dotčen zásahy do svého rukopisu. A pak to mezi oběma zajiskřilo, jako v jednom z dopisů psaných Masarykem: „Milý

příteli, jako autor jste rozezlený – já bych byl také. Ale kdybyste na věc nepohlížel pouze ze svého stanoviska, ale také z mého jako redaktora, byl byste si řekl: Ten Masaryk je přece jen chudák – čeká, čeká na těch pár stránek ode mne a já mu jich neposílám včas, nýbrž tak pozdě, až mu tiskárna pod nosem vytiskne 4 archy a pak ať si do 2 zbývajících všecko ostatní dostane jak může!

Ano, tak je to. Já mám do těch 2 archů vměstnat kde co a netoliko Vás a pak ovšem nevím kudy kam. A teď Vy v podrážděnosti mně vytýkáte, že Vám práci zkracuji atd. a zatím je věc prostá: Prosím Vás, dodávejte mně články včas!“

Táborský se znal také s Masarykovou manželkou Charlottou (1850-1923), i když jeho kontakty s ní byly spíše ojedinělé, jako v r. 1905, kdy jej žádala o jakousi přednášku.⁹ To častěji se na výborného řečníka, jímž Táborský nepochybně byl, obracela Masarykova dcera Alice (1879-1966), žádající jej o spoluúčast v různých záležitostech. Většinou šlo o pomoc při charitativních akcích, neboť Alice Masaryková byla v letech 1919-1939 předsedkyní Československého červeného kříže. Např. v březnu 1935 jej informovala o tom, že Národní divadlo bude ve prospěch

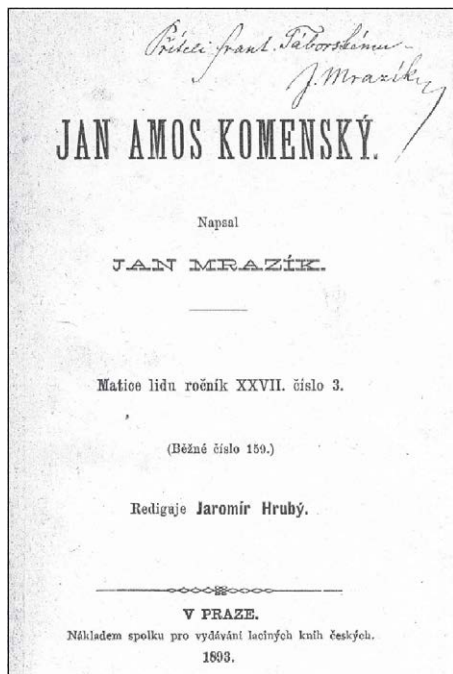
T. G. Masaryk - kresba od Mikuláše Galandý

ruské emigrace dávat Gribojedovu hru „Hoře z rozumu“, přičemž pro provedení byl vybrán dávný překlad Táborského. „Byli bychom Vám však nesmírně vděční, kdybyste překlad zrevidoval tak, aby zapadl řeči a výrazem do dnešní doby, která má poněkud vypracovanější a lehčí styl konverzační, než tomu bylo před 30-40 lety,“ psala mu v listě z 13. března 1935 z Lán. A když autor souhlasil, v listku ze 7. května 1935 mu sdělovala: „Zaplat' pámbůch – těším se na překlad. Otcí se s pomocí Boží daří hezky. Pozdravuje A. Masaryková.“

Z hlediska světa velké politiky ovšem byly tyto vztahy spíše ojedinělé. Táborský byl doma především v prostředí literátů, umělců a pedagogů. Tak mohu připomenout jeho bohaté styky s malířem a grafikem Hugo Boettingrem (1880-1934, celkem 15 dopisů od něj z let 1905-1925), spisovatelem a novinářem Janem Herbenem (1876-1933, celkem 11 listů od něj z let 1876-1933), architektem Dušanem Jurkovičem (1868-1947, celkem 10 listů od něj z let 1897-1938), typografem Methodem Kalábem (1885-1963, celkem 35 jeho dopisů z let 1917-1939), Zdenkem Nejedlým (1878-1962, jeho 10 listů z let 1917-1937), literárním historikem a kritikem Arne Novákem (1880-1939, celkem 14 jeho dopisů z let

1929-1939), olomouckým nakladatelem a knihkupcem Romualdem Prombergem (1856-1932, od nějž pochází 53 dopisů z let 1900-1932), ilustrátorem Karlem Svolinským (1896-1986, celkem 78 listů z let 1928-1940), básníkem Karlem Tomanem (1877-1946, celkem 28 od něj přijatých listů z let 1927-1939), grafikem Karlem Vikem (1883-1964, celkem 16 jeho dopisů z let 1926-1938) nebo s historikem umění Františkem Žákavcem (1878-1937, celkem 13 dopisů z let 1926-1933). A samozřejmě bylo zde spojení s přáteli nejvěrnějšími, malíři Františkem Ondrůškem (1861-1932, celkem 17 jeho listů z let 1904-1931), Adolfem Kašparem (1877-1934, celkem 144 přijatých listů z let 1901-1934) a Hanušem Schwaigrem (1854-1912, celkem 35 listů z let 1891-1913). Neschází ani četné vazby ještě ze studentských let, např. s pozdějším notářem v Moravských Budějovicích a významným archeologem Jaroslavem Palliardim (1861-1922), jehož otec dočasně působil v Bystřici pod Hostýnem jako soudce, nebo s Františkem Bílým (1854-1920), pozdějším zemským školním inspektorem, který podobně jako Táborský studoval češtinu a němčinu na pražské univerzitě, kde se oba nějaký čas potkávali. Navíc Bílého manželka Aloisie Chromečková pocházela z Předmostí nedaleko Přerova, kde Bílý v letech 1879-1888 vyučoval, a tak si byli blízcí i jako krajané. Poutaly je rovněž podobné literární zájmy (Bílý např. vydal čtyři svazky korespondence a zápisků Františka Ladislava Čelakovského), o nichž vypovídá 52 dopisů a lístků zaslanych Táborskému v letech 1877-1919.

Pozoruhodný byl Táborského vztah s učitelem Janem Mrazíkem (1848-1923), který v letech 1873-1877 vyučoval v Bystřici pod Hostýnem. Byl to autor četných pedagogických spisů a také životopisu J. A. Komenského (1893). To bylo přátelství téměř intimní, jehož bezprostřednost se odráží v desítkách dopisů a korespondenčních lístků. Jan Mrazík se občas stylizoval do role lidového pisatele, což jistě adresáta jako kovaného češtináře vybroušeného stylu zvláště „těšilo“. Tak 13. října 1889 Táborskému jadrně psal:

Mrazíkovo věnování knihy o Komenském F. Táborskému

Učitel Jan Mrazík

„Milej profesore!

Atož nemohls už dřív se poptat po tem nápisu a musels včilka tolik štabarcovat? Ono se řekne: sedni a piš! ale kde má člověk hnedky vzít kdy, dyž neví, kde mu hlava stojí? Taks mohl sám něco šikovného vyšpekulírovat, dyť to přece není novelka k zákonu o licentování byků. Ale to už je tak; bývá v Osvětě a je takový glypokr, je professor a aby mu všecko člověk půl roku vysvětloval. Ono se řekne! Tak teda třeba napíše: =Ze slohových prací žáků Jano-Poljanských= a na konci: Z čítanky Lva N. Tolstého přeložil J. Morozec.= A ostatně napiš si, co chceš, šak je to jedno. A co pišeš, abych ešče psal, tož budu psat, sú tu ešče hezký kúsky. Že budu mít radost, tož to je možná věc, ale nesmíš pětky utrácet. Já sem kúpil dům a potřebuju peněz na dáňku a dětám na obuv; to viš v Pařížu to stálo moc a včil se platí za němčinu enom 45 namísto 75, o třicet míň, tak si musí člověk pomáhat jak může a to sú Staročeši vinni. Tak tě ostatně pozdravuju i Tvú starú a vinšuju dobrou noc.

Ivan Kukuljevič, t. č. člen společnosti lidské.“

I tak mohla vypadat korespondence vážených pánů profesorů. Ovšem na každého jednou dojde, a tak zlehčoval-li tehdy Mrazík, že nedodal Táborskému jakýsi článek, po čase se situace obrátila, a byl to tentokrát Jan Mrazík, netrpělivě čekající na přítelův příspěvek (list z 24. října 1898):

„Milosrdný bože, proč mne trestáš takovým spolupracovníkem, který ještě ani 23. v měsíci neodevzdal svůj rukopis? Co si mám probíha počít? To je zoufalá situace!“

Snad ještě jednu oblast ze zapomenutého světa korespondence Františka Táborského bych mohl připomenout. Jsou to jeho kontakty s řadou významných historiků. I když sám nebyl školetním profesionálním historik, historie a umění jej velmi zajímaly a zabýval se jimi v různých obdobích svého života s různou intenzitou. Snad se v tom projevil jeho ovlivnění z dob olomouckého studia profesory J. Havelkou a V. Praskem. Nepochybně ovšem Táborský ve své historické tvorbě zvláště sledoval posílení národního vědomí. To je zřejmé z jeho bibliofilské edice proslulého spisu J. A. Komenského Kšaft umírající matky Jednoty bratrské (1908), studie Fr. Palackého kul-

turní program z r. 1832 (Praha 1937) nebo brožurky o pražském buditeli moravského původu J. Neffovi (Praha 1932). Málo je třeba známo, že léta spolupracoval s redaktorem stěžejního Českého časopisu historického¹⁰ a jedním z nejvýznamnějších českých historiků Josefem Pekařem (1870-1937), od nějž je v Táborského pozůstalosti dochováno 94 listů z let 1902-1937. Autora proslulé Knihy o Kostě, monografií o Valdštejnovi či Janu Žižkovi ovšem s Táborským spojoval ještě jeden moment. Oba totiž byli zapřísáhlí staří mládenci, a tak si občas vyměňovali zkušenosti „jak na to“, např. ve věci výhřevných kamen. Za takového stavu rovněž nic nebránilo – samozřejmě vedle vážné práce vědecké – cestování a návštěvám nebo různým přátelským setkáním. V roli pokušitele většinou vystupoval Josef Pekař, jak dokládá třeba lístek z 29. července 1906, kdy Táborskému rozjařeně psal z Českého ráje, svého oblíbeného letoviska: „Milý Franc! Děkuju za meldunk. Nechte historie a věnujte se přítomnosti, prázdninám – a chcete-li jich užít, cele užít, **přijďte sem** – pobavíte se jistě **znamenitě**. V Bystřici shníjete. Koupání, střelení (do létacích holubů), koulení, výlety, dobré obědy, veselá mladá společnost, námořní bitvy atd. atd.“

Že byl „Franc“ oblíbeným a žádaným společníkem, a to i mnohem později, dokládá zase list z 29. dubna 1931. Tehdy byl sice básník nemocen, nicméně jistá stolní společnost po-

Profesor Univerzity Karlovy Josef Šusta

kládala za nutné poslat mu ze svého sezení několik řádků: „Milý příteli. Jste sice omluven, ale nedělejte to dále! Na kašel se prostě vykašlete a vykažte jej ze svého mládeneckého života. Stýská se nám po Vás.“ Podepsáni byli vážení vědci Josef Cibulka, František Žákavec a Josef Šusta.

Právě vzpomenutý Josef Šusta (1874-1945) náležel rovněž k vynikajícím českým historikům. Profesor Univerzity Karlovy byl autorem řady knih o době Jana Lucemburského a Karla IV., dále zpracoval Dějiny Evropy v letech 1812-1870 a podílel se i na učebnici dějepisu pro vyšší třídy středních škol. Jako redaktor (i autor) měl velkou zásluhu na vydání šesti svazků monumentální syntézy Dějiny lidstva od pravěku k novověku. Táborského si velmi vážil, jak svědčí jeho gratulace ze 14. ledna 1928 k sedmdesátinám dotyčného: „Přijměte moje zcela pros-

Josef Pekař

té přání. Jiní Vám asi vyloží po zásluze, proč si Vás váží a co jste vykonal. Já Vám říkám dnes jen, že jsem Vás měl vždy upřímně rád a že Vám proto ze srdce přeju, aby po té sedmdesátce Vám bylo dlouho popřáno jíti dále životem v dobré náladě a junáckým krokem. Vám zcela oddaný Josef Šusta. “A když mu o pár měsíců později Tábořský daroval svou právě vydanou knihu o Rusavě, Šusta lístkem ze 7. prosince 1912 odpověděl: „Slovutný pane řediteli! Srdečné díky za „Rusavu“, s níž jste mne tak mile překvapil. Již při pouhém prolistování vane z knihy tolik původního kouzla! Těším se na to, jak o svátcích v krásné náladě si přečtu Vaše valašské obrázky.“

Putování zmizelým světem vztahů Františka Tábořského zakončím připomenutím obsahu dvou dopisů Vlasty Fialové (1896-1972). Tato historička, která v 50. letech 20. století jako pracovnice Moravského muzea v Brně proslula výzkumem tvrze v Kralicích, v níž dočasně sídlila tiskárna Jednoty bratrské a v níž se tiskla proslulá Bible kralická, se ve 30. letech stala blízkou spolupracovnicí obou původních zakladatelů Našeho Valašska, tj. Josefa Války a Františka Tábořského, jak nakonec dokládá její bohatá korespondence s oběma muži. Když prof. Josef Válek zemřel, dne 20. prosince 1937 Tábořskému psala:

„Vážený pane řediteli, právě jsem dostala oznámení o smrti pana profesora Války. Nevěděla jsem, že byl nemocen, a divila jsem se, že mi neodepsal. Netušila jsem tohoto vysvětlení, které mne velice skličilo.

Je to veliká, veliká ztráta. Co mu to jenom napadlo, opustit Naše Valašsko sotva vzkříšené! Smutno je teď na světě, ubylo krásy. – Vzpomínám si, jak jsem byla u p. prof. Války o vánocích 1935. Roztál nám na Kohútce sněh, tak jsme zklamaně nesli lyže z Javorníků. Ale zastávka na Bařinách¹¹ mne zcela odškodnila. Pod okny hučela táním napojená Kychovka, v trávě prosvítaly bílé iskerky – nebyla to zrovna vánoční nálada. Ale beseda s panem profesorem byla tak srdečně valašská, že na ni nezapomenu. – Byl to vzácný člověk, tak dobrý, jemný a opravdu vzdělaný. Věčná škoda, že už tu není!“

Když F. Tábořský začátkem r. 1938 obdržel čestný doktorát Masarykovy univerzity v Brně,¹² Fialová mu potěšeně 9. ledna psala: „Vážený pane řediteli, byli jsme o vánocích v Bystřici pod Hostýnem a tam jsme jednou večer uslyšeli v rozhlase všem radostnou zprávu, že se Masarykova universita usnesla jmenovat Vás doktorem honoris causa. Mne těšilo nejvíc, že to napadlo universitě moravské a že budete promován tímto slavnostním způsobem přímo po prezidentu republiky. Myslím, že se celá Vaše Bystřice cítí poctěna vyznamenáním svého nejslavnějšího rodáka.“

Jsmo na konci. Snad i těch několik ukázek přiblížilo oduševnělý život muže, jež dnes zná málokdo, jehož odkaz však natrvalo žije v naší revui. Vždyt, doufám, že se stále fidíme – a posud, čtenáři, sám, je-li tomu tak – radami, které v posledních měsících života její zakladatel odkázal redakci časopisu pro budoucnost:

● Nepřisluhovat nikdy nepravosti, ani když je mocná.

● Snažit se o krásu, ale neobětovat obsah a poslání časopisu vnější líbivosti.

● Nepropůjčit místa ani obhroublé kritice, ani polemice, která by neměla akademické úrovně.

● Neomezovat se na úzký regionalismus.

● Získávat nejlepší spolupracovníky.

● Nezapomínat na živou přítomnost a budoucnost.

Článek byl zpracován s podporou institucionálního záměru Moravského zemského muzea v Brně IZ MKOOOO9486202.

POZNÁMKY

1 Časopis začal vycházet v r. 1929 pod názvem Naše Valašsko. Do r. 1951 vyšlo 14 ročníků. Pod upraveným názvem Valašsko pokračoval dále 12 ročníky v letech 1952-1968, a ještě v r. 1971 samostatnou ročenkou. Po více jak čtrtstoletí se ke čtenářům zásluhou pracovníků vsetínského muzea vrátil znovu.

2 Tábořský dosud postrádá svou biografii. Z množství dílčích článků o něm a jeho životě upozorňuji jen na sborník vydaný ještě za jeho života (František Tábořský. Hrst statí a přátelských vzpomínek k jeho sedmdesátce. Uspořádal B. Vavroušek, Praha 1928, 119 s.) a na řadu hodnotících článků, které otisklo Naše Valašsko v roce jeho úmrtí (6, 1940).

3 K jeho tamnímu pobytu podrobně Dvořák, J.: František Tábořský a Olomouc. Středisko 70-71 (11), 1987-1988, s. 11-19; Všeticková, F.: Olomouc literární. Olomouc 2002, s. 199-202.

4 Viz Kšicová, D.: Ruská poezie v interpretaci Františka Tábořského. Brno 1979, 190 s.

5 Hodnocení Tábořského literární tvorby jen krátce Kubiček, T. a kol.: Literární Morava. Vlastivěda moravská, Země a lid, nová řada, sv. 11, Brno 2002, s. 142-144.

6 Srv. Kabelík, J.: František Tábořský a Slovensko. Bratislava II, 1928, s. 257-259; Peška, P.: František

Tábořský – věrný přítel Slovenska. Valašsko 7, 1958, s. 10-12.

7 Inventář k první části pozůstalosti vyšel v r. 1971 a zpracovala jej Marie Krulichová; inventář k druhé části poz. vyšel v r. 1987 a zpracovali jej Karol Bilek a Jiřina Straková.

8 O vztazích T. G. Masaryka k regionu Valašsko podrobně Jandík, S.: Masaryk na Valašsku. Jeho boj za poslancecký mandát. Praha 1936.

9 V Tábořského pozůstalosti jsou dochovány jen tři dopisy Charlotty Masarykové, všechny z r. 1905.

10 Byl založen v r. 1895 Jaroslavem Gollem a Antonínem Rezkem, jehož v r. 1898 vystřídal Josef Pekař. Tábořský do časopisu přispěl např. články O počátcích nově české poesie za vlivu klasicismu (ČCH 9, 1903), K protestu české šlechty z Čech a Moravy proti koncilu kostnickému (ČCH 12, 1916) nebo Neznámé politické písně Havlíčkovy (ČCH 35, 1928).

11 Josef Válek žil na samotě Bařiny v Hovězí (dnes Huslenky).

12 V závěti odkázal Filozofické fakultě Masarykovy univerzity svou cennou knihovnu, celkem 4 509 svazků s řadou literárních unikátů.

13 Zachytila je Vlasta Fialová v článku František Tábořský a „Naše Valašsko“. Valašsko VII, 1958, č. 1-2, s. 23.

P R E S I D E N T R E P U B L I K Y	
KLADĚ SI ZA ČEST ZVÁTI <u>pana ředitele</u>	
<u>Frant. Tábořského</u>	
NA ČAJ V PÁTEK DNE <u>10. března 1922.</u>	
OD 4:30 DO 6 HOD. VEČER NA HRADĚ PRAŽSKÉM.	
VCHOD ^{velké} MALE SCHODY V PRVNÍM NÁDVOŘÍ.	ODPOVĚĎ: KANCELÁŘI PRESIDENTA REPUBLIKY.
RAČTE SE VYKÁZATI PŘI VCHODU TÍMTO POZVÁNÍM.	

Pozvánka Františku Tábořskému k čaji na Pražském hradě

Budova společné porážky vsetínských řezníků na Trávníkách kolem roku 1920 Foto archiv MRV ve Vsetíně

Vsetínští řezníci

Milada Fohlerová

*Nejsú řemesníci jako řezníci.
Ešče kože na býku,
už sa těší výdělku.
Nejsú řemesníci jako řezníci.
Za řezníkem ide pes,
za krejčířem leze veš.¹
Nejsú řemesníci jako řezníci.*

O vsetínských občanech provozujících živnosti oděvní (tkalci, soukeníci, ševci aj.) bylo pojednáno už v minulých číslech Valašska.² V životě obyvatel Vsetína však hrály důležitou roli i živnosti potravní. Právě jedné z nich – řeznictví – je věnován tento článek.

Poměrně početně byli řezníci zastoupeni mezi obyvateli Vsetína už v 2. polovině 17. století. V česky psaném Popise panství vsetínského z roku 1666 je jmenovitě uvedeno mezi tehdy 696 obyvateli městečka Vsetína (dnešního Horního města) 18 řezníků, na Dolním novém městečku (Dolním městě) s 202 obyvateli pak byli řezníci 3. Mezi nimi je zapsán i řezník Vašek Švirák, syn Martina Šviráka z většího podsedku na Horním městě³. Je to ojedinělý doklad 440 leté tradice v provozování této živnosti v rodině Šviráků až po současné řeznictví a uzenářství na vsetínské Smetanově ulici.

Několikasetletou tradici řeznického řemesla objevujeme také u vsetínského řeznického rodu Černockých⁴. První zmínka o řeznících v této ro-

dině pochází už z roku 1724, kdy byl za mistra řeznického cechu přijat František Černocký (nar. 1699), a ze stejného roku pochází i zápis v cechovní knize řezníků o jeho bratru Václavovi (nar. 1692)⁵. Řeznictví v této rodině prochází celou historií města a až do dnešních dnů tuto tradici dovádí řeznictví a uzenářství Jana Černockého na Smetanově ulici.

Mezi další významné řeznické rody patřili Seidlové, kteří na Vsetíně v řeznickém řemesle působili od konce 17. století až do 1. republiky, a jehož členové stávali často v čele řeznického cechu či pozdějších společenstev.

Cech vsetínských řezníků

Stejně jako jiná důležitá a početná řemesla sdružovali se i vsetínští řezníci ve vlastním cechu zmiňovaném už roku 1642.⁶ Tento cech si dal v roce 1646 zhotovit cechovní pečť, na níž je vyobrazen letopočet a korunovaný dvouocasý lev ve skoku držící v předních tlapách sekeru a nůž.⁷ Erb Iva údajně řezníci v českých zemích obdrželi od krále Jana Lucemburského za to, že mu se sekerami v rukou pomohli k trůnu.⁸ Se známkem Iva se můžeme setkat i dnes, a to na účtenkách a firemních autech řeznictví a uzenářství Ctibora Šviráka. K dalším symbolům cechu vsetínských řezníků patřil cechovní pokrov, který však shořel při plenění Vsetína kuruci v roce 1708.⁹ Dále to byly červené a modré korouhve, jež si členové cechu spolu se soukeníky a krejčími zjednali na své náklady do kostela roku 1807. Řeznický cech si mimo to dal zhotovit i dva krásné postavníky.¹⁰

Řeznické postavníky jsou téměř 3 metry vysoké dřevěné tyče, na jejichž horním konci jsou připevněny trojboké řezbované lucerny ukončené vyřezávaným anděličkem. Na každé straně lucerny je namalovaný znak – zkřížené sekery s letopočtem 1807, bílá koza a šípem probodnutý černý orel stojící na koruně – znak majitelů vsetínského panství rodu Illésházy. Při průvodech a slavnostech se tyto postavníky nosily v čele cechů, jinak byly ukládány v kostele před hlavním oltářem. V současné době jsou uschovány v depozitáři římskokatolického kostela Nanebevzetí Panny Marie ve Vsetíně.

Spor vsetínských řezníků s panstvím

Každý cech se musel řídit cechovními artikuly, což byla pravidla a předpisy o provozování živnosti. Podle artikulů vydaných majitelem vsetínského panství Mikulášem Pázmánym roku 1649 měli vsetínští řezníci povinnost dodávat vrchnosti a úředníkům funt¹¹ hovězího, telecího a skopového masa po 2 krejcarech a za propůjčení jatek (masných krámů) měl každý mistr dodávat na zámek ročně 20 funtů loje. Kvůli této povinnosti se mezi řezníky a panstvím roku 1773 rozhořel spor, kdy řezníci odmítali plnit tyto povinnosti, které byly zrušeny vydáním generálních cechovních artikulů roku 1739, a s rozhodnutím složit raději své živnosti obrátili se dokonce až na císaře. Spor trval až do roku 1848, kdy vyvrcholil odepřením dodávek masa, načež dala vrchnost v roce 1851 řezníkům zbourat jatky a na jejich místě postavit četnická kasárna.¹²

Cechy byly oficiálně zrušeny koncem roku 1859, kdy byl vydán nový živnostenský řád a od roku 1860 pak platila živnostenská svoboda. Přílišná svoboda však v mnoha oborech přispěla k velké míře diletantství, proto v roce 1883 vyšel Obnovený řád živnostenský, podle něhož místo bývalých cechů měla v živnostech a řemeslech zavádět pořádek nová živnostenská společenstva. Na Vsetíně jich roku 1886 vzniklo celkem pět. Vsetínští řezníci náleželi do **společenstva živností potravních**, kde měli se 34 členy početní převahu a řezníci stáli rovněž v jeho čele: předsedou byl zvolen vsetínský řezník Jan Seidl, místopředsedou Antonín Seidl a náměstkem Jan Černocký-všichni řezníci¹³.

V roce 1928 řezníci ze společného společenstva potravního odstoupili a zřídili si vlastní společenstvo řezníků a uzenářů.¹⁴

Přestože byly cechy zrušeny, setkáváme se u vsetínských řezníků i v následujícím období s lpěním na zvycích, jimž byli přivykli. V knihách učňů (1844-1883) a mistrů (1829-1892) cechu řeznického se tak setkáváme stále s pojmy cech, cechmistr, místocechmistr, a to ještě koncem 19. století. Silnou semknutost s tradicemi dokládá i nošení řeznického kroje na pohřby členů řeznického řemesla, což bylo možné vidět ještě v roce 1979 při pohřbu řezníka Březáčka.

Horní část postavníku řeznického cechu z roku 1807 Foto M. Fohlerová

Obrana proti konkurenci

Konzervativnost a semknutost vsetínských řezníků se projevovala také v boji proti cizí konkurenci.

Roku 1889 například žádali vsetínští řezníci u obecního výboru, aby řezníci z venkovských obcí nesměli ve městě prodávat maso, poněvadž tím poškozují místní živnostníky a prodávají maso lékařsky neprohlédnuté. Kdo ze Vsetína koupí maso od cizího řezníka, musí je dát lékařsky prohlédnout a zaplatit příslušnou potravní daň.¹⁵

Roku 1907 se zase postavili proti koňskému řeznictví a uzenářství zřízenému toho roku Antonínem Maňkou na Štěpánské ulici. Maňka měl totiž daleko levnější maso, 1 kg vepřového tehdy přišel na 1,5 K, hovězího na 1,4 K, kdežto koňské maso bylo jen za 0,80 K, uzené na 1 K. Čerstvé koňské uzenky se prý tehdy stávaly dokonce pochoutkou. Maňka vysekal každý týden 6-7 koní.¹⁶

Kroj vsetínských řezníků

Řezníci patřili k nejzámožnějším vsetínským řemeslníkům. Jejich zábavy, zvláště v masopustě, bývaly prý velmi nákladné a hlučné, v hody pak stínali barana.¹⁷

Průvod vsetínských řezníků oděných v krojích na slavnostech ve Vsetíně v roce 1930 (?) Foto archiv MRV

V 19. století, v době, kdy řezníci ze Vsetína zbohatli obchodem s ovci z uherského Debrecína, byli z nich podle „Pamětí starého Vsacana“ „velcí páni. Nosívali holandské (světločervené) bruncleky, při nich stříbrné velké knoflíky, dekréty (prsteny) velké na pravých malíčcích. Ty dekréty nosívali skrz bitky. Ti mladí, co vydělali, všecko propíjeli...“¹⁸ Movitost a výlučnost jejich řemesla dokládá také **slavnostní kroj**, do něhož se oblékali ve svátky, při různých slavnostech a pohřbech svých členů. Podle popisu Matouše Václavka jej v polovině 19. století tvořila košile s modrými okraji rukávů, červená soukenná vesta „brunclek“ s velkými stříbrnými nebo zlatými knoflíky, kalhoty vpředu i na bocích šňurované, leštěné holínky s růžičkou a černým hedvábným střapcem vpředu na okraji, zelenkavý krátký kabát „špenzl“. Ke kroji patřila i bílá zástěra s barevně vyšíváním cípy na bocích, která měla uprostřed červeným hedvábím vyšitý řeznický špalek a volskou hlavu a černým hedvábím vyšité dva zkřížené nože. Na hlavě nosili sametovou čepici „aksamitku“ lemovanou liščinou, cylindr nebo černou beranici se zelenými pentlemi na boku.¹⁹

Kroj se časem zjednodušoval a ještě ve 2. polovině 20. století jej bylo možno shlédnout při

pohřbech vsetínských řezníků. Novější kroj se skládal z krátkého bílého kabátku „janklu“, černých kalhot, bílé plátěné zástěry, sametové fialové čepky s řeznickým znakem (lvem se sekýrou), červené atlasové vázanky s vyšitým lvem a atrapy řeznické sekýry. Tento kroj z roku 1927 po řezníku K. Matyášovi je dodnes uchován ve vsetínském muzeu.

Náplň práce řezníků a uzenářů

První a velmi důležitou prací býval nákup zvířat vhodných k porážce, jež vsetínští řezníci prováděli převážně v dědinách kolem Vsetína. Samotní řezníci chovávali vcelku početná stáda ovcí (kolem 40 - 60 kusů), která pásávali na obecních „pasíncích“. Další činností řeznického řemesla bylo zabíjení zvířat – porážka, následný výsek, k němuž používali nejčastěji širočiny, těžké a široké řeznické sekýry, a na závěr i prodej masa.

Vsetínští řezníci byli ovšem také zdatnými obchodníky. V „Pamětech starého Vsacana“ (ševce J. Pokorného, nar. 1824), jejichž část je uložena v muzeu, je záznam pozoruhodného organizovaného obchodu vsetínských řezníků, který probíhal v podzimních měsících kolem poloviny 19. století a jehož trasa vedla z uherského Debrecína přes Vsetín až na trhy do Olomouce: „*Tehdová honívali řezníci ty fálky (stáda) škopů (ovcí) z Debrecína. Dávali se čtyři i pět do takových bandí (skupin), neboť dva by toho nebyli okonali. Dva šli do Debrecína nakupovat, tam si naptali tumača (tlumočníka), co s nimi chodil po statkářích a po pastviskách. Každý týden se „fálky“ (stáda) posílaly na Vsetín, kde stádo přenocovalo. Následujícího dne se ovce za početného přihlížení Vsetíňanů počítaly a další dvojice z „bandy“ je hnala rajnochovickými vrchy do Lipníka. Tam je čekal z té bandy „nájbohatší“ řezník, který je „jel do Holomúca na trh prodávat. Byla-li dobrá pohoda, ovce se dobře prodaly a řezníci měli peněz jako želez.“ Celá akce však byla spojena se znač-*

ným rizikem: vedle ztrát ovcí během cesty závisel její zdar i na počasí. „*Pokud nakýcalo (napadlo) sněhu po kolena, tož nemohli statku (stádo) prodat*“, ostříhané ovce často onemocněly, musely se přihnát zpět na Vsetín a tady lacino prodávat.²⁰

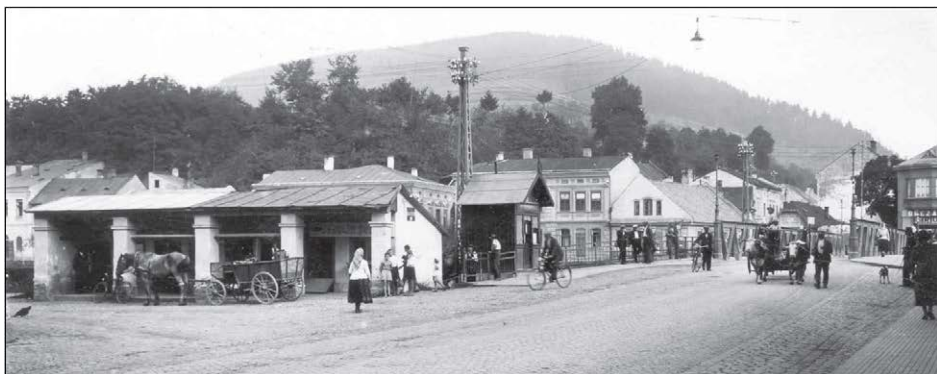
S řeznictvím bylo úzce spjato také řemeslo uzenářské. Jeho náplní bylo zpracování masa konzervováním, nakládáním a uzením a výroba různého zboží jako byly jitrnice, játrovky, paštiky, salámy, slaniny a jiné. Kromě masa k tomu potřebovali i další suroviny – koření, tuk, krev, kroupy, housky, střívka atd. Uzenářská živnost se u několika vsetínských řezníků objevuje od konce 19. století a ve století následujícím jich většina provozuje živnost řeznickou i uzenářskou zároveň.

Řeznické jatky

Své řemeslo provozovali řezníci ve zvláštních zařízeních nazývaných jatky, která sloužila k porážce jatečných zvířat, zpracovávání a úpravě masa.

V popisu Vsetína kolem roku 1720 uvádí K. Kobliha u zámku napravo řeznické jatky pod jednou střechou, na níž byla namalována koza²¹. Tyto staré dřevěné jatky stály mezi zámkem a kostelem do roku 1822 a hyzdily jej. Nové zděné byly proto postaveny poněkud níže, při cestě na Dolní město při potůčku od Jablonové vedle katolické školy od silnice až dolů k Bečvě.²² Po vleklém sporu s řezníky dalo panství tyto jejich jatky v roce 1851 odstranit.²³ Z toho důvodu začal v roce 1853 řeznický cech na Vsetíně budovat jatky nové. Na Horním městě nechali vystavět 10 jatek na obecním pozemku při horním Kopečku, kde zůstaly až do roku 1880.²⁴ Na Dolním městě byly zřízeny 4 jatky u mostu přes Bečvu (naproti dnešní lázní), které byly zbořeny v roce 1937, poněvadž „*nijak nesloužily vzhledu a okrase města*“. V posledních letech jejich existence tu byl výsek masa řezníků F. Březáčka a K. Seidla.²⁵

Řeznické dřevěné boudy, které stávaly i na obou náměstích, se brzy staly terčem kritiky, zejména ze strany lékařů. Dokazuje to zápis z roku 1876, kdy „*ostře vystoupil proti vsetínským řezníkům městský lékař Jos. Svoboda, že poráželi dobytek uvnitř města u svých domů. Za horkých dnů hnijící krev a odpadky kazily vzduch uvnitř města do té míry, že pro zápach nebylo možno jít poblíž. Poněvadž tu byly možné i nákazy, město se odhodlalo, že zřídí co nejdříve společnou řeznickou porážku za městem*“.²⁶ Pro porážku jatečního dobytka vytvořili vsetínští řezníci družstvo a v roce 1888 dosti primitivní porážku za městem – na Trávníkách postavili. Společná porážka však od počátku nesplňovala zdravotní nařízení, od

Staré řeznické jatky na Dolním městě u mostu Palackého kolem roku 1935

Foto archiv MRV

Vsetínští řezníci při pohřbu řezníka Březáčka v roce 1979 Foto M. Langer

roku 1941 ji tedy převzalo do své správy město a učinilo patřičná opatření.²⁷

Pozoruhodným kontrastem k hygienické situaci v řeznických dílnách konce 19. století jsou požadavky, které po řeznicko-uzenářských provozovnách na Vsetíně ve 40. letech 20. století požadoval inspektorát práce. Mezi nejzajímavější podmínky patřily například: „v dílně, jakož i v jatce budiž umístěno nejméně 1 hygienické plivátko, které musí být udržováno v řádném stavu“ nebo „pracovní šaty musí být světlé, čisté, zpravidla bílé. Používání černých nebo tmavě zbarvených pláští, které zakrývají nečistoty, je zakázáno. Vlasý personálu musí být chráněny čapkou.“ Další podmínky mimo jiné nařizovaly opatřit okna sítkami proti hmyzu, udrnu lapačem kouře a dílnu umývadlem se vždy čistým ručníkem.²⁸

Vybavení řeznických dílen

Čím bývaly v 1. polovině 19. století řeznické krámy (v té době dřevěné) vybaveny, se dovídáme z pozůstalostních spisů vsetínských občanů. Tak např. řezník Jan Foltýn (zemř. 1834) z Dolního Vsetína č. 474 vlastnil 60 kusů ovec, měděný kotlík, dvůšný škopek, mincíř, 2 řeznické sekery, 3 sekáče, železný moždík, 2 kusy železného závaží a sekací desku.²⁹

A jak vypadala řeznicko-uzenářská provozovna Vladislava Šviráka na Smetanově ulici ve 40. letech 20. století? Skládala se z dvoukomorové udrny s přípravnou masa, kde byly tři kotle na vaření masa a stoly na jeho řezání a odkládání. Z udrny se vcházelo do strojní dílny, v níž byly umístěny tyto stroje: míchačka, katr, vlk (řezačka), vratovka a pilka na kosti. Další součástí této provozovny byla chladárna sestávající z 2 chladicích místností a z místnosti, kde jsou umístěny chladicí stroje. Vedle byla mrazárna, v níž byla udržována teplota -10 C. Součástí byla i stáj používaná jako konína pro živnost a pro hovězí dobytek vlastního hospodářství. V roce 1947 se žádalo ještě o zřízení odvěšárny masa. Poslední část tvořila prodejní místnost, která však v té době sloužila jako skladiště koření, suchých střev, soli, papíru a jiných uzenářských potřeb.³⁰

Tajné porážky

V letech 2. světové války, kdy většina potravin byla odváděna vojsku, trpěl Vsetín jejich nedostatkem. Týdenní přiděl masa tehdy činil 125 g na osobu. V těchto neutěšených časech se mimo

jiné rozrostly i tajné porážky u vsetínských řezníků. V roce 1941 kvůli nim dokonce zasáhlo gestapo a 7 řezníků zatkl. Dva z nich byli popraveni, ostatní odsouzeni k několika letům vězení v koncentračních táborech. Byly to první popravy vsetínských občanů za druhé světové války.³¹

Po nástupu komunistického režimu docházelo dosti rychle k likvidaci soukromého podnikání, čehož nebyli ušetřeni ani vsetínští řezníci. Pro nemožnost konkurovat

velkým a dobře zásobeným národním podnikům jich z celkového počtu sedmnácti vstoupilo 14 do národního podniku Masna, zbylí 3 své živnosti složili úplně. Do konce roku 1950 tak na Vsetíně nezůstal ani jeden soukromý řezník.³²

Z původních početných a starobylých vsetínských řeznických rodů (jako byli Seidlové, Březáčci a další) obnovily po roce 1989 své živnosti a na tradici vsetínských řezníků se svými rodinnými podniky navázaly pouze dvě rodiny: Švirákoví a Černoští.³³

Jsem si toho dobře vědom, že z mé dílny vyřít jenom vzdělky dobré jakosti najdeš u mne v hojnosti. Dodávám já pro hospody, regulace i obchody. Kdo chceš dvě siť roku žít, musíš jenom ke mně jít.

?

Ctibor Březáček.

Učil jsem se na Vsetíně, pak jsem projel celý svět: Albanii, Itálii, přes Francii zase zpět. Dělam vuřty, cerguláty, itrnice bez věky, kdo ty u mne nakupuje, ten bude žít na věky.

?

Karel Vítek

Inzeráty vystřižené z Vyšeřáku 1923, č. 4

POZNÁMKY

¹ Václavěk, M.: Moravské Valašsko. Vsetín 1894, s. 112.

² Urbachová, Eva: Vsetínští soukeníci, ševci, punčocháři, barvíři, tkalci. Valašsko č. 2, 7, 8, 9, 11.

³ Opis řidícího učitele Zeleného. SOKA Vsetín

⁴ Rod Černockých pochází zřejmě z Černotína u Hranic, odkud za třicetileté války přišel na Vsetín Bartoloměj z Černotína a usadil se na městečku Dolním novém. Jeho syn a vnuk se věnovali kožešnictví, teprve od 4. generace pochází zmínky o řeznících v tomto rodě. (Pozůstalost Karla Koblihy. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. inv. č. P 4.)

⁵ Pozůstalost Karla Koblihy. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. inv. č. P 4

⁶ Okres Vsetín. Rožnovsko, Valašskomeziříčsko, Vsetínsko. Vlastivěda moravská. Valašské Meziříčí-Brno 2002, s. 892; Kobliha, K.: Historický nástin okresu vsetínského. Okres vsetínský. Vsetín 1938, s. 174.

⁷ Fernand, W.: Chronik der Herrschaft Wsetin, překlad Richard Pavlík, s. 30; Kobliha, K.: Historický nástin okresu vsetínského. Okres vsetínský. Vsetín 1938, s. 174.

⁸ Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska. Praha 2007, s. 80; Janotka, M. – Linhart, K.: Zapomenutá řemesla. Praha 1984, s. 29.

⁹ Kobliha, K.: Historický nástin okresu vsetínského. Okres vsetínský. Vsetín 1938, s. 214.

¹⁰ Pozůstalost Karla Koblihy. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. inv. č. P 4.

¹¹ funt-váhová jednotka, rovná se asi 0,5 kg

¹² Fernand, W.: Chronik der Herrschaft Wsetin, překlad Richard Pavlík, s. 31; Kobliha, K.: Historický nástin okresu vsetínského. Okres vsetínský. Vsetín 1938, s. 173, 174, 238, 239, 374; Pozůstalost Karla Koblihy. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. inv. č. P 4.

¹³ Pavlík, R.: Kronika města Vsetína z let 1850-1930, s. 155-156, 164, 165; Zedník, Bohuslav: Ustavení jubilejních společenstev na Vsetíně. In: Padesát let práce obchodních a řemeslných společenstev na Vsetíně. 1886-1936. Vsetín 1936, s. 14.

¹⁴ Březáček, F.: Společenstvo živností potravních. In: Padesát let práce obchodních a řemeslných společenstev na Vsetíně. 1886-1936. Vsetín 1936, s. 75.

¹⁵ Pavlík, R.: Kronika města Vsetína z let 1850-1930, s. 179.

¹⁶ Pavlík, R.: Kronika města Vsetína z let 1850-1930, s. 299, 300.

¹⁷ Václavěk, M.: Obrazy ze života bývalých cechů řemeslnických na Vsetíně. Vsetín 1895, s. 51.

¹⁸ Václavěk, M.: Dějiny města Vsetína a okresu vsackého, Vsetín 1901, s. 362.

¹⁹ Václavěk, M.: Moravské Valašsko. Vsetín 1894, s. 34.

²⁰ Václavěk, M.: Dějiny města Vsetína a okresu vsackého, s. 362-364.

²¹ Pozůstalost K. Koblihy. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. inv. č. P 4

²² Kobliha, K.: Historický nástin okresu vsetínského. Okres vsetínský. Vsetín 1938, s. 285; R. Pavlík: Kronika města Vsetína z let 1850-1930, s. 68.

²³ Fernand, W.: Chronik der Herrschaft Wsetin, překlad Richard Pavlík, s. 31; Kobliha, K.: Historický nástin okresu vsetínského. Okres vsetínský. Vsetín 1938, s. 238, 239, 374; Pozůstalost Karla Koblihy. Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně. inv. č. P 4.

²⁴ Pavlík, R.: Kronika města Vsetína z let 1850-1930, s. 63.

²⁵ Pavlík, R.: Pamětní kniha města Vsetína z let 1931-1945, s. 379; R. Pavlík: Pamětní kniha města Vsetína z let 1946-1958, s. 256.

²⁶ Pavlík, R.: Kronika města Vsetína z let 1850-1930, s. 134.

²⁷ Pavlík, R.: Pamětní kniha města Vsetína z let 1946-1958, s. 256-258.

²⁸ SOKA Vsetín, MNV Vsetín, Spisy řezníků, Spis Vladislav Švirák

²⁹ ZA Opava, Vs Vsetín, i. č. 772. Pozůstalostní spisy vsetínských občanů

³⁰ SOKA Vsetín, MNV Vsetín, Spisy řezníků, Spis Vladislav Švirák

³¹ Pavlík, R.: Pamětní kniha města Vsetína z let 1946-1958, s. 512, 513.

³² Pavlík, R.: Pamětní kniha města Vsetína z let 1946-1958, s. 134, 136, 158, 179, 180, 204.

³³ Věhlas výrobků vsetínských řezníků dokládá i výpověď Čechoameričana P. Motyky pocházejícího ze Vsetína, který si v anketě Čím je pro mne Valašsko? postesk i nad chybějícími Švirákovými jitrnicemi. (Valašsko 19, 2007/2, s. 3.)

Řeznický znak lva se sekrou z firemního automobilu řezníka Ctibora Šviráka, 2008

Foto M. Fohlerová

Slavnostní odhalení pomníku J. A. Bati ve Zlíně 2. května 2007

Foto archiv MJV ve Zlíně

Známý neznámý Jan Antonín Baťa

Hana Kuslová

Jan Antonín Baťa se podle rodného listu narodil v Uherském Hradišti 11. března 1898, na jeho náhrobku v Piracai je ovšem jako datum narození uveden 7. březen 1898.

Jeho rodiči byli Antonín Baťa a jeho druhá manželka Ludmila, rozená Hrušířáková. Měl čtyři vlastní sourozence, Leopolda, Bohuslava, Jindřicha a Marii.

V letech 1904 až 1908 navštěvoval obecnou školu v Uherském Hradišti. Měšťanskou školu navštěvoval již ve Zlíně v letech 1909 až 1912. Zároveň se také učil obuvníkem. K firmě Baťa nastoupil 1. června 1912 a v roce 1913 byl již vyučeným obuvníkem. Podle potvrzení osobního oddělení firmy Baťa z 27. června 1932 pracoval do 31. prosince 1927 postupně jako manipulát, účetní, nákupce a vedoucí nákupního oddělení.

Koncem roku 1919 doprovázel Jan svého nevlastního bratra na cestě do Spojených států amerických, kde Tomáš Baťa koupil malou továrnu v Lynnu ve státě Massachusetts. Sám se však velmi brzy musel vrátit do Zlína a Jana pověřil vedením výroby. Problémy v Americe však byly veliké, s konkurencí, odbory, nedůvěrou zákazníků, a Tomáš byl nespokojen se situací i se svým bratrem. Jenže Jan, který byl sám nespokojen se stavem amerického podnikání, s mnoha bratrovými výčitkami a závěry nesouhlasil. Proto se v září 1920 rozhodl odejít z Lynnu i z firmy Baťa a nastoupil jako dělník v jiné obuvnické továrně. Na počátku roku 1921 mu Tomáš Baťa nabídl znovu práci ve firmě Baťa. V letech 1921 a 1922 absolvoval Jan Baťa vojenskou službu jako voják 13. pěšího pluku v Šumperku a 26. listopadu 1921 se oženil s Marií Gerbecovou, dcerou MUDr. Rudolfa Gerbeca, od roku 1920 městského lékaře a

od roku 1924 šéflékaře firmy Baťa. Jan a Marie Baťovi měli pět dětí, Hanu (*1922, pokřtěnou Jenu), Ludmilu (*1923), Editu (*1925), Jana Tomáše (*1930) a Marii (*1933). V roce 1925 nastoupil Jan Baťa do nákupního oddělení a jako jeho člen podnikl společně se třemi dalšími spolupracovníky svou první cestu do Jižní Ameriky. Jejich úkolem bylo kromě přímého nákupu kůží zjistit možnosti vybudování sítě nákupních v jednotlivých zemích. Pravděpodobně v roce 1926 se Jan Baťa stal vedoucím celého nákupního oddělení. V roce 1927 však od firmy Baťa odešel podruhé. Údaje o délce jeho nepřítomnosti u firmy Baťa se různí, důvod se však zdá být jasný. Byla jím stavba nového domu pro rozrůstající se rodinu. A právě s tím podle mnoha vzpomínek nesouhlasil Tomáš Baťa, Jan však tentokrát bratra neposlechl. Dům postavil a na konci října 1927 se do něj rodina přestěhovala. Podle záznamů na Janově osobní kartě byl od firmy Baťa propuštěn 31. prosince 1927 a již za necelé dva měsíce, 20. února 1928, byl přijat zpět.

V roce 1931 vznikla akciová společnost Baťa. Ustavující valná hromada se konala 4. května a Jan Baťa se stal členem první čtyřčlenné správní rady, v níž vedle předsedy Tomáše Bati byli kromě Jana Bati ještě Dominik Čipera a MUDr. Rudolf Gerbec.

Rok 1932 znamenal v životě Jana Antonína Bati velký zlom. Když 12. července 1932 brzy ráno zahynul tragicky při letecké havárii Tomáš Baťa, zakladatel a majitel firmy, byl to pro všechny spolupracovníky obrovský šok. Téhož dne odpoledne byl otevřen trezor v pracovně Tomáše Bati. Přítomni byli Marie T. Baťová, notář JUDr. Hugo Förster a jako svědkové Dominik Čipera, Hugo

Vavrečka a bratr Marie Baťové Alexander Menčík. V trezoru byly nalezeny také dvě listiny. Kupní smlouva z 10. května 1931, podle níž Tomáš Baťa prodal veškeré své akcie Janu Antonínu Baťovi za 50 milionů korun. Závěť datovaná 19. května 1931 potvrzovala kupní smlouvu, neboť v ní Tomáš Baťa svým dědicům odkazuje částku, kterou mu dluží Jan Baťa. Částky, které odkázal své manželce a synovi, byly na jejich účty převedeny 19. července 1932. Pozůstalost Tomáše Bati byla projednána a soudně uzavřena v červnu 1933, nikdo z dědiců proti ní nevznísl námitky.

Jan Antonín Baťa se stal šéfem koncernu Baťa a 21. července 1932 byl zvolen předsedou správní rady Baťa a. s. Zlín. Nový šéf se v prvním roce věnoval především Zlíně, ale již od roku 1933 trávil stále více času na cestách, ať už po československé prodejní síti, nebo, a to stále více, po zahraničních baťovských společnostech. Od druhé poloviny 30. let 20. století v podstatě větší část roku trávil mimo Zlín, jehož vedení mohl bez obav předat osvědčeným dlouholetým spolupracovníkům, které stejně jako jeho vychoval a vyškolil Tomáš Baťa. Rok 1937 je význačný velkou obchodní cestou charakterizovanou heslem Baťa letí kolem světa. Od 6. ledna do 1. května procestovala baťovská výprava Evropu, Afriku, Asii a Ameriku. Cesta splnila cíl obchodní i reklamní, o firmě Baťa se nesporně hodně mluvilo i psalo. Janu Baťovi osobně ovšem příliš neprospěla. Objevily se hlasy o jeho velikášství a snaze zviditelnit sama sebe za každou cenu. To nebyla pravda, nicméně i tato nálepka již Janu Baťovi zůstala.

Na jaře 1938, přesně 26. března, byl Jan Antonín Baťa za své zásluhy o rozvoj technických věd promován na brněnské Vysoké škole technické dr. Edvarda Beneše čestným doktorem technických věd. Tatáž škola si ovšem po jeho odsouzení Národním soudem v květnu 1947 pospíšila a čestný titul mu opět odebrala.

V roce 1938 stále palčivěji vyvstávalo nebezpečí rozpínavosti Německa a dokonce války. I Jan Antonín Baťa, který se politikou nikdy nezabýval a ani to neměl v úmyslu, byl do ní nechtěně vtažen. V baťovském periodiku Zlín byl 4. dubna 1938 otištěn jeho článek s názvem Osidlovat, v němž poprvé veřejně vyslovil své myšlenky o kolonizaci obrovských neobydlených území zejména v Jižní Americe. Vyjadřuje zde názor, že odliv velkých skupin obyvatel z přelidněné Evropy by navíc mohl zabránit válkám. Tyto jeho úvahy, které později dále rozpracoval, mu na jedné straně přinesly po válce jedno z obvinění před Národním soudem a na straně druhé později nominaci na Nobelovu cenu míru.

Válka by ovšem znamenala i závažné problémy hospodářské. V únoru 1938 píše Jan Baťa ze své cesty do Francie o nutnosti nakoupit dostatečné zásoby surovin potřebných pro výrobu.

Na první cestě do Jižní Ameriky v roce 1925. Zleva jsou to E. Ostry, J. Otáhal, J. A. Baťa a J. Klátil

Dcery Hana, Ludmila a Edita Baťovy v roce 1941

V této době se také firma Baťa začala intenzivně zabývat zpracováním různých druhů odpadků. Vedení firmy tehdy podstatně urychlilo i vysílání tzv. malých jednotek, což byly skupiny vybraných lidí se základním strojním a materiálovým vybavením, do různých států, aby tam vybudovaly další baťovské výrobní a obchodní společnosti. Firma Baťa začala uskutečňovat i další svůj záměr, a to odstranit v případě útoku Německa na Československo a okupace republiky z dosahu Němců co nejvíce zboží i strojů. Baťovské výrobky byly vyváženy do skladů v Evropě i mimo Evropu, případně dodávány dceřinným společnostem. Všechny tyto aktivity plánovali a organizovali nejvyšší představitelé firmy, pochopitelně v čele s Janem Baťou.

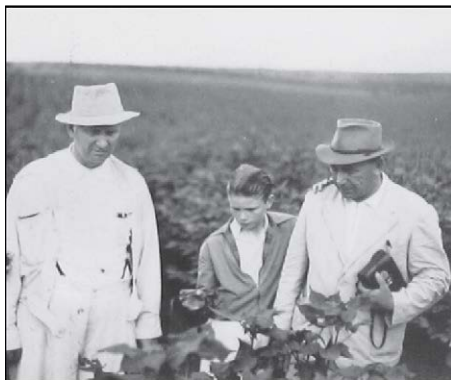
Jan Antonín Baťa v této době bedlivě sledoval běh událostí a ze své pozice významného československého průmyslníka se je pokoušel ovlivnit. Jak vyplývá z jeho programu na rok 1938, navštívil během června několikrát čelné československé politiky, včetně prezidenta a premiéra. V Praze se Jan Baťa setkal 31. srpna 1938 s lordem Runcimanem a o den později jednal s jeho tajemníkem.

V srpnu také vyšly v periodiku Zlín dva články, v nichž se Jan Baťa vyjadřoval k aktuálním problémům. V článku „Baťa, český Žid“ z 10. srpna odmítá německou propagandu o rasové méněcennosti Židů. O dva dny dříve však vyšel ještě důležitější článek s názvem Kudy ze situace. V něm Jan Baťa vyjadřuje otevřeně svůj názor, že český národ je schopen se ubránit, a obviňuje Prahu, neboli československou politickou reprezentaci, z nerozhodnosti a slabosti. Janu Baťovi bylo vytýkáno, že usiloval po abdikaci Edvarda Beneše v říjnu 1938 z osobní ješitnosti a velikašství o funkci prezidenta republiky. Podle údajů Huga Vavrečky z června 1946 se Jan Baťa radil se členy vedení firmy v říjnu nebo začátkem listopadu 1938 o nabídce na tuto funkci kandidovat. A faktem je, že 23. října jej navštívil poslanec Ostrý, který chtěl Jana Baťu přesvědčit, aby se postavil do čela nové politické strany. Do Zlína také přicházely dopisy, které Jana Baťu vyzývaly, aby se prezidentem stal. Možná Jan Baťa o kandidatuře uvažoval, ale rozhodně o ni neusiloval.

Od 13. listopadu do 9. prosince 1938 cestoval Jan Baťa obchodně po západní Evropě. K této cestě se vztahují dvě události. Jednak jeho zatčení gestapem, z něhož byl propuštěn po intervencích vlády. Druhou událostí byla návštěva u Hermanna Göringa, kterou Národní soud po válce chtěl využít proti němu. Podle Janových vzpomínek musel po svém zatčení slíbit, že se s Göringem sejde, ale učinil tak až na jaře 1939 po dlouhém nátlaku. Podle informací Huga Vavrečky si návštěvu u Göringa vyžádal právě v listopadu 1938,

protože chtěl zjistit, zda by byla možná s Němcem dohoda, která by zmírnila potíže firmy po odstoupení Sudet, v nichž baťovská obchodní síť ztratila přes 500 prodejen.

V březnu 1939 odjel Jan Baťa do polské baťovské továrny v Chelmsku. Tam byl i v noci ze 14. na 15. března, kdy německá armáda obsadila zbytek československého území. Podle jeho vzpomínek i vzpomínek jeho dcer tam měla rodina odjet za ním, ale nepodařilo se jí dostat přes hranice. Němci žádali, aby se Jan Baťa vrátil do Zlína, zaručili volný pohyb celé rodiny přes hranice, ovšem zároveň vyhrožovali, že pokud se

Jan Antonín Baťa (vlevo) se svým synem Janem Tomášem

nevrátí, bude firma Baťa vyvlastněna. Jan Baťa se do Zlína vrátil. Tehdy bylo zřejmě s konečnou platností rozhodnuto, že šéfi s rodinou opustí okupované Československo. Jan Baťa odplul s rodinou 30. června 1939 na lodi Ile de France do Ameriky. Oficiálním důvodem cesty byla návštěva světové výstavy v New Yorku, projednání možnosti zrušení celního příplatku v USA, vybudování továrny v americkém Belcampu a jednání o surovinové základně v Brazílii. Na přelomu let 1939 a 1940 také došlo k předání určitého podílu akcií Zlínského koncernu vdově po Tomáši Baťovi Marii a členům správní rady Hynku Baťovi, Dominiku Čiperovi, Josefu Hlavničkovi, Františku Malotovi a Hugovi Vavrečkovi. Tento převod měl zabezpečit firmu před německými zásahy. Janu Baťovi poté zůstalo 40 % akcií a po návratu Marie T. Baťové do Zlína v lednu 1940 vlastníci většiny akcií pobývali na území protektorátu, jak požadovaly německé úřady. Po válce se ovšem tato skutečnost stala předmětem sporu, zda šlo o převod skutečný nebo fiktivní.

Během druhé poloviny roku 1939 a první třetiny roku 1940 se Jan Baťa zdržoval v Kanadě, kde vyrůstala další baťovská továrna, jejíž budování svěřil svému synovi Tomáši Baťovi mladšímu, a zejména v USA, kde se věnoval jak jednání s americkými úřady, tak budování továrny v Belcampu. Výstavba baťovské továrny v USA však od počátku narážela na problémy. Jako ve všech společnostech koncernu Baťa, byť právně samostatných, měl být i zde uplatňován baťovský pracovní systém, který mimo jiné upřednostňoval i výchovu budoucích dělníků ve vlastních školách. To narazilo na tvrdý odpor amerických odborových organizací, které předpokládaly, že nová továrna poskytne práci nezaměstnaným dělníkům. Protestovali také výrobci obuvi, kteří se obávali přílivu kvalitou srovnatelných, ale levnějších baťovských bot. Americký tisk rozpoutal mohutné protibaťovské tažení, v němž využíval sku-

tečnosti, že je Československo okupováno Německem, k tvrzení, že baťovská továrna a Jan Baťa osobně představují německou pátou kolonu v Americe. Jan Baťa se stáhl do pozadí a věnoval se dalšímu svému úkolu, a to plánovaným baťovským aktivitám v Brazílii. První dílna byla zřízena přímo v Sao Paulo, připravovala se ovšem výstavba továrny. Hlavním záměrem firmy Baťa však bylo v Brazílii vybudovat základnu, která by koncern zásobovala potřebnými surovinami, zejména kůžemi. Jan Baťa odcestoval do Brazílie koncem března 1940. V Brazílii jednak vybral a zakoupil pozemky nedaleko Sao Paula pro stavbu továrny, ale hlavně vedl jednání s brazilskými úřady ohledně koupě společností Viacao Sao Paulo Matto Grosso a Alto Paraná a provedl prohlídku nabízených pozemků. Ještě před definitivním uzavřením smlouvy však Brazílii opustil a plnou moc předal Jiřímu Udržalovi. Důvodem jeho urychleného návratu do Ameriky počátkem července 1940 byla snaha zabránit zápisu firmy Baťa na černou listinu. Již v dubnu se koncern i Jan Baťa ocitli na černé listině britské. Než se však Jan Baťa do USA vrátil, k zápisu na černou listinu americkou již došlo. Na počátku ledna 1941 opouští Jan Baťa USA podruhé, tentokrát s celou rodinou. Cestou do Brazílie navštívili baťovské společnosti ve Střední a Jižní Americe. V Brazílii se Jan Baťa do vedení společnosti nezapojoval, aby nekomplikoval jejich podnikání vzhledem k černé listině. Věnoval se nákupu surovin, které měly být zčásti uskladněny a připraveny pro zlínskou poválečnou výrobu. Bohužel na podzim 1941 spáchal sebevraždu předseda správní rady jedné ze společností a z vedení i z baťovských služeb odešel Jiří Udržal a další dva členové. Janu Baťovi nezbyvalo nic jiného, než se ujmout vedení v obou společnostech. To ovšem znamenalo, že se i brazilské společnosti ocitly na spojenecké černé listině a jejich podnikání bylo značně ztíženo. Dalším problémem byl i nedostatek finančních prostředků, které zlínské vedení díky neustálým omezením ze strany německých úřadů pro brazilské společnosti jen obtížně získávalo. Na konci roku 1941 bylo spojení mezi Zlínem a Brazílií přerušeno. Do Brazílie se již nedostaly žádné peněžní prostředky ani strojní vybavení. Přesto brazilské společnosti i za tíže-

Jan Baťa na cestě do Brazílie

ných podmínek nepřestaly fungovat, byť tempo výstavby bylo značně pomalejší.

Již v létě 1940 začala výstavba továrny a obytných čtvrtí nedaleko Sao Paula. Tamější obyvatelé místu říkali nejprve Local de Checos, později stručně Bata a nakonec Batatuba, což znamená Otec Baťa. A tak vznikla a získala své jméno Batatuba, první baťovské město v Brazílii. V roce 1942 byly zahájeny první kolonizační práce na pozemcích Sammambaia ve státě Matto Grosso. Ty ale byly neúspěšné a byly zastaveny. Úspěšné zato bylo založení dalšího baťovského města Mariapolis, které získalo své jméno podle Janovy manželky, ve státě Sao Paulo o rok či dva později.

Během celé války Jan Baťa usiloval o vymazání svých společností i svého jména z černé listiny. Žádal o pomoc československé exilové úřady, ale mamě. Ostatně postoj československé vlády se ukázal po válce, kdy oddalovala výmaz baťovských společností z černé listiny, přestože americké i anglické úřady zřetelně Československu sdělily, že nebyly nalezeny žádné důkazy o spolupráci baťovských společností ani Jana Bati s Němci. Navíc na černých listinách byly i společnosti, které se tam ocitly z důvodů konkurenčních. Z oficiálních československých pramenů jasně vyplývá, že úřady měly zájem udržet Jana Baťu na černé listině, dokud nezískají kontrolu nad jeho majetkem. Proto na ní Jan Baťa zůstal až do jejího zrušení v červenci 1946. Československá exilová vláda od něj naopak požadovala veřejné prohlášení, kterým by se přihlásil k zahraničnímu odboji. Jan měl ovšem oprávněné obavy o osud své rodiny a také svých spolupracovníků, včetně vedoucích představitelů firmy, kteří zůstali v okupovaném Československu. Přesto byl ochoten prohlášení podepsat. V jeho brazilském archivu se dochovalo několik návrhů, v nichž uvádí, že plně podporuje exilovou vládu a chce jakýmkoliv způsobem spolupracovat na osvobození Československa. Ze stejných příčin podporoval Jan Baťa finančně zahraniční odboj tajně, a tak se po válce nevyhnul obvinění, že jej nepodporoval vůbec.

Konečně druhá světová válka skončila. Pokud si však Jan Baťa představoval, že se vrátí domů, očistí své jméno od nepravdivých obvinění a bude se svými spolupracovníky pokračovat v budování baťovských společností, pak se velmi mylil. Připravované znárodnění průmyslových podniků zakládalo i hospodářské důvody k odsouzení majitelů velkých firem jako kolaborantů, jimž bude majetek zkonfiskován a nebude jim třeba platit za znárodněné vlastnictví náhradu. A firma Baťa byla největší předválečnou československou akciovou společností. Usilovně bylo připravováno obvinění a stíhání Jana Bati, a to přímo Národním soudem, který měl soudit představitele protektorátních vlád a členy fašistických organizací. Přestože Jan Baťa Národnímu soudu opakovaně oznámil svou adresu, nikdy mu nebylo doručeno předvolání ani obžaloba. Přestože vystavil plné moci svým advokátům, byl mu ustanoven i obhájce ex offo. Vzhledem k tomu, že platnost zřizovacího dekretu Národního soudu končila 4. května 1947 a nevyřízené případy měly být předány soudům řádným, bylo nutno případ Jana Bati urychleně ukončit. Senát byl jmenován 22. března 1947, původně jmenovaný předseda Ladislav Beran, soudce Nejvyššího soudu, však předsednictví odmítl. Senátu tak předsedal viceprezident Nejvyššího vojenského soudu Jaroslav Šrámek. Ještě

7. dubna neměl obhájce Jana Bati doktor Šaller v rukou obžalobu. Veškeré námitky obhajoby podané na počátku dubna byly zamítnuty a 15. dubna 1947 byl termín přelíčení určen na 28. dubna. Zbytečně během druhé poloviny dubna protestovali všichni tři obhájci i sám Jan Antonín Baťa proti nedoručení obžaloby, proti složení senátu, proti tomu, že obžalovaný nebyl vůbec vyslechnut. Přelíčení bylo zahájeno 28. dubna 1947 v 9 hodin dopoledne, na jeho počátku předseda senátu zamítl všechny námitky obhajoby a návrhy na slyšení svědků a zahájil líčení. Z procesu nebyl pořizován stenografický záznam, teprve na konci prvního dne povolil předseda pořizování záznamu na náklady obhajoby. Většina svědků nebyla přítomna a četly se pouze protokoly z jejich výslechů, takže obhajoba neměla možnost pokládat jim otázky. Opakované návrhy na předvolání svědků, zejména klíčového svědka obžaloby Jiřího Udržala, předseda senátu opětovně zamítl. Prokurátor obhajobu dokonce nařkl, že se pouze snaží zdržovat. 30. dubna předseda po poradě senátu prohlásil, že případ je natolik jasný, že nepotřebuje další projednávání. Doktor Šaller se poté vzdal obhajoby. Při pokračování přelíčení 2. května zastupoval jednoho z přísedících bez udání důvodu náhradník. Protest obhajoby byl opět bezvýsledný, stejně jako návrhy na předvolání dalších svědků. Předseda senátu prohlásil řízení za skončené. Nato se obhajoby vzdal také druhý z obhájců, doktor Pražák. Obhájce ex offo obhajobu složit nesmí, jinak by to pravděpodobně učinil. Národní soud 2. května vynesl rozsudek, kterým byl Jan Antonín Baťa odsouzen za to, že se za války veřejně nepřihlásil k zahraničnímu odboji, že v tom bránil i svým spolupracovníkům a že jednal tak, že se ocitl na spojenecké černé listině. Žádný z těchto „trestných činů“ nebyl obsažen v obžalobě. Všech původních obvinění byl Jan Baťa zproštěn. Rozsudek zněl: 15 let vězení, ztráta občanských práv po dobu trestu a konfiskace veškerého majetku. Cíle bylo dosaženo, za znárodněnou firmu Baťa nebylo třeba platit náhradu. Znamenalo to ovšem také, že Jan Baťa a jeho rodina se za současných poměrů domů vrátit nemohou. Byla však naděje, že odvolání, které připravovali Janovi obhájci a které by již projednával řádný soud, rozhodnutí Národního soudu změní. Po konečném převzetí moci komunistickou stranou v únoru 1948 ovšem zmizela i tato naděje.

Jan Baťa se tedy nemohl vrátit domů, mohl ale začít pracovat pro zemi, která mu poskytla domov nový. Již v roce 1945 byl podniknut druhý pokus kolonizovat území Sammambaia, ale opět skončil neúspěchem. V srpnu 1947 navštívil Jan Baťa brazilského prezidenta Eurica Dutru a předložil mu plán industrializace Brazílie. Podle tohoto plánu mělo být postaveno celkem 10 baťovských měst zejména s obuvnickým, gumárenským, koželužským a textilním, ale také dřevařským, papírenským a chemickým průmyslem, zemědělskou výrobou a současnou kolonizací území. Na sklonku roku 1948 začalo budování města Bataguassu (Baťův velký potok) ve státě Matto Grosso. Jeho výstavbu vedl manžel Janovy dcery Edity Nelson Verlangieri de Oliveira, který se kvůli tomuto úkolu vzdal vlastní kariéry. V červenci 1952 předložil Jan Baťa papeži Piu XII. svou studii s názvem Dynamismus míru – migrační plán, která byla později vydána Dominikánskou univerzitou. V roce 1953 byl podniknut třetí pokus o kolonizaci území Sammambaia, který byl tentokrát již úspěšný.

Foto: Osobní archiv Jana Bati, Sao Paulo, Brazílie

Základní kámen ke čtvrtému baťovskému městu Batayporá (Baťova dobrá voda) byl položen 17. září 1954. Více baťovských měst bohužel nevzniklo. Zlínská základna baťovského koncernu po znárodnění samozřejmě žádné investiční prostředky do Brazílie nedodávala. Naopak peníze musel investovat Jan Baťa do soudního sporu, v němž chtěl národní podnik získat akcie brazilských společností. Bohužel další ránu mu uštědřil jeho synovec Tomáš. Ten proti němu zahájil spor o vlastnictví části akcií holdingové společnosti Leader a později i o vlastnictví všech zahraničních společností, když zpochybnil závěť svého otce. Vedení sporů stálo velké peněžní částky a Jan Baťa také většinu sporů prohrál. V roce 1957 byl Jan Antonín Baťa navržen za své zásluhy v oblasti hospodářské kolonizace nevyužitých území na Nobelovu cenu míru. Kandidatury se však vzdal. V srpnu 1965 byl Jan Antonín Baťa převezen do nemocnice, 23. srpna, v den, kdy byl slavnostně otevřen most přes řeku Paraná, jehož stavbu inicioval a prosazoval, zemřel v Sao Paulo. Pohřben je ve městě Piracaia, nedaleko Batatuby, prvního baťovského města postaveného v Brazílii.

Pražský městský soud v červnu 2007 na návrh státních zástupců, tedy vlastně žalobců, jeho kauzu obnovil a 25. června zrušil rozsudek Národního soudu. Případ vrátil státnímu zastupitelství k došetření. Po necelých pěti měsících dospěli státní zástupci 15. listopadu 2007 k závěru, že nebyl spáchán žádný trestný čin, a případ byl založen. Po šedesáti letech je tudíž Jan Antonín Baťa úředně prohlášen nevinným. Jeho jméno je očištěno a alespoň dvě z jeho dětí se tohoto verdiktu dočkaly. Slova Jana Antonína Bati o pravdě, která nakonec vždy vypluje na povrch, se splnila. Pro něho samotného pozdě, ale přece.

LITERATURA

ARCANJO, Francisco Moacir: Svět porozumí. Příběh krále bot Jana Antonína Bati, Krásná Lípa 2004
IVANOV, Miroslav: Sága o životě a smrti Jana Bati a jeho bratra Tomáše, Vizovice 1998
BAŤOVÁ DE OLIVEIRA, Edita, DOLIVEIRA, Nelson. V.: Dovětek. Sága o životě a smrti Jana Bati a jeho bratra Tomáše, Krásná Lípa 2005

PRAMENY

Moravský zemský archiv (MZA) Brno, pracoviště Zlín, fondy Baťa a Svít
Národní archiv Praha (NA), fond Národní soud (NS)

BEKANNTMACHUNG.

Der 58jährige **Vladimír Drápala**,
der 30jährige **Karl Esterák**,
der 34jährige **Rudolf Rajnoch**,
der 37jährige **Alois Šimurda**,
der 30jährige **Josef Vondrouš** und
der 32jährige **Desider Reichenenthal**

aus Wsetin, die der Volksgerichtshof wegen
Vorbereitung zum Hochverrat zum Tode ver-
urteilt hat, sind heute hingerichtet worden.

Berlin, den 29. April 1943.

Der Oberreichsanwalt beim Volksgerichtshof.

VYHLÁŠKA

58letý **Vladimír Drápala**,
30letý **Karel Esterák**,
34letý **Rudolf Rajnoch**,
37letý **Alois Šimurda**,
30letý **Josef Vondrouš** a
32letý **Desider Reichenenthal**

ze Vsetína, které Lidový sborový soud pro
přípravu k velezradě odsoudil na smrt, byli
dnes popraveni.

V Berlíně, dne 29. dubna 1943.

Vyhlaska „Lidového soudu“ v Berlíně 29. 4. 1943 o popravě odbojářů ze Vsetínska za ilegální činnost
reprodukcce z publikace „Obrana národa“

vadž pevně věřím v milost Hospodinovu. Žij
blaze, uzdrav se a vzpomínej mne vždy
v dobrém. Umírám smířen s Bohem a prosím
ho o spásu mé hříšné duše. - Bože milostivý,
buď milostiv mně hříšnému a nedej zahynouti
mému národu a vlasti.

Líbám Tě naposled a těším se na shle-
danou s Tebou na výsostech. Dr. Janovi dě-
kuji za lékařské ošetření Tebe.

S Tvým jménem na rtech umírá Tvůj Vláška

Alois Šimurda, nar. 29. 6. 1905 v Zubří,
po studiu na učitelském ústavu ve Val. Meziříčí
působil jako učitel v Zubří a na Hovězí (nyní
Huslenky), později na měšťanské škole na
Vsetíně. Veřejně se angažoval při výchově
mládeže v Sokole, později i jako člen vsetín-
ské městské rady. Za druhé světové války patřil
k vedoucím činitelům odbojové org. Obrana
národa. V r. 1940 byl zatčen a spolu se svým
kolegou Vl. Drápalou popraven dne 29. 4.
1943 ve Vratislavi.

Strafgefängnis Breslau 10, den 29. dub-
na 1943 Kletschkaust. 31

Neboj se, neboť vykoupil jsem tě a povolal
jsem tě jménem svým, můj ty jsi. (Iz. 43, 1,
Mat. 10, 28.) Neboj se, neboť já jsem s tebou.

Nejdražší moje ženuško, moje Viluško a můj
Jiříčku!

Když jsem v prosinci dostal slova potěšení,
bylo to jedenáctý den a ten den začíná jak
shora uvádím. Tenkrát mne moc ty verše
potěšily, ale snad jsem jejich význam dokona-
le nepochopil, až nyní.

Moji nejdražší! Pán ve své vůli usoudil,
abych opustil tento svět a Vás a já se pokorně
skláním před ním, abych se odebral dnes ve-
čer do Jeho náručí. Jaký boj jsem bojoval,
Pán usoudí, ale víru jsem zachoval. A tak chvá-
lím a velebím jej a Vás odevzdávám Jemu a
jeho milosrdenství. Prosím jej, aby dal Vám
sílu tuto ránu snést bez velkých otřesů. On
Vás bude chránit i v těch dalších těžkých do-
bách. Věřím však, že se dočkáte krásného
zaslíbení Žalmu 126. A mne, že zachováte
v mysli jako svého tatku, který Vás horoucně
miloval. Má statečná Viluško, těžký kříž na
Tebe Pán vložil a já jej prosím o sílu pro Tebe,
abys vychovala naše děti tak, jak píšeš
v listopadovém dopise. Vilušenko moje, což
jest tento náš krátký život proti věčnosti! A za
těch pár let krásného života, prožitého po
Tvém boku Ti děkuji, pohádka má. Víím, že
mi odpustila vše, i toto přes tříleté trápení,
však pohnutky byly ideální, pro drahou vlast a
národ. Je válka - a válka vždy vyžaduje
obětí. Jednou umřít musíme všichni, a já se,
moji drazí těším na život věčný a na shledání
s Vámi.

Pokud se týče Vašeho dalšího života, Viluško,
Ty máš plnou volnost a za pomoci mých rodičů a
Tvých příbuzných jistě si zařídíš snesitelný život.
V hospodářských věcech Ti jistě strýček Emil
poradí. Jeho také prosím, nebo Rudu, aby byl
poručíkem mým dětem, rozhodni sama, jak to
bude možné.

Ač mrtví, ještě mluví - Dopisy před popravou

Eva Žárská

Můžeme si dovolit otevírat zažloutlé obálky a číst řádky psané z hlubin duše, smutku a
bolesti nejdražším a nejbližším? Občas tak činím. Problémy, těžkosti a nebezpečí, jimž je
člověk v životě vystaven, jeví se pak menšími v porovnání s osudy a zkouškami nejtěžšími,
jimiž se ctí prošli ti, jejichž svědectví je v těchto dopisech zachováno. Toto vzácné dědictví
nás zavazuje, žet, i zahanbuje. Není náhodou, že dva z dopisů psali kantori. Kolik skvělých
žáků oni a jim podobní mohli pro nás vychovat! Proto oba totalitní režimy, které nad naším
národem v minulém století tvrdě panovaly, se vši bezohledností usilovaly o oslabení jeho
duchovní a mravní elity a systematicky likvidovaly ty, kdož pevně stáli za poznanou prav-
dou a našli dost vnitřní síly hájit svobodu a demokracii, až po oběť absolutní. Za všechny
jen několik mimořádných osobností z našeho kraje.

Vladimír Drápala, nar. 9. 1. 1885 v Rož-
nově p. Radhoštěm. V první světové válce bo-
joval jako legionář na italské frontě, řídící učitel
na Vsetíně. V období druhé světové války byl
okresním velitelem početné odbojové organi-
zace Obrana národa. Zatčen v r. 1940, po-
praven 29. 4. 1943 ve Vratislavi.

Breslau 10, 29. IV. 1943

Moje předrahá Heluško, dušenko, mé všecko,

loučím se s Tebou, líbám Tě vřele a odpusť
mi, že Ti způsobím svým odchodem na věč-
nost, bolest. Naplnili se dnové moji a Bůh
Všemohoucí mne volá k sobě. Jdu za jeho
hlasem v pevné důvěře v doufání v jeho milost,
že mi mé hříchy odpustí a uvede mou ubohou
duši do svého království nebeského. Tam se
sejdu se všemi mými drahými, kteří mne do
slávy Boží předešli. Děkuji v pokorě Nejvyšší-
mu za dosti značné stáří, jehož mi poskytl a
život můj nebyl neplodný. Byl jsem rád učite-
lem, je to velmi krásné, sice nevyčerpá, ale
vděčné povolání. Loučím se se všemi mými
žáky, ať na mne vzpomínají v dobrém, ať žijí

šťastně. Pozdravuji svou sestřičku Vlastu a bra-
tra Jaroslava a prosím je o odpuštění, že jsem
se na ně hněval. Otík a Eliška, ať žijí šťastně a
spokojeně, rovněž Tošek s Olgou. Stařence lí-
bám naposled její pečlivou ruku. Tebe, miláč-
ku, doporučuji v ochranu svých sester a svaků,
jejímž rodinám přeji vše nejlepší. Strýček Če-
něk, sívý holoubek, ať užije klidného svého stá-
ří. Všem jim děkuji za jejich přání. Vyžádej si
mé věci od tit. Správy věznic a můj popel.

Včera jsem Ti, manželko, napsal dopis,
který snad ještě obdržíš. Nezapomeň na Tatí-
novy děti. Všichni moji přátelé a známí, zvlášt-
tě ti, s nimiž jsem chodil na sobotní procházky,
ať mne zachovají v čisté vzpomínce. Bůh jim
popřej šťastného života.

Pozdravuji naposled drahý můj Vsetín a milý
rodný Rožnov, malebné naše Valašsko, mou
milovanou vlast a národ, jehož Bůh zachovej.

Poslední chvíli svého pozemského bytí trá-
víme společně, nás všech šest odsouzenců
ze Vsetína, kteří jsme 24. X. minulého roku
vyslechli náš ortel a těšíme se vzájemně. Sr-
dečně pozdravuji jejich milé.

Předrahá Heluško, netruchli za mnou, vždyť
mne čeká život nový, lepší a šťastnější, poně-

Moje malá Viluško a Jiříčku, ztrácíte svého tatínka, myslíte si, že padl ve válce a všechnu lásku proto převedte na maminku, staříčky a kdo jim bude pomáhat. Nikdy maminku nezarmucujte, poslouchajte ji a buďte jí oporou, až budete velcí. Kéž dá Pán a vyrostou z Vás dobří lidé, poslušní zákonů Božích. Abychom se jednou u Pána Ježíše všichni shledali. A na tatínka pěkně vzpomínejte!

Sbohem.

Nejdražší rodiče, je to bolestná zpráva pro Vás, ale buďte silní! Máte ještě tři děti, které Vás milují, a Vás prosím, abyste byli pomocí a potěšením mé osiřelé rodině. Má Viluška je hluboce zbožná, ona Vám i v náboženských věcech bude užitečná, abychom se jednou všichni shledali. Má drahá maminečko, za Vše Vám děkuji, za výchování, žádná oběť nebyla pro Vás těžká pro mne. Rovněž Vám, drahý tatínku! Já umírám klidný, smířený s Bohem i se světem, smrti se nebojím. Vždyť je to přechod do nového, krásnějšího života.

Sestřičko Františko, Božko, bratře Oldo, buďte s Bohem. Měl jsem Vás moc rád a vzpomínkami na naše dětství jsem se vždy ve vězení těšil - po těch těžkých 1200 dní a hlavně těch 188 dní. Pozdravujte pí. učitelku Horákovou, ať na mne zle nevzpomíná. V kufříku mou korespondenci spalte, je-li tam ještě. Mamičko a tatíčkovi děkuji za vše dobré.

A tak Viluško moje, rodiče moji, děti, končím. Pozdravujte Rudu, Adu, Karla, Gustika a strýčka Emila s rodinami i rodiny mých sourozenců, všechny příbuzné a známé. Nekončím loučením, nýbrž na s h l e d a n o u. Komu jsem zle učinil, ať mi odpustí, jakož i já odpouštím. Pán Vás opatruj!

Váš Lojzek

P.S. Viluško, nezapomeň vyžádat od správy věznice mé věci! Také popel těla. Tisíce a tisíce políbení a pozdravení moji nejdražší. Nás šest těšíme se pohromadě. Sbohem školo a žáci moji, krásné Valašsko, Hovězí, Vsetín, Zubří, mé hory, má vlasti.

Padesátá léta dvacátého století

V období komunistické totality nalezlo smrt mnoho spoluobčanů, kteří se nedokázali smířit s opětovnou ztrátou svobody. Byli mezi nimi často ti, kteří bojovali ve 2. světové válce za naše osvobození na východních i západních bojištích nebo přežili utrpení koncentračních táborů. Mnozí byli odsouzeni bez jakékoli viny, prostě jen překáželi. Dopisů na rozloučenou se však zachovalo málo. Režim se snažil za každou cenu ukrývat před veřejností svou zločinnou tvář. Kruté podmínky pro odsouzené na smrt byly na příkaz Ústředního výboru KSČ v r. 1954 ještě zhoršeny. „Dosavadní způsob... je závadný především z hlediska utajení... , poněvadž existuje vážné nebezpečí prozrazení počtu osob, na kterých byl trest vykonán ,... návštěvy příbuzných nepovolovat...“ ačkoli byly do té doby záměrně oznamovány pozdě, takže příbuzní většinou návštěvu nemohli stihnout. Měly být též upravovány doklady a dokumenty o popravách, zasílané pouze min.vnitř. Dopisy blízkým, které bylo povoleno napsat, nebyly obvykle doručeny, jak

se po zpřístupnění archivů prokázalo, nebo byly záměrně zničeny. Dle svědectví příbuzných neobdrželi dopis na rozloučenou od Ludka Fajkuse, popraveného po procesu s odbojovou organizací Světlan. V literatuře jsem nenalezla zmínku o dopisu na rozloučenou od Závěše Kalandry, odsouzeného a popraveného v rámci procesu s Dr. Miladou Horákovou. Přesto se zachovalo svědectví statečnosti mladého Antonína Janošika z Lidečka.

Antonín Janošík, nar. 26. 7. 1926 a popravený 24.10.1950 rovněž za činnost ve Světlaně, prozrazenou agentem StB. Se svými rodiči žil a pracoval na velkém hospodářství v Lidečku, které bylo po jeho odsouzení zlikvidováno. Od svých 16 let bojoval jako člen partyzánského oddílu a nedokázal přijmout bez odporu další totalitní režim. Popraven byl zároveň s Rudolfem Lenhardem a Františkem Manou.

Drahý tatínku, přijmi ode mne poslední pozdrav a milou vzpomínku na Tebe. Vim, že jsi nevěděl, oč se jedná, když přijel autobus. Proto Ti chci ještě naposled poděkovat za Tvoji lásku a Tvoje výchování. Vždyť jsem si tu Tvoji lásku ani nezasloužil. Byl jsem Ti špatným synem a Ty jsi měl se mnou samé starosti. Proto Tě ještě naposled prosím za odpuštění. Odpušť mi vše, co zlého jsem Ti udělal. Vždyť snad již lepší otec ani nemohl být a já Ti za vše Tvé dobro dělal jen starosti. A teď jsem Ti udělal ránu největší. Musíš být však, tatínku statečný. Vim, že ses těšil, že až se vrátím, že Ti pomohu ve Tvé těžké práci. Někdo má však v životě stále neštěstí a nás pronásledovalo stále. Osudu je těžko vzdorovat.

Ani si tatínku nedovedeš představit, jak netrpělivě, ba přímo šíleně jsem očekával, zda přijedete všichni. Byla to pro mne velká rána, když jsem Tě neviděl a také Karla a sestru Fanušu. Vždyť již skoro dva roky jsem Tě neviděl, přesto jsem však stále na Tebe vzpomínal. Vždyť Tebe, tatínku, maminku a Mařku jsem měl raději než svůj život, přestože jsem Vám to neuměl dát najevo. Proto, tatínku, mi odpušť a vzpomínej na mě v dobrém a hlavně se za mě modli. I když Vám bude doma smutno, nezapomínejte, že máte ještě Mařenku, kterou musíte vychovávat, a hlavně ať se netrá-

pí vzpomínkami. Vždyť si dovedeš představit, jak by to na Mařenku působilo.

Vždyť nevíme, co nás v životě čeká, a že jsem dostal trest smrti, proto se nemuť. Vždyť Pán Bůh dopouští, ale neopouští. Hleď si hlavně zachovat zdraví a potěš maminku a Mařenku. Řekni také rodině a kamarádům, aby si na mne vzpomněli modlitbou. Ani nevíš, tatínku, jak potřebuji Vaše modlitby. Pozdravuj ode mne celou rodinu a všechny známé a ať mi odpustí, jestli jsem jim něco zlého udělal. Také ještě za mne poděkuj Mami Ramšíkové, že mě v poslední hodiny navštívila. Právě před chvílí jsem přijal sv. přijímání a také za Vás všechny jsem se pomodlil.

Tatínku, snaž se ulehčit hoře a buď statečný. I já se snažím být, i když se mi to stále nedaří. Buď s Bohem, drahý tatínku, a nechť Tě Pán Bůh a matička Boží ochrání ode všeho zlého.

Tvůj nešťastný syn Tonda

Drahá maminko, tatínku, sestry, Karle a rodino. Chci Vám napsat ještě pár řádků, než odejdu na věčnost. Příliš rád jsem Vás měl a hlavně Tebe, maminko, tatínku a Mařku, a proto se také s Vámi tak těžko loučím. Ještě jednou naposled Vám všem přeji mnoho zdraví, štěstí a Božího požehnání a hlavně, abyste všechno šťastně přečkali. Také já Vás prosím, abyste si na mne často vzpomněli, ne pláčem, ale modlitbou, a také pan farář ať se za mne pomodlí.

Maminko, ani si nedovedeš představit, jak mi bylo, když jsme se teď naposled shledali. Byly to pro mě strašné chvíle, i když jsem to na sobě nedal znát. Teď ještě čekám, jestli to stihne tatínek a jestli ho ještě uvidím. Maminko, opatruj dobře Mařenku, vždyť víš, jak jsem ji měl rád. Maminko, Tatínku a Mařku, ještě Vás v duchu naposled libá Váš syn Tonda Janošík.

Buďte všichni s Pánem Bohem.

PRAMENY

Rodinné archivy rod. Lukášovy, Šimurdovy - Kaňátovy, Janošíkovy - Šerých.

Zpráva o situaci při výkonu trestu smrti s návrhem na novou úpravu ... ÚV KSČ z 14. 4. 1954, dle příloh k publikaci Psáno před popravou, Leo Židek, Matice cyrilometodějská s. r. o., Olomouc 2004.

Vladimír Drápala

Alois Šimurda

Antonín Janošík

Pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris* L.)

Foto Z. Pazdera

Léčivé rostliny na Valašsku

Jana Tkačiková

V České republice botanikové dosud zaznamenali výskyt přes 3000 rostlinných taxonů, tedy bylin, keřů a stromů. Když z tohoto počtu odečteme asi jeden a půl tisíce člověkem zavlečených rostlin, stále nám zůstává úctyhodné číslo asi 1500 rostlinných druhů, které u nás přirozeně rostou. Rostliny byly od pradávna využívány během celého lidského života, ať už jako zdroj potravy, pro stavební účely či k výrobě oděvů. Rostliny nám však nabízejí daleko širší možnosti užití, postupem času tak byly objeveny také jejich léčebné vlastnosti, a tak je začali lidé využívat i jako pomocníky při nemocech a potížích nejrozmanitějšího druhu. Získané dobré i špatné zkušenosti se pak pomalu zdokonalovaly a předávaly z generace na generaci. Není proto s podivem, že když se lékařství začalo vyvíjet jako vědní obor, byla botanika dlouho jednou z jeho hlavních po-

mocných věd. Naši předkové postupně odhalili léčebné schopnosti u přibližně 800 druhů rostlin, a ty jsou po dlouhou dobu až do dneška vyhledávanými léčivkami. Tak velké množství léčivých rostlin nelze sjednotit do krátkého pojednání, a tak v dnešním článku půjde jen o přiblížení několika význačných vybraných druhů, které se hojně na Valašsku využívají. Jsou to léčivé byliny, které se na Valašsku tradičně nazývají „zeliny“.

Pasekářský lid na Valašsku v minulosti minimálně využíval lékařské péče. Bylo to jednak z důvodu značné odlehlosti samot a pasek od měst, dále to byl finanční aspekt, neboť za lékařskou péči se platilo, a v neposlední řadě to byla také značná nedůvěra k samotné lékařské vědě. Lid valašský se tak nejčastěji léčil sám, a to hlavně prostředky domácími, tedy těmi, které byly doma vždy po ruce. Patřil k nim zejména mezi dospělý-

mi velmi oblíbený lék – kořalka. Používala se buď samotná nebo v kombinaci s léčivými bylinami. Oblíbeným lékem bylo mazání domácím sádlem nebo máslem, případně přikládání nastrohaného špeku, opět buď samostatně nebo v kombinaci s léčivkami. K léčení se využívalo také běžných potravin, jako je chléb, tvaroh, kysané zelí a šťáva z kysaného zelí – velmi lahodná „zelnica“. Ale největší důraz byl kladen na léčivé rostliny. Tyto „zeliny“ musela mít každá dobrá hospodyňka v zásobě po celý rok. Přes letní sezónu se využívalo čerstvých rostlin, po zbytek roku byly nasušené v zásobě. Každá dobrá hospodyně má aspoň ty nejčastěji potřebované léčivé zeliny doma. Říká se: „Kdo zelinky miluje, je aj Pánu Bohu milý“ (Sloboda 1852). O tom, že se využívala celá řada druhů, svědčí bohatost lidových názvů rostlin. Velmi často se používala divizna (*Verbicum phlomoides*), která má na Valašsku hned několik lidových názvů. „Aronova hůl“ je odvozena od vzhledu rostliny, naopak „oběračka“ od způsobu sběru, kdy se postupně rozkvétající květy (ve skutečnosti se vytrhává jen okvěť – tedy žlutá část květu bez zeleného kalichu) každý den obírají. Tento název se používal na Vsetínsku, ale už o kousek dál na Vizovicku divizně často říkali „Panenky Marie onučka“. Záznamy o těchto lidových názvech najdeme v rukopise významného a bohužel předčasně zesnulého botanika Jana Bubely (1855-1889), rodáka ze Vsetína. Jeho práce týkající se Vsetínska se dochovaly z velké části jen v podobě rukopisů: *Rostlinstvo květeny Vsetínské z roku* (1879) a *Rostliny na Valašsku rostoucí* (nedatováno). Dnes jsou tyto práce uloženy v pozůstalosti Jana Bubely v Muzeu regionu Valašsko ve Vsetíně, muzeum Valašské Meziříčí. A v čem jsou tyto zápisy nenahraditelné? Díky nim víme, co na Valašsku rostlo ve volné přírodě a co na zahradách, ale hlavně uvedením lidového názvu současně s latinským pojmenováním víme, o jakou rostlinu se jednalo. Ještě hlubší zdroj informací o valašských léčivkách najdeme v díle vynikajícího botanika Daniela Slobody (1809-1888), který prožil velkou část života na Rusavě a v jejím okolí pilně botanizoval. Lidová jména a význam „zelin“ zapisovali také učitelé (Eduard Peck, učitel ve Vizovicích kolem roku 1880), ale kvůli absenci latinského názvu dnes už těžko zjišťujeme, kterou rostlinu měl autor přesně na mysli. Použití rostlin v lidovém léčitelství je prastaré a ke zkušenostem, často jistě draze zaplaceným, se přidaly mnohdy rozmanité pověry. Často byly spojovány léčebné úkony s náboženskými obřady, kouzelnictvím, zařikáváním apod. Tuto „čarodějnou moc“ rostlin na Valašsku zachytil v několika člancích Matouš Václavek (1842-1908), učitel, ředitel školy ve Vsetíně a posléze školní inspektor.

V dnešní době využití léčivých rostlin v domácnostech nemá již takovou váhu jako dříve. V době moderní medicíny často účinky přírodních látek nahrazují látky syntetické. Bylinky jsou ale stále oblíbenějším prostředkem alternativní léčby a pomalu jim odnímáme přívlastek „čarovné“. Dříve se z nich vyráběly bylinné nálevy, odvary, šťáva, sirupy, vína, likéry, masti, kaše a obklady, olej, sušené se drtily na prášek a také se dávaly do rozličných koupelí. Až se sbíhají sliny na jazyku a tělo i duše okřívá při představě takové koupele ať už vnitřní nebo vnější. Ale pozor, zkoušíme-li na sobě nějakou tu „zelinu“ starých Valachů, je nutná dobrá znalost jak rostliny samotné, tak i jejich účinků a samozřejmě správné dávkování. Při

nesprávném použití léčivých rostlin si můžeme nejenom zhoršit zdravotní stav, ale může dojít i k vážnému poškození organismu, otravě či v nejhorším případě úmrtí. Až se to stávalo, dokládají slova učitele Pecka (1888): „*Dryák, otravná zeli- na. Umřela jedna matka. Dítě po ní plakávalo a nechťelo spáti. Otec připravil koupel z dryáku a dítě v něm okoupal. Po koupeli usnulo a víckrát se neprobudilo*“. Takže raději opatrně, některé léčivé rostliny jsou ve vyšších dávkách prudce jedovaté nejen po požití, ale jedy se mohou vstřebávat i pokožkou.

Valašské zahrádky

Ke každé valašské dřevěnici neodmyslitelně patřila zahrádka se „špinglovým“ plotem a za plotem to kvetlo a hýřilo barvami. Pěstovaly se zeli- ny, které nerostly volně v přírodě a které se pou- žívaly velmi často v léčbě, takže musely být rych- le dostupné. A pak tu rostly a kvetly také druhy, které byly ceněny pro svůj vzhled a kterým se přisuzovala až čarovná moc. Na Valašsku to byly hlavně: **Boží dřevce, polýnek, šalvěj, řepíček, maří list, balšánek, levandule a nádchovník**. Některé z těchto rostlin dobře známe a pěstujeme i dnes, některé už pomalu upadly v zapomnění.

Sloboda (1852b) uvádí 4 druhy pelyňků, kte- ré se na Valašsku pěstovaly nebo rostly divoce: „v rodu *Artemisia* máme druhy pelyněk, černo- býl, *Brotan* neb boží dřevce a ještě“. *Brotan*, Boží dřevce, **Boží dřevce** to všechno jsou lidové ná- zvy pro dnes téměř zapomenutou travku pely- něk *brotan* (*Artemisia abrotanum* L.). Podrobně o tomto druhu informuje v čísle 19 tohoto časopisu Petr Dostálek (2007). Ještě je lidový název pro pelyněk kozalec neboli estragon (*Artemisia dra- cuncululus* L.), který se dnes používá jako koření. A jsme u posledních dvou Slobodou jmenova- ných druhů, a to pelyněk a černobýl. Pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris* L.) je zcela jistě jed- na z nejhojnějších rostlin celé České republiky a stejně tak i na Valašsku ho najdeme na všech ruderalizovaných místech. A pelyněk pravý (*Artemisia absinthium* L.) je teplomilnější druh pěstov- aný v zahradách a lidově označován jako **Polýnek**. Problém je v tom, že v některých částech Valašska (hlavně na Vizovicku) se jako polýnek označoval i pelyněk černobýl (*Artemisia vulgaris* L.), což dokládá jak záznam učitele Pecka (1888): „*Polýnek je dvojit: bílý a černý. Lidé pijí odvar z černého polýnku, když mají žírku v břiše a ne- mohou vrhnouti. Uvařený polýnek přidává se na odbíračky. Kdo má hlísty, ať vypije teplý polýnek „od razu, ony se tím otráví“*“. *Bílý polýnek se dává kravám, když mají „stavené větry“*“, tak zá- znam botanika Bubely: „*Artemisia vulgaris* L. – *Polýnek, černobýl, obecný*“. Kdo se v tom pak má vyznat? Jedno je však jisté, na zahradách se pěstoval pouze pelyněk pravý, protože na Valašsku už pro něj nejsou vhodné podmínky k tomu, aby přirozeně rostl ve volné přírodě. Je tady na něj moc chladno. Naopak pelyněk černobýl byl a je hojnou rostlinou rumišť a okrajů cest – „*smutný a prachem cest zapadlý černobýl*“ (Sloboda 1852). Považujeme proto pro tuto chvíli za polýnek pouze pelyněk pravý. Jak ho poznáme? Všechny pely- ňky mají velmi nenápadné květy a celkově to vlastně ani nejsou příliš vzhledné rostliny. Prostě takové „metly“, řeklo by se. U pelyňku pravého jsou květy přece jen trochu nápadnější svou žlu- tou barvou a jsou níčí (převíslé). K léčení se pou- žívala kvetoucí nať, která se odřezávala asi 5 až

10 cm nad zdřevnatělou částí lodyhy. Pelyněk má odporně hořkou chuť, známé je rčení: „hořký jako pelyněk“. Vše, co je hořké chuti, se používalo na léčbu žaludečních a trávicích obtíží. „*Při bolení žaludku užívají se odvary z hořkých zelin jako zeměžluče, pelyňku, heřmánku buď samotné neb s borovičkou*“ (Řičan 1929/1930). Pelyněk pod- poruje tvorbu žaludečních šťáv, působí dezinfekč- ně, dále tlumí křeče a působí i na činnost žlučníku a jater. Pozor na to, že pelyněk je mírně jedovatý, obsahuje totiž silice s toxickým thujonem. Lze se jím předávkovat a tím pádem přiotrávit, což se projeví křečemi či stavy opojení, v horším přípa- dě bezvědomím a postupnou ztrátou inteligence. Pelyněk by rovněž neměly užívat kojící a těhotné ženy, protože ve větších dávkách může vyvolat potrat. O dlouhodobých účincích konzumace ví jistě své věrní příznivci absintu. Z pelyňku pravé- ho se totiž tento pověstný alkoholický nápoj vyráb- ěl a jeho konzumenty často dovedl k těžké zá- vislosti, pomatenosti až demenci. Není divu, že jeho výroba je v současnosti ve většině zemí zá- kázána, legálně se vyrábí pouze u nás v České republice a alpském Švýcarsku. Absint dnes běž- ně prodáváný v obchodech neobsahuje již thu- jon a další silice, pro které byl dříve tak oblíben, protože pelyněk se při jeho výrobě již neluhuje v alkoholu, ale jen v teplé vodě, v níž je thujon nerozpustný. Jak vidno z výše uvedené citace Gustava Řičana, existoval i recept na „valašský absint“, kdy se bylinná směs zeměžluče, pelyňku a heřmánku míchala s borovičkou. Můžeme jen doufat, že se směs nenechala louhovat dlouho a šla k rychlé spotřebě.

Všudypřítomná, vytrvalá, stříbřitě šedopltnatá a statná (50 až 150 cm) bylina pelyněk černobýl, lidově zkráceně **černobýl**, byla považována nejen za dobrou léčivku, ale i za rostlinu s nadpřirozenou mocí. „*V mnohých rostlinách domníval se obecný lid, ba podnes mní nalézati jakýchsi čarodějných mocí, či k odvrácení neštěs- tí, či k uškození jiným, či také k získání si lásky milence. Černobýl, jinak bylina sv. Jana, která zrovna v den sv. Jana vykopati se musí, obzvlášt- ě prý má takové mocí. Učarovaná kráva, jenž mléko zadržuje, zmytí se musí třikrát odvarem černobýlovým, neb slanou vodou, načež jí hned spomoženo bývá. Kdo nechce v obchodu, v prodeji neb koupí, též i v lásce oklamán býti, musí nositi černobýlový kofen u sebe*“ (Sloboda 1852). Na Valašsku patřil zřejmě i díky „čarovné mocí“ mezi nejvýznamnější (nejhlavitejší) zeli- ny: „*Na Valašsku je černobýl nejhlavitejší rostlina, neboť tam říkají: „černobýl otec bylin – kozí řátka – bylin matka. Pod černobýlem je uhlí, které se musí na den sv. Jana Křtitele mezi 11.-12. hodi- nou polední vykopat, roztlouci a s vodou vypít. Pomůže to od „smrtného vředu“*“ (Čižmář 1946). Sbírala se kvetoucí nať odřezáváním horních částí rostlin v délce asi 25 cm, tedy nedřevnatá část lodyhy, a se značnou námahou se získával i ko- řen pelyňku. Stejně jako polýnek je i černobýl mírně jedovatý, ale thujonu je v něm obsaženo výrazně méně. Pelyněk černobýl je ale stejně hořký, a tak i použití je stejné v tom, že léčí nemoci žaludku a celého trávicího ústrojí. Stejně jako ostat- ní druhy pelyňků ho můžeme vyzkoušet v malém množství jako koření k různým masům.

Šalvěj pěstovaná na starých zahrádkách je známá a oblíbená rostlina i dnes. Šalvěj lékařská (*Salvia officinalis* L.) pochází ze Středomoří a zná- me ji jako nízký dřevnatější polokeř. Silně aro-

Šalvěj lékařská (*Salvia officinalis* L.), detail květu
Foto Z. Pazdera

matické listy jsou šedozelené, mladé plstnaté, po- stupně se odění ztrácí a typická je výrazná žilna- tina. Listy se trhají krátce před květem (květen až červen) a za suchého počasí, u starších rostlin je možný i druhý sběr na podzim. Působení šalvěje je velmi široké. Spolehlivě snižuje pocení, zejmé- na je-li nervového původu (např. v klimakteriu). Šalvěj působí protizánětlivě: „*od bolení hrdla a zachřipnutí mají lípový květ, chebzičky v mléce a šalvěj*“ (Sloboda 1852) a snižuje sekreci žláz včetně tvorby mateřského mléka. Zajímavé je její použití jako protijedu: „*Šalvěj a routa výborné léky: staří jich proti jedu a otrávení užívali*“ (Sloboda 1852). Zevně ji lze přikládat na špatně se hojící rány nebo jako kloktadlo při angíně nebo krváce- ní dásní. Protože obsahuje jako pelyňky jedovatý thujon, není vhodná k dlouhodobému užívání. Šalvěji se daří na teplých, slunných a chráně- ných stanovištích, nejlépe ve vápnitých půdách. Množí se snadno buď semeny vysetými v březnu do pařeniště nebo dělením trsů či řízky, které dob- ře zakořeňují. Ať už čerstvá nebo sušená se uží- vá jako koření k masu, do nádivek a i k rybám.

Lidové jméno **Řepíček** se vztahuje k rostlině řepík lékařský (*Agrimonia eupatoria* L.). Na Va- lašsku ale snadno může dojít k omylu, protože

Řepík lékařský (*Agrimonia eupatoria* L.)
Foto Z. Pazdera

pouze a právě v širším okolí Valaška roste rostlina řepíček řepíkovitý (*Auremonia agrimonoides* (L.) DC.), pro niž jak vidno není označení řepíček lidový název, ale jméno vědecké a správné. Naštěstí se řepíček řepíkovitý jako léčivka nepěstuje ani nesbírá a je natolik nenápadný, že většina Valachů o jeho existenci ani nemá potuchy. Ale zpět k „řepíčku“, jak se něžně říkalo mocné léčivce řepíku lékařskému. V zahrádkách se pěstoval pravděpodobně proto, aby byl hned po ruce. Jinak totiž roste roztroušeně na Valašsku dodnes. Má rád teplo a sucho, a tak ho spolehlivě najdeme na sušších trávnících, na mezích, na okrajích lesů a také podél cest. Budete-li ho chtít mít na své zahrádce, připravte mu těžší půdu, výživnou, ale ne moc dusíkatou, raději vápnitější a samozřejmě na slunném místě. Je to trvalka, takže na jednom místě vydrží řadu let. Pokud se chystáte vyrazit o prázdninách do přírody, je to nejlepší doba pro sběr řepíku. Kvete totiž po celé léto malými žlutými květy. A určitě jste si už domů nechtěně přinesli jeho plody, které jsou opatřeny háčky a spolehlivě se přichytí na kalhoty nebo na srst psa. Sbírá se kvetoucí nať bez spodních zdřevnatělých částí a usušené rostliny by neměly obsahovat zralé plody. Protože řepík špatně klíčí, nevytrhávají se celé rostliny, ale seřezávají se výše nad zemí, aby rostlina mohla znovu obrážit. Řepík stimuluje činnost žlučníku, zlepšuje detoxikační činnost jater, trávení, tlumí záněty, a to hlavně na sliznicích trávicího traktu, a zároveň tlumí průjmy. Zkrátka a jednoduše řečeno slovy faráře Slobody: „Utrobník čili řepík posilňuje žaludek a střeva.“ Řepík můžeme použít současně vnitřně i zevně jako obklad, a to při poraněních jako jsou

Maří list balšámový (*Balsamita major* Desf.), detail listu

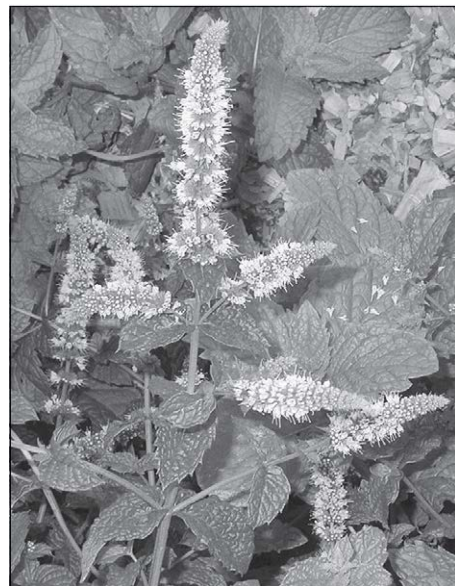

Maří list balšámový (*Balsamita major* Desf.), detail květu

hnisavé rány nebo odřeniny. „Na otevřené rány španělský list (bez černý) a vymačovat řepíkem“ (Václavěk 1912). Jeho použití v minulosti tedy bylo všestranné, používal se do směsí bylin určených pro koupele i pro odvary k vnitřnímu užití proti bolení v krku, souchotím, proti neduhům močovým. Pil se hlavně jako lék ve všech prsních a plicních neduzích. Že měl i jiné využití dokládá z Vizovicka učitel Peck: „...pije se od kašle. Sušený řepíček přidávají kuřáci po troše do tabáku, je prý silnější“.

Voňavá rostlina, tak zapsal dnes téměř zapomenutý Maří list neboli maří list balšámový (*Balsamita major* Desf., syn. *Tanacetum balsamita* L.) učitel Peck (1888). Tato krásná trvalka podobná trochu vrtiči se dříve často pěstovala ve venkovských zahrádkách jako léčivka a koření. Celá rostlina je přitiskle šedavě chlupatá a žláznatá. Výrazně voní a během léta (zhruba od července) bohatě rozkvétá drobnými žlutými úbory. Maří list dává přednost polostínu, úrodné, dosti suché a propustné půdě. Protože pochází z teplejší jz. Asie (oblast Afghánistánu, Íránu a Turecka), u nás semena nestačí dozrát a množit se dá jen vegetativně dělením trsů, a to buď brzy na jaře nebo na podzim. Maří list můžeme pěstovat i doma v květináči. A jak se jím dříve léčilo? Trhaly se listy a z nich připravený čaj se pil jako uklidňující při nachlazení nebo žaludečních potížích a křečích. Rozdrcené listy se také mohou přikládat na místa bodnutí hmyzem ke zmírnění bolesti. Listy můžeme trhat kdykoliv, ale nejlepší vůni mají začátkem prázdnin, kdy rostlina rozkvétá. Tehdy můžeme jemně nakrájené listy použít jako koření do polévky, do salátů nebo k masu. Listy ale používáme jen v malém množství vzhledem k pronikavé chuti. Zkuste vložit usušené listy v plátněm sáčku do skříně jako odpuzovač hmyzu. A pro ekologické praní lze připravit výluh listů a takto získanou „sladkou vodu“ přidat do posledního máchání k provonění prádla.

A jsme u botanického oříšku zvaného Balšánek. Jedná se jistě o některý druh máty. Bohužel bez herbářového materiálu se nám dnes už nepodaří přesně zjistit, o jakou rostlinu šlo. Všechny druhy rodu máta (*Mentha* spp.) se mohou snadno vzájemně křížit a také to velmi rády dělají. Vznikají tak kříženci (hybridy), které mají tu nějakou vlastnost od matky, tu nějakou vlastnost od otce a se vzhledem rostlin je to stejné, zpravidla vypadají jako něco „mezi“ rodičovskými druhy. Většinou

Mята klasnatá (*Mentha spicata* L.) Foto J. Tkačiková

jsou sterilní a množí se pouze vegetativně. A často se právě tito kříženci pěstovali a pěstují. Co to tedy je onen Balšánek? V úvahu připadá vytrvalá máta pepmá, která je známá a pěstuje se hojně dodnes. Ale té se na Valašsku říkalo spíše „nátká“ nebo „nátkule“. Mimochodem i máta pepmá vznikla zkřížením máty klasnaté (*Mentha spicata* L.) a máty vodní (*Mentha aquatica* L.). Uvádí se, že Balšánek by měl mít kadeřavé listy, a tak připadá v úvahu máta klasnatá (syn. máta kadeřavá – *Mentha spicata* L.). Je to velmi proměnlivý druh, což znamená, že např. listy může mít od úplně hladkých přes mírně zvlněné až po výrazně kadeřavé. A jsme u důležité informace, v České republice byl v minulosti pěstován právě typ s nápadně kadeřavými listy a příjemnou mentolovou vůní. Tato vůně máty kadeřavé je populárním aroma spearmintových žvýkaček. Takže by tento typ byl onen zmiňovaný Balšánek? Uvádí se, že tato rostlina může nahradit mátu pepmou v účincích, jako je podpora chuti k jídlu a uvolňování střevních plynů, ale už ne při zvýšení vylučování žluči. „Balšánek je dobrý od bolení břicha, vykrucá sa čerstvý na užicu a vypije sa“ (Peck 1888). Tradičně se všechny máty používají při zánětech horních cest dýchacích ve formě inhalací. Máťová silice je dnes běžně součástí úst-

Levandule lékařská (*Lavandula angustifolia* L.) Foto J. Tkačiková

ních vod a zubních past. Přes léto máme příležitost si mátu nasušit a udělat si celoroční zásobu. Nezáleží na tom, zda si nasbíráte některou z u nás divoce rostoucích mát nebo křížence, kteří rostou na zahrádkách. Hlavně aby nám dobře rostla a pomáhala jako dosud.

V zahrádkách rostly a květy nejen léčivky, ale i v písničkách radosti a žalosti oslavované květy jako červené a bílé růže, červená, bílá a modrá fiala, pivoňky, tulipán, majorán – „a také nenalezneme snadno zahrádky, v níž by děvče majoránu setého nemělo“ (Sloboda 1852) a také levandule.

Levandule, celým jménem levandule lékařská (*Lavandula angustifolia* (L.) Mill.), se často skrývá pod starším názvem levandule pravá (*Lavandula vera* DC. in Lam. et DC.). Přirozeně roste v západní části Středozemí, ale hojně se pěstuje ve všech teplejších oblastech Evropy. Typická je pro oblast Provence v jižní Francii. Ve své domovině roste na výslunných svazích, křovinatých stráních. A podobné podmínky jí i musíme připravit na zahrádce, pokud se chceme hojně těšit jejími něžně fialovými kvítky a jemnou vůní. Pěstuje se na výslunných, chráněných místech a půdu vyžaduje lehkou, vápnitou. Stejně jako šalvěj je levandule dřevnatějící keřík, tedy trvalka, která nám vydrží řadu let. Bohužel je méně odolná proti mrazu, a tak při tuhých valašských zimách často vymrzá. Během mírné zimy, jak tomu bylo poslední 2 roky, může rostlina, pokud roste ve větších květináčích, zůstat i venku. Ale při mrazech pod -10 °C musíme kořeny chránit např. zahrabáním květináče do země nebo alespoň překrytím slámou nebo chvojím. Chceme-li získat bohatší květenství, tak keřík už v březnu seřízneme. Nejlépe se rozmnožuje dělením trsů nebo řízků z jednoletých výhonků, které se nechají zakořenit. Levandule působí fytoncidně (tedy potlačuje růst bakterií) a celkově zklidňuje organismus člověka. Zřejmě proto se přidávala malým dětem do koupelí. „Nevendula a břešín se do koupele dítěti dává“ (rozuměj levandule a vřes) (Sloboda 1852). V koupelích ji lze použít také na špatně se hojící rány. A plátěný sáček se sušenou levandulí údajně kromě odpuzování molů také podporuje klidný spánek. Takže při nespavosti šup s ním pod polštář. A vyzkoušejte ji i v kuchyni jako chuťově výrazné a dosti sverázné koření.

Tak jako velká část léčivých rostlin, získal i **Nádchovník** své jméno podle nemoci, proti které měl účinkovat. „Nádechovice (*Clinopodium vulgare* L.) od nátechy a rýmy, když se ni nakuřuje“ (Sloboda 1852). Díky latinskému názvu je hned jasné, že se jedná o klinopád obecný, starším jménem marulka klinopád. A co vlastně znamená onemocnět nádchou? Nádcha nebo také nátky je souborným názvem pro několik nemocí. Jméno vzniklo z představy lidu, že onemocní ten člověk, který se nadchne (nadýchá) zlým povětrím. „Nádchu si představuje lid jako zosobněnou zlou bytost, která obchází v noci domy a volá a tluče na dveře. Kdo se jí ozve, nebo jde ji otevřít, dostane nádchu. Nádcha je sedmdesatera sedmera: chodivá (chodí po těle), lámavá, trhavá, píchavá, žlutá, bílá, černá, shnilá, pukavá, krevní, žilní a jiná“ (Čižmář 1946). Často se léčila nakuřováním a vdechováním kouřů byl z bylinek, což muselo být docela příjemné. Strastiplnější však léčba probíhala při pálení silně páchnoucích ingrediencí jako byly vlasy, zvířecí srst apod. „Na Valašsku nakuřují se kouskem starého kořicha a odřezky kořského kopyta“ (Čižmář 1946). Klinopádu se říká

Klinopád obecný (*Clinopodium vulgare* L.)

Foto Z. Pazdera

lo buď nádchovník, nádechovice, nátková zelina nebo také „čistice“. Toto jméno vzniklo od toho, že léčil častou dětskou nemoc, tzv. ohniparu (vyrážka na hlavě). „Děcku se při ohnipaře dává koupel z borových výhonků a šišek a přidává se i dobromysl, čistice (klinopád) a patáčky (sléz okrouhlosty)“ (Řičan 1929/30). Zvláštní je, že se klinopád dříve pěstoval na zahrádkách. Na Valašsku je to totiž dodnes hojně rostoucí bylina, což dokládá i Řičan (1936): „na mezích a v křoví na kopcích hojně.“ Zřejmě podobně jako řepík se tato rostlina přesazovala z volné přírody do zahrádek, aby byla vždy rychle po ruce. Dnes se jako léčivka vůbec nesbírá a málokdo si této byliny všimne, ačkoliv roste téměř na každém kroku. Je to nenápadná trvalka s lodyhou i listy pokrytými hustými bělavými chlupy a drobnými světle fialovými květy. Kvete od července do pozdního podzimu. Klinopád má rád teplo a suchu, najdeme ho ve světlých lesích, na jejich okrajích a pasekách, na suchých křovinatých stráních, ale také podél cest a na železničních náspěch.

Další druhy, které se pěstovaly v zahrádkách k lékařským účelům, jsou: oman pravý (*Inula helenium* L.), všedobrá horská (*Imperatoria ostruthium* L.), máta peprná (*Mentha x piperita* L.), čemeřice nachová (*Helleborus purpurascens* W. et K.), vratič obecný (*Tanacetum vulgare* L.), pryšec skočcový (*Euphorbia lathyris* L.), routa vonná (*Ruta graveolens* L.), řimbaba obecná (*Pyrethrum parthenium* (L.) Sm.), libeček lékařský (*Levisticum officinale* W.D.J.Koch), brutnák lékařský (*Borago officinalis* L.), meduňka lékařská (*Melissa officinalis* L.), proskurník lékařský (*Althaea officinalis* L.), topolovka růžová (*Alcea rosea* L.), saturejka zahradní (*Satureja hortensis* L.) a další.

Ačkoliv se zdá, že bohatost druhů a lidových jmen rostlin pěstovaných v zahrádkách je značná, teprve se dostáváme k opravdové studnici lidového lékařství – k rostlinám planě rostoucím. A o těch si řekneme víc v příštím čísle časopisu.

(Pokračování příště.)

LITERATURA

- Bubela, J. (sine anno): Na Valašsku rostoucí. – Ms. [Depon.- in: Knih. MRV ve Vsetíně, muzeum Valašské Meziříčí].
- Bubela, J. (1879): Rostlinstvo květeny Vsetínské. – Ms. [Depon.- in: Knih. MRV ve Vsetíně, muzeum Valašské Meziříčí].
- Čižmář, J. (1946): Lidové lékařství v Československu. – Brno, 328 p.
- Dostál, P. (2007): Boží dřívce jako pomocník valašských napravjačů. – Valašsko, vlastivědná revue, Vsetín, 19: 10-11.
- Peck, E. (1888): Jména a význam některých rostlin v národním podání lidu valašského. – Čas. Vlast. Mus. Olomouc, 11-16, 71-115.
- Řičan, G. (1929/1930): Z domácího léčení lidového na Valašsku. – Naše Valašsko, 1: 173-177.
- Řičan, G. (1936): Květena okresu Vsetínského a Valašsko-meziříčského. – Ms. [Depon.- in: Knih. MRV ve Vsetíně, muzeum Valašské Meziříčí].
- Sloboda, D. (1852): O národním rostlinářství zvláště slovanském. – Koleda. Kalendář na rok obyčejný 1853, Brno, 187-195.
- Sloboda, D. (1852b): Rostlinnictví. – Praha, 736 p.
- Sloboda, D. (1863): Květena Hostýnská. – Besídka čtenářská. Obrázkový spis pro milovníky poučného a zábavného čtení 2: 59-63, 93-96.
- Václavík, M. (1892): O čarodějné moci některých rostlin. – Čas. Muz. Spol. Olomouckého, 9: 48-49.
- Václavík, M. (1912): Lidové léčení na Valašsku. – Český lid, 2: 459-462.

Nepominutelná životní výročí malíře Ferdiše (Ferdinanda) Duši

Rudolf Kubela

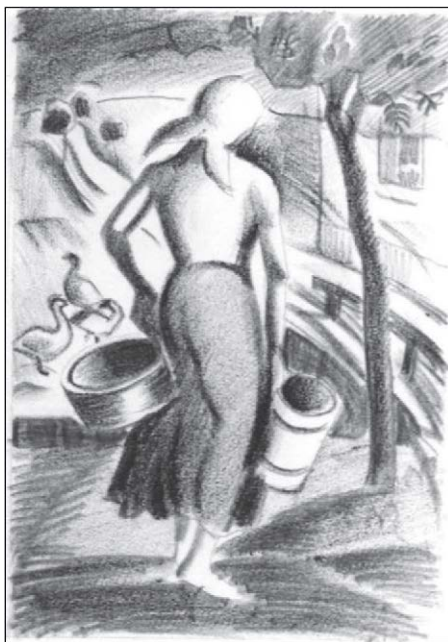
Keramik a malíř porcelánu, grafik, malíř a ilustrátor, ale také organizátor společenského života výtvarných umělců na Moravě se narodil 13. ledna 1888 ve Frýdlantu nad Ostravicí chudé hamernické rodině, jak se tehdy pojmenovávala práce v hutích. Její život byl nelehký a byl ještě těžší, když při neštěstí v hutí v r. 1890 utrpěl otec Jan těžké popáleniny na rukou a zádech. Rána na zádech se nikdy nezhojila a otec po čtrnáctiletém utrpení zemřel. Po celou tuto dobu rodina ode dne ke dni jen nuzně živila a prožívala všechny trpké peripetie proletářského života. Ferdiš, aby nahradil živitele, v patnácti letech nastoupil práci v hamrech. Těžká práce byla nad jeho síly. Našel si práci v továrně na výrobu smaltovaného nádobí jako malíř dekoru. Zde se poprvé setkává s výtvarnou činností, která mu od školních let byla tak nesmírně blízká a přitom tak vzdálená. Seznamuje se zde také s profesionálními výtvarníky, kteří pro firmu vypracovávají návrhy dekorů, a tito se tak vlastně stávají jeho prvními učiteli. Snad to byli také i oni, kteří v něm vzbudili touhu jít za poznáním umění do světa. To se pak stává studnicí jeho zkušeností, tak jak tomu bylo v té době zvykem u všech řemesel. Jakkoli to zní neuvěřitelně, toto první setkání s výtvarnou činností stává se také prvním nenáročným stupínkem v hierarchii umělcova výtvarného snažení, prvními krůčky na nikdy nekončící cestě hledání, cestě za uměním a vlastním svébytným uměleckým projevem.

Jeho cesty do ciziny za poznáním a zkušenostmi mu nahrazují školy, o které ho připravilo jeho nepříznivé sociální postavení. Jde ke kořenům lidového umění a akumuluje do sebe jeho nepřehledné inspirační zdroje.

A tak v roce 1909 se setkáváme s Ferdišem Dušou v Jablůnce nad Bečvou jako **malířem**

porcelánu u Václava Dohnala, majitele živnosti „malírna porcelánu“, v postavení samostatného pomocníka. Zde pracoval minimálně do konce r. 1910, poněvadž v archu popisném ke sčítání lidu podle stavu ke dni 31. 12. 1910 je ještě uveden k tomuto dni, což nevylučuje, že tam pracoval nějakou dobu i po tomto datu. Okolo r. 1912 navazuje kontakty s Bohumírem Jaroňkem z Rožnova p. R. Spoluzakládá s ním **keramické dílny**, poněvadž keramika jako prvotní lidový projev je jim oběma nesmírně blízká. V tomto oboru chce Duša uplatnit poznatky, které nabyl. Jejich spolupráce však brzy skončila.

V roce 1913 seznamuje se Duša s ředitelem léčebného ústavu pro alkoholiky ve Velkých Kunčicích pod Radhoštěm (dnes známých jako Kunčice pod Ondřejníkem), ojedinelého v celém Rakousko-Uhersku, Bedřichem Konaříkem - Bečvanem, který v tomto ústavu prvně zavádí pro pacienty práci jako významný terapeutický, ale i sociální prostředek. V ústavu zřizuje dvě dílny - hračkářskou a keramickou s malírnou porcelánu. Ferdiš Duša se stává vedoucím těchto dílen. S Bedřichem Konaříkem se natolik sblížil, že mu v r. 1920 vydává tři cykly dřevorytů: Slovánské obrázky, Chudí a ponížení a Těšínsko. Konaříkovu knihu Nedobří opatřil obálkou, titulním listem a iniciálami povídek. První světová válka, do níž

Myčka, 1923, tužka, papír, ze sbírek GVUO

Duša 21. 6. 1915 narukoval, ukončila činnost léčebného ústavu a tím i činnost dílen. Udělala také škrť přes Dušovy plány a snahy. Prožil nelehké časy na ruské frontě a východní Haliči. Osud mu tentokrát byl milostivě nakloněn. V r. 1916 se dostal mezi válečné malíře – dokumentaristy. Po Rusku a Haliči prošel dalšími zeměmi a dostal se až do Srbska a Itálie.

Po návratu z války odkoupil v r. 1918 keramické dílny, které přenesl do svého rodiště. Měly mu zajistit nejen výtvarné uměleckou budoucnost, ale také existenci. Se svými plány neuspěl, a tak se svou keramickou výtvarnou činností – i když převážně užitnou – v r. 1924 končí. Své zkušenosti z oboru, návrhy a šablony předává svému příteli, keramiku a malíři porcelánu Karlu Solaříkovi z Rožnova. Definitivně končí s keramikou, která byla jeho láskou, a také s malbou porcelánu. Tím

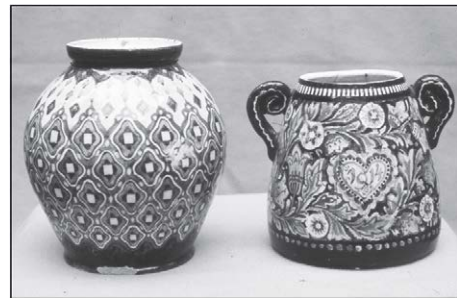
se uzavřela první etapa jeho tvůrčího uměleckého programu a snah a otevírá se etapa nová, etapa volné umělecké tvorby. Tak jak zraje člověk, tak zraje také jeho dílo. A to je případ Ferdinanda Duši. Od této chvíle se věnuje výhradně grafice a malířství.

Nelze však opomenout také jeho práci organizační, kterou v mezidobí věnoval spolkovému životu na Moravě a která měla podchytit a formovat umělecké a kulturní snahy výtvarníků a literátů na Moravě. A tak vznikla ještě před I. světovou válkou v r. 1914 „KOLIBA“, sdružení, které jednak smelovalo umělce, kteří měli k sobě blízko, a navíc je spojovala idea slovanství a také sociální. Spiritus movens i agens těchto snah byl kromě Ferdinanda Duši také Břetislav Bartoš, později též vsetínští malíři, bratři Emil a František Hlavicové, architekt Čeněk Vořech, literát František Horečka a další (např. sochař Joža Kubiček, Dušův nejbližší přítel), jak se postupně „Koliba“ konsolidovala a mohutněla. Bylo tomu tak obzvláště po Sjezdu mladé generace umělců Moravy, Slezska a Slovenska v roce 1919, kdy se „Koliba“ konstituovala jako spolek. „Koliba“ zanikla v r. 1922.

Dušovu **grafickou činnost** můžeme zhruba rozdělit do dvou tematických, ale i foremních okruhů: epického a lyricko-epického. Poznamenán a ovlivněn svým sociálním postavením daným zrodem, ale také i prostředím a z toho vyplývajícími životními peripetiemi, základní strunou jeho epického projevu zní struna sociální. Svým závažným grafickým projevem nemálo ovlivněným lidovou tvorbou směřuje ke kořenům lidských osudů, obnažuje pojednávanou událost až na dřevě lidského lidství. Neoslavuje práci, ale člověka. Dílo se stává mohutnou epopejí, tak jako jí je celý jeho život, který je epopejí vzoru a lásky. Nacházíme v něm vzpurnost hrdy a hluboké sociální soucítění se zbídačovými. Svým postojem a dílem stává se tak blízkým slezskému bardu Petru Bezručovi, k jehož dílu vytváří kongeniální výtvarný pandán, a řadí se tak do proudu českého sociálního expresionismu.

V lyricko-epických cyklech vyjadřuje pokoru a všeobírající lásku k člověku a kraji. Člověk je mu mostem, který spojuje oba výtvarné okruhy. Okruh dřiny, bídy, bezcitnosti a utrpení s okruhem útěšných obrazů venkovského života a smíru.

Počátky Dušovy grafiky spadají do období předválečných a válečných let I. světové války. V nich zachycuje vlastní zážitky a dojmy z válkou postižených zemí, kterými prošel, a z lidí, které poznal, a také vlastní válečné prožitky. Pravou pokladnicí jeho grafického umění se stávají cykly dřevorytů s charakteristickými rysy energického vedení nože a vyváženým, ale nanejvýš účinným kontrastem dvou barev, černé a bílé, působící svou úderností a expresí. Prvním takovým cyklem je cyklus

Keramické malované vázy, 1914, ze sbírek Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku

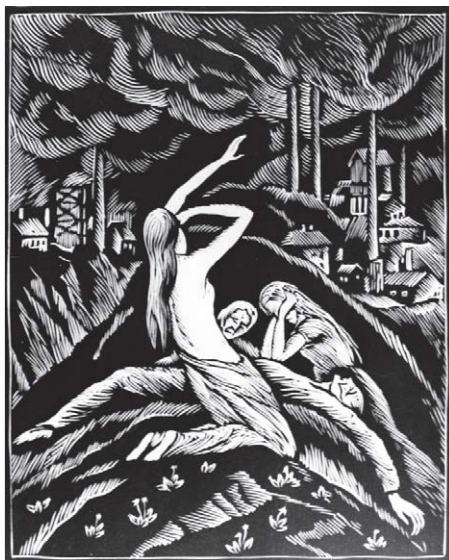
III/3.
F. Duša
Žaloba (Chudí a ponižení), 1921, dřevoryt, ze sbírek Muzea Beskyd ve Frydku-Místku

z karpatských hor „Dík poutníka“ (Fr. Topič 1919), následují „Slovanské obrázky“ (1920), „Chudí a ponižení“ (B. Konařík-Bečvan, Velké Kunčice) o deseti listech, „Těšínsko“ (B. Konařík-Bečvan 1920) o pěti listech, na kterých k otázce sociální přidružuje i otázku národnostní. Na „Těšínsko“ navazuje cyklus „Smutná země“ (vl. nákl.) o deseti listech. K milovanému Těšínsku se Duša znovu vrací v apokalyptických dnech mnichovské zrády a následném zabrání území a vyhnání obyvatel německými okupanty cyklem „Těšínsko 1938“, který vytiskl až po válce. V cyklu „Peklo práce“ (1922) o osmi rozměrných listech stejně jako v cyklu „Smutná země“ se zřetelně projevuje jako básník chudoby a lidského ponižování. Není to oslava lidské práce, ale člověka, jeho vzdoru a utrpení. Přesto vycítíme, že v těchto vykořisťovaných galejních bije lidské srdce. Autor je Bezručovým vzpurným kovkopem, který svým uměním vykřičel svůj vzdor, bídu a germanizační útlak. Ve stejném duchu a ve stejném zanícení vytvořil r. 1923 cyklus „Život člověka“. Po osvobození zpracovává své přípravné práce, které nemohl realizovat v době německé okupace, a vydává je v pětilistovém cyklu „Nikdy víc válku“ v r. 1945. Rada grafických listů svého druhu je zakončena souborem deseti leptů „Práce v dolech“ (z r. 1956), který je výpovědí o nedoceněné práci horníků ostravských dolů, ale také o tom, na čí straně je Dušovo srdce. Toto dílo dokončil až po svém návratu z Prahy – Spořilova, kde bydlel od r. 1928 – 1955, do své rodné obce.

Vrací se ke své nikdy nezrazené a nekončící hluboké lásce, druhé vlasti, Slovensku, které prošel za svůj život křížem krádem a jako apoštol líbezných krás slovenské krajiny a lidové kultury. To vše a navíc všeobjímající lásku k prostému člověku zachytil a vyzpíval ve svých lyrických cyklech. V cyklu „Bílé Slovensko“ (1953) obdivuje bílou krásu lidového kroje a smír v krajině kolem Valaské Belé, Zliechova, Čičman. Navazuje jím na předchozí „Slovanské obrázky“ (z let 1920) a čtyřicetidílný cyklus „Dolu Váhom“ z r. 1928, ve kterém mistrovským způsobem zachycuje tok Váhu od jeho zrodu až po jeho splnutí s Dunajem, doprovázený svitou překrásné, působivé krajiny a lidmi v ní. K cyklu „Dolu Váhom“ nutno přiřadit další výtvarnou epopej z r. 1936 „Tatry“. I když

se tentokrát nejedná o dřevoryt, ale o soubor čtyřiceti leptů (vernís mou), přesto dosahuje stejného monumentálního estetického účinku. Neméně monumentálním působivým cílem je soubor dvanácti listů cyklu „Slovensko“ nezvykle velkého formátu z r. 1938. Je to encyklopedicky pojaté výtvarné dílo, které není na úkor výtvarného pojetí a vyjádření, naopak je znásobuje. Právě proto si vysloužilo ocenění na výstavě v New Yorku v roce 1938. Bohatství dojmů a zážitků z cest po Slovensku (i Podkarpatské Rusi) se stalo nevyčerpatelnou zásobárnou umocněnou vřelostí, spontaneitou a pokorou a překomponované rydlem do nedotčené desky dalo vzniknout těmto mistrovským dílům. Slovensko, jeho lid, lidová kultura a přírodní krásy mu dávaly klid a vyrovnanost. Eposy, které vytvořil, prozrazují, že měl velké srdce, které obsáhlo vzdor i lásku.

Kromě dřevorytu a leptu sáhl Duša také po technice **lavírovaných kreseb**, které mu zpravidla sloužily jako studie pro budoucí dřevorytecké či malířské překomponování prožitku. Jsou to např. záznamy o zoufalství vyhnanců z Těšínska prchajících před německým nacistickým okupantem. Ale jsou to také tušové záznamy, studie slovenské krajiny s neodmyslitelnou účastí lidské aktivity v ní.

Oběť - Nad mrtvým (Těšínsko), 1920, dřevoryt, ze sbírek GVUO

Pozoruhodné a životem překypující jsou **barevné štětcové kresby** – studie, které sice změkčují obrysovou kresbu postav a objektů, ale přesto nezapřou ruku bytostného grafika.

Nepominutelná je také **ilustrační tvorba** Dušova. Přistupuje k ní stejně poučeně a zodpovědně, jak to odpovídá jeho naturelu. Ilustruje zpravidla knihy, které jsou blízké stavu jeho duše a srdce. Jsou to: Jána Botta Smrt Jánošíkova (1921), Bedřicha Konaříka-Bečvana Nedobry (1919), kniha, pro kterou vytvořil obálku, titulní list a iniciály pěti povídek, Petra Bezruče Slezské písně (1927 – F. J. Klír, Kladno, edice Zodiak). Ilustrace k nim tvoří souzvěřící výtvarnou báseň, stejně údernou jako je síla slova básníkovy. Dále Vojtěcha Martínka Ostravská píseň (1929), J. V. Plevy román Eskort, Floriana Permentiera Uragan (DP Praha 1928), v níž výtvarný doprovod nejenže koresponduje s úděsnými autorovými líčeními hrůz I. světové války, ale také s expresivní syrovostí zážitků, které ilustrátor sám prožil. Další knihy, které Duša

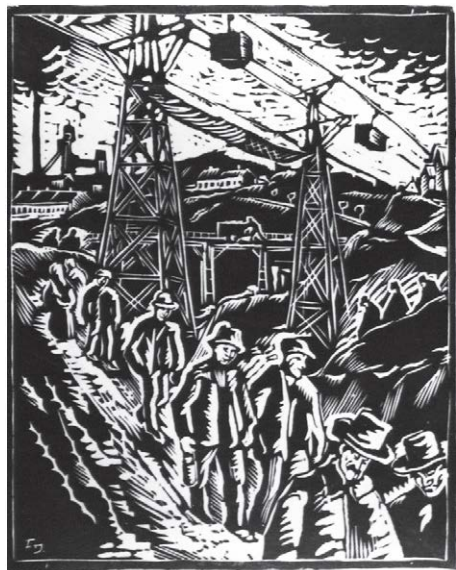

Vypouštění železa (Peklo práce), 1922, dřevoryt, ze sbírek GVUO

ilustroval, jsou básnické sbírky: J. V. Sedláka Mé hory, opěvující krásu beskydských hor, Frant. Horečky Drsný živel, román A. M. Tilschové Haldy, Čapkův Hordubal, Jos. Gregora Tajovského povídky Dvanáct duší (SNDK Praha 1958), ve které ilustrátor, tak jako autor, ostrými úspornými a dramatickými vrypy vykresluje bídu a utrpení lidu. Pro knihu Ant. Václavíka Luhačovské Zálesí (Luhačovice 1930) byly použity reprodukce Dušových akvarelů z dané oblasti. Výpravné básně Jihošlovánů, bohatýrské Zpěvy hrdinství a lásky (Čs. spisovatel 1954 Praha) ilustruje stejně bohatýrskými černými i barevnými dřevoryty.

I některé vydané bibliofilie nesou pečeť Dušovy výtvarné spolupráce. Svým nezaměnitelným rukopisem ilustruje Matěje Tannera Horu Olivetskou u Štramberku (1939, A. Perout Ostrava), J. A. Komenského Labyrint světa, J. J. Kolára Slávy dceru, Bernkopcova a Halasova Bána Strachiniče. V r. 1938 k 20. výročí naší samostatnosti vydává dr. Ant. Novotný z Brna půvabnou odbornou bibliofilii F. Duši Lidový dřevoryt XVIII. a XIX. stol. (Tiskl K. Kryl, N. Jičín 1938).

Specifickou součástí Dušovy grafické tvorby – a to nejen okrajovou – je **tvorba exlibris**, kde

Přespolní (Smutná země), 1921, dřevoryt, ze sbírek GVUO

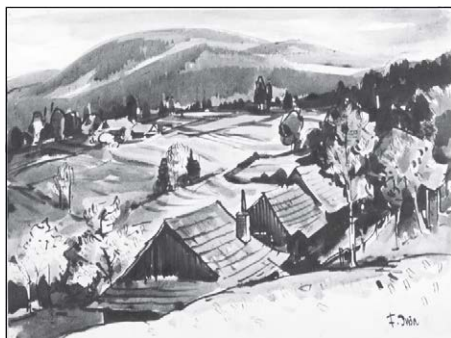
Vyslouzily dūlní koník, 1933-34, uhel, ze sbírek GVUO

úkolem grafika je na malé ploše dosáhnout co největšího estetického účinku, vyjádřit podstatu, asi tak, jak je tomu u básně. Duša vytvořil několik desítek exlibris. Bohužel soupis jeho exlibrisové tvorby, ten, který zpracoval Bedřich Beneš Buchlovan, končí rokem 1926 a druhý, poslední, který zpracoval J. Žižka, končí březnem 1943 a vykazuje 42 položky (pochopitelně včetně těch, které uvádí BBB). Duša zcela jistě i v dalších letech pokračoval v neztenčené míře v jejich tvorbě, jak to prokazují nahodilé informace, které jistě nevystihují skutečnost. Jedná se např. o EL pro V. Bužárka z r. 1944, Jaroslava Hesa rovněž z r. 1944, MUDr. Karla Kneidla z r. ?, Jany Kotrbové (rovněž bez znalosti data) a Ing. J. Schmieda z r. 1954. Převážně se jedná o černé dřevoryty, ojediněle barevné, méně o lept či suchou jehlu. Námětově je můžeme rozdělit do několika okruhů, které jsou mu vlastní či blízké. Je to především okruh vlastníka daný profesí (lékař atp.) či jeho jménem, které je vyjádřeno postavou patrona (např. sv. Jiří, sv. Jan evangelista, sv. Václav atp.), okruh etnografický (bojar, zařikávač apod.), sociální (činnost havíře, hutníka) a neutrální (stylizačně dekorativní). I když se jedná o drobná díla, nesnižuje se k formálnosti, podbízení či laciné maše. I v tomto oboru nezůstává Ferdiš Duša nic dlužen své umělecké poctivosti a pravdivosti.

Dušova výtvarná činnost, jak sám zdůrazňuje, neměla období, kdy by se výhradně věnoval jen jediné z výtvarných technik. Ty se od počátku vzájemně prolínaly, doplňovaly a ovlivňovaly. Již v raném období dvacátých let, které bylo poznamenáno grafickou tvorbou, vytvořil zaujat krajinou malířská díla, olejomalby, stejně tak i akvarely. Volbou technických postupů dosahuje u akvarelu výrazné sytosti valérů. Látku pro akvarely a studijní náčrty štětce nachází v Jižních Čechách, na Moravě, na Valašsku, především Dolním Vsetíně a Luhačovickém Zálesí. Nevysychajícím pramenem námětů zůstává jeho Slovensko, kraj Kysúc, Oravy, Strážovské vrchoviny (Valaská Belá, Zliechov, Čičmany, Velké Rovné), z Tater Zuberec aj. Obrazy zaujímají svou apoteózou krajiny a lidské činnosti. Malba se vymaňuje z epičnosti a nabírá prvků lyrických, jak si to vyžaduje krajina, způsob života a kultura jejího lidu. Epické prvky (převažující u prací grafických) přetrvávají jen tam, kde si to vyžaduje jiná realita. V r. 1924 maluje akvarelem Luhačovické Zálesí, které později v r. 1930 bude jako ilustrace použito pro Václavikovu knihu Luhačovské Zálesí. Tato díla dokazují, že F. Duša v akvarelové technice dosáhl svého mistrovství. Nevyhýbal se ani barevným křídám a tempeře. Náměty pro své oleje čerpá z periferií velkoměst Ostravy, Prahy, průmyslových objektů, ostravských hald, jak o tom svědčí názvy některých děl: Muglinovská stará

cihelna, Nad přívozem, Žofínská huť, ale zaujme ho i zátíší (Květák a rajčata, zátíší s hlávkou zelí apod.). Zatímco v akvarelech a kresbách štětce dosahuje určitého uvolnění a chvěvitého koloritu, oleje nabývají na sevřenosti, šťavnatě sytosti barev, postřehnutelný je smutek, zádumčivost. Napomáhají tomu studenější barevné tóny. Vše, co Duša vytvořil, bylo vytvořeno s plným nasazením, s oduševnělostí, posvěcením a pokorou.

Svémi díly se Ferdiš Duša prezentoval (kromě účasti na mnoha společných a závažných členských) na samostatných výstavách: Smutná země (Umělecko-průmyslové muzeum Praha 1953), Výstava akvarelov 1934-1935 (Výstavná síň „Elán“ Praha 1936), Z válečných let 1938-1945 (Krásná jizba Praha 1945), Výstava krajinářských akvarelu a grafiky z let 1938-1948 („Ars“ výstavní síň Melantrich Praha 1948), Bílé Slovensko (Galerie Práce Praha 1950), Soubor grafiky a maleb z let 1916-1955 (Slezské muzeum

Martinaček, 1935(?), lav. kresba, papír, ze sbírek GVUO

Opava 1955), Malířské a grafické dílo Ferdiše Duši (Dům umění Ostrava 1957), Grafické a malířské dílo Ferdiše Duši (Janáčkůva síň Frýdlant n. O. 1959), Výběr z díla F. Duši (Galerie výtvarného umění Ostrava 1988). Zúčastnil se mnoha výstav v zahraničí: Varšava „Towarzystwa przyjaciel sztuki pięknych“ 1928, Krakov „Towarzystwa przyjaciel sztuki pięknych“, 1928, Benátky (Bieňale 1936), Vídeň 1937, Moskva 1937, Leningrad 1938, New York 1938, Leningrad 1955.

Život Ferdiše Duši, ať osobní či profesní, nebyl snadný ani jednoduchý, naopak. Zrodem mu bylo přisouzeno nezáviděníhodné postavení sociálního outsidera. Nepřijal se s pasivitou, ale vzdorem jemu vlastním. Tvrdě a neústupně bojoval o každou píď prosadit se a boj o svébytný umělecký projev vyhrál. Jde umanutě, cílevědomě za svou bludičkou umělecké tvorby. Jak sám říká: „Řezal jsem zuřivě, nemohla se ani nasytit té práce, tak jsem jí byl lačný“. Byl často přezírán, často neoceňován. Toulá se světem, učí se poznávat, vidět a vědět. Musí se obejít bez berliček školního vzdělání. Život se mu stává školou vidění a vidění školou. Vítězí sám nad sebou i nad pochybovači. Je to ojedinělý případ vůle, nadání, vytrvalosti, houževnatosti a vzdoru. Výtvarné umění se Ferdiši Dušovi stalo řeholí, které podřizoval celý svůj život. Vrcholného triumfu a ocenění dosahuje svou soubornou výstavou v Leningradě v r. 1955 - 56, kdy ministerstvo kultury SSSR zakupuje 22 Dušových prací pro Ermitáž.

Václav Černý ve svých Pamětech I - 1921 - 1938, str. 304 píše: „...Duša byl umělec ryzí a vysoké hodnoty, grafik, dřevorytec stejně technicky velezkušený jako vnitřně opravdový. Z rodného Ostravska si přinášel hluboké citění sociální, byl starý přítel Bezručův a Martinkův...“ a v Pamětech

1945 - 1972 na str. 89: „... Duša dosud mám za umělce, jenž se nejbystroěji uměl ztotožnit s duchem umění národně lidového, a to bez halasu, nároků, ba i bez úspěchu, v době, která z lidovosti umění dávno již udělala pustě honosný a prázdný politicko-oficiální velkošlágr; Duši si ani nevšimla...“. Také o něm jinde prohlašuje, že „... (F.D.) je nesmělým bohatýrem“ - a nemýlí se. Zahledíme-li se na jeho tvář, skloněnou, s rydlem v ruce, nad deskou, můžeme spatřit nejen bohatýra, ale i velekněze práce, kterému je tvorba obřadem.

Dnem 1. prosince 1958 se naplnil Dušův život a tím i jeho dílo, které však žije nadále. Je pochován na hřbitůvku ve Frýdlantu nad Ostravicí, a z jeho domku se stal na několik desetiletí Památník Ferdiše Duši. Otevřen byl v roce 1963. V roce 2007 byl však zrušen. Exponáty jsou uloženy v depozitářích Muzea Beskyd ve Frýdku - Místku, které chystá na podzim letošního roku (18. 9. - 23. 11.) v prostorách frýdeckého zámku jubilejní výstavu Ferdiš Duša - Život a dílo.

POZNÁMKA

Výběr fotodokumentace ve spolupráci s K. Bogarem a P. Juřákem

LITERATURA

- Příruční slovník naučný (Čs. akademie věd Praha 1962)
Toman, Prokop: Dodatky ke slovníku Čs. výtvarných umělců (SNKLHU Praha 1955)
Toman, Prokop: Nový slovník československých výtvarných umělců (Výtvarné centrum Chagall Ostrava 1993)
Slovník českých výtvarných umělců 1950 - 1998 (Výtvarné centrum Chagall Ostrava 1998)
Toman, Prokop: Slovník československých výtvarných umělců (B. Kočí Praha 1927)
Slavík, Bedřich: Pisemnictví na moravském Valašsku (R. Promberger Olomouc 1947)
Svoboda, Jaroslav, Ritter, William: Ferdiš Duša (Krajské nakl. Ostrava 1958)
Černý, Václav: Paměti 1921 - 1938 I. díl (Nakl. Atlantis Brno 1994), Paměti 1945 - 1972
Seifert, Jaroslav: Všecky krásy světa (Čs. spisovatel Praha 1982)
Šuleř, Oldřich: Paměť domova (OPTYS Opava 1994)
Kneidl, Pravoslav: Bibliofilie v Československu 1918 - 1935 (SČB Praha 2003)
Bojar, Karel: S Ferdišem Dušou Dolu Váhom (Okr. vlast. muzeum Frýdek-Místek 1982)
Hlas muzea a archivu ve Frenštátě p. R. č. 3 - 4/1998 Těšínsko (Vlastivědný zpravodaj okresu Karviná a Frýdek-Místek č. 2/1998)
Malovaný kraj č. 6/1988 - Slovácko a Ferdiš Duša (Jos. Jančář)
Rejstříky výtvarníků a časopisů SSPE 1937 - 1982 (SSPE Praha 1983)
České slovacikálie exlibrisy (Kružok slovenských exlibristov a bibliofilů IX/1982 - výst. katalog)
Beneš Buchlovan, B.: Moderní česká exlibris (1926)
Žižka, J.: 36. seznam Ferdiš Duša (III/1943)

F. Duša ve svém frýdlantském ateliéru z pol. 50. let 20. st. Archiv autora článku

Na haldě (Smutná země), 1922, olej na plátně, ze sbírek Galerie výtvarného umění v Ostravě

Lanovka, 1925, olej na plátně, ze sbírek GVUO

Ostravská periferie, pol. 20. let 20. stol., olej na plátně, ze sbírek GVUO

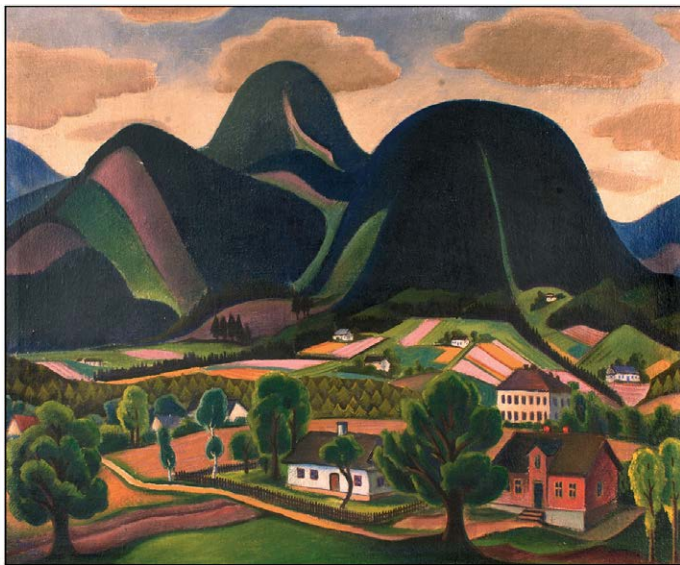
Z cyklu Dolu Váhom - Temetín a Beckov, 30. léta 20. stol., dřevoryt, ze sbírek Muzea Beskyd ve Frýdku-Místku

Novoročenka, dřevoryt, ze sbírek MB ve F-M

Krajina na Váhu, 1930, enkaustika, překližka, ze sbírek GVUO

Kněhyně, 1924, olej na plátně, ze sbírek GVUO

Ilustrace ke knize Devět pávů, 1958, dřevoryt, akvarel, ze sbírek Muzea Beskyd Frýdek-Místek

Frontispis k Zpěvům hrdinství a lásky - Loučení, 1954, dřevoryt, ze sbírek Muzea Beskyd Frýdek-Místek

Malovaný keramický džbán, 1914, ze sbírek Muzea Beskyd Frýdek-Místek

Pražská periferie, 20. léta 20. st., olej, překližka, ze sbírek GVUO

Slovenská krajina, 20. léta 20. st., olej na plátně, ze sbírek GVUO

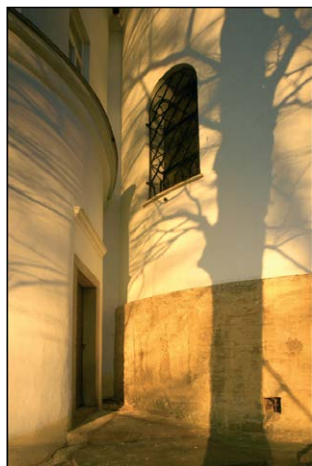
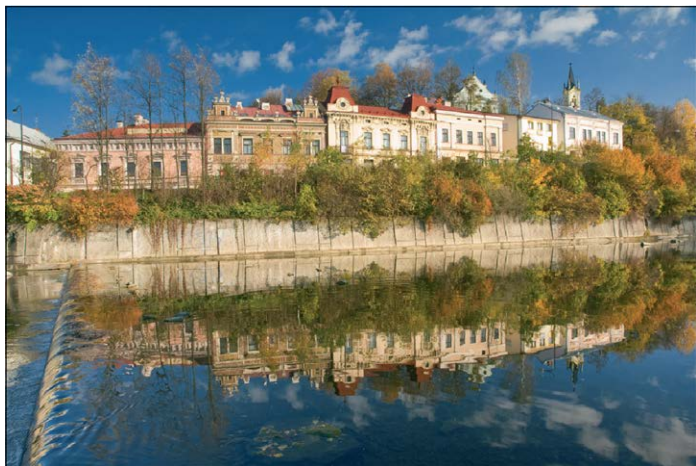
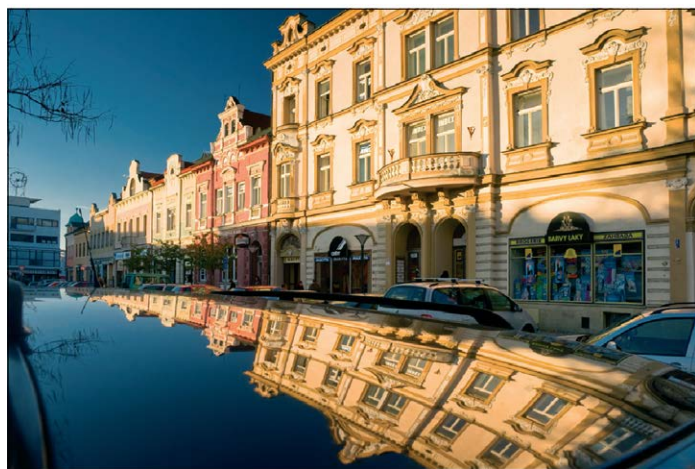
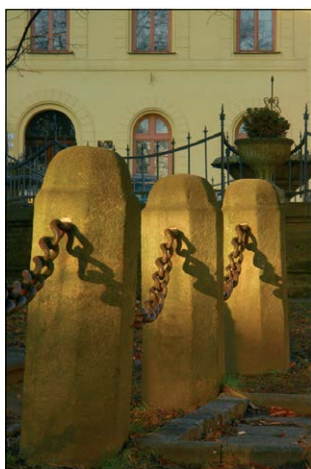
Na salaši, olej na plátně, ze sbírek KGVU ve Zlíně

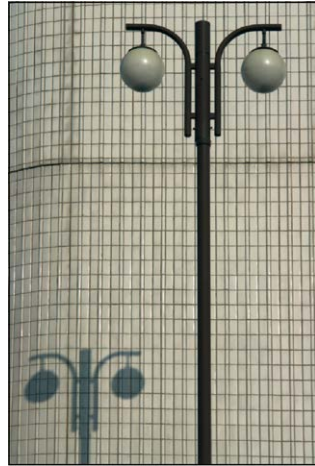
VSETÍN MAGICKÝ Roberta Novosada

Autor fotografií Robert Novosad (nar. 1974) je povoláním strojírenský technolog. Jako fotograf – autodidakt fotografuje deset let. Jeho první fotografie byly zveřejněny na multimediálním CD „Vsetín očima fotografů“ v r. 2004. Spolupracoval na přípravě propagačních materiálů a na kalendářích města Vsetína (2006, 2007, 2008). Na výstavě „Štít Viléma Heckela“ v Praze r. 2007 vystavoval 4 fotografie z cyklu Beskydy. Cyklus fotografií „Vsetín magický“ vznikl v letech 2005 – 2007 s cílem zachytit rodné město v netradiční podobě, při kterém využívá netradičního objevování detailů, různá zrcadlení, kombinování barevných efektů, experimentování se změnou ohniska při expozici nebo rozhybání hlavy stativu. Své fotografie zásadně neupravuje v PC. Tento cyklus společně s dalšími, nazvanými „Z plechu a kaluží“ a „Malování fotoaparát“, představil veřejnosti na své první samostatné výstavě ve vsetínské Galerii Stará radnice na přelomu let 2007/2008. Galerii „Vsetín magický“ můžete zhlédnout i na internetu:

<http://rnovosad.php5.cz/>

Kontakt: e-mail: bert.nov@seznam.cz -r-

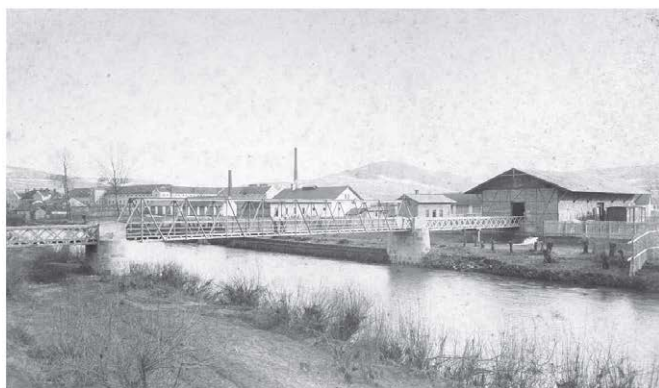
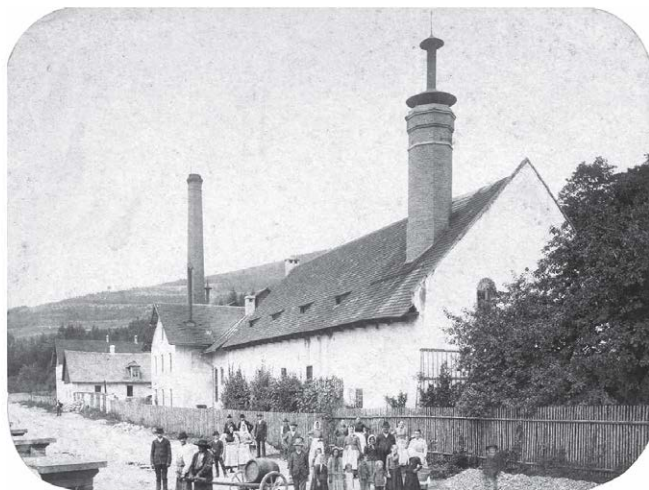

HISTORICKÝM OBJEKTIVEM

Nejstarší fotografie Vsetína
a Vsetíňanů
objektivem
Ludwiga Ulrichse
ve fotoarchivu
Muzea regionu Valašsko
ve Vsetíně

Pohled na Dolní město s dřevěným mostem přes Bečvu a továrnou na ohýbaný nábytek fy J. & J. Kohn (v pozadí), 80. léta 19. stol.

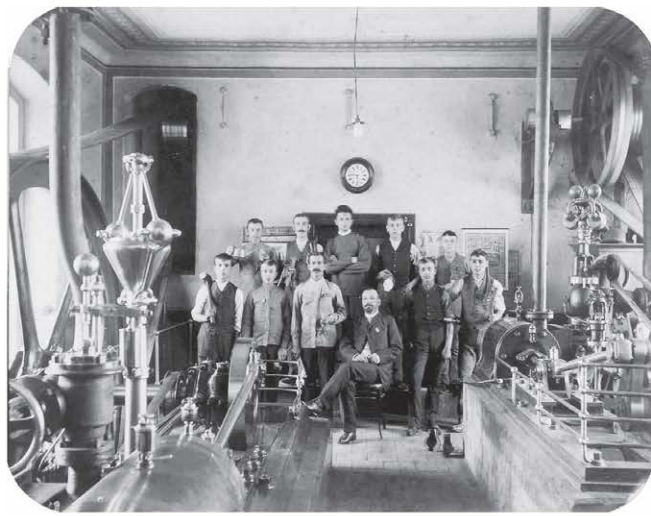
Most přes Bečvu s tovární vlečkou fy Gebrüder Thonet, 80. léta 19. stol.

Sběrné nádrže plaveného dřeva, zv. „plaviska“, Thonetova velkostatku v sousedství Panské zahrady, 80. léta 19. stol.

Thonetův vsetinský pivovar, 1892

Novostavba Horní školy před dokončením v r. 1889

Budova Prostředního šenku neboli Hostince Občanské záložny na Palackého ulici, konec 19. stol.

Učitel Luděk Gabriel se svou třídou v r. 1894

Frekvenci košíkářské školy ve Vsetíně, konec 80. let 19. stol.

Personál strojírny ve vsetínských Reichových sklárnách, 1895

Dělnice fy na ohýbaný nábytek J. & J. Kohn, konec 19. stol.

Rodina ředitele školy a historika Matouše Václavka (uprostřed Bibiana, později provdaná Sovová), 1883

Fotografie z alba Valašsko sobě r. 1892 – záběry z Umělecké a valašské národopisné výstavy na Vsetíně a ze slavnosti u příležitosti jejího zahájení, 1892

Razítka firmy L. Ulrichs

Střípky z minulosti Vsetína zakódované v muzejních sbírkách

Hana Jabůrková, Vanda Kolmačková,
Lubomír F. Piperek, Ladislav Štěpánek

Muzeum regionu Valašsko ve Vsetíně uchovává ve svých sbírkových fondech množství zajímavých, často i vzácných a jedinečných historických dokladů z různých oborů lidské činnosti. Mnohé z nich jsou vystaveny ve stálých muzejních expozicích ve vsetínském zámku, v zámku Kinských nebo v Lapidáriu Trojice ve Valašském Meziříčí. Další pak jsou uloženy v depozitářích, kde čekají na odbornou péči restaurátora či pouze na „svůj čas“, kdy osloví specifickou řečí svědků minulosti současníky v tematických instalacích muzejních výstav.

V našem příspěvku vás seznámíme s některými z nich. Zjistíte spolu s námi, že i věci mají své osudy. Pokusíme se odhalit otisk minulosti, který v sobě zanechaly, vyčíst z nich stopy po vzájemném působení ve vztahu s člověkem - tvůrcem nebo člověkem - uživatelem v různých historických obdobích, společenských a kulturních vrstvách. Podaří-li se nám porozumět jejich němé výpovědi, budeme k nim přistupovat s úctou náležející jejich historické, technické či umělecké hodnotě.

První část našeho výběru se orientuje především na sbírkový fond historický, územně pak na užší oblast Vsetínska a město Vsetín samotné. Pokračovat budeme výběrem z fondu uměleckých řemesel, umění a národopisu. Chceme tak připomenout ryze muzejními prostředky dlouhý historický vývoj města, které je jako „oppidum Setteinz“ poprvé zmíněno právě před 700 lety v dochované latinsky psané listině Voka z Kravař.

Mamutí zub – stolička

Jedním z nejstarších dokladů života v údolí řeky Bečvy, ve kterém se dnes rozkládá Vsetín, je paleontologický nálezní mamutího zubu. Kronikářský záznam Richarda Pavlíka za r. 1889 uvádí: „V létě vykopali dělníci ve dvoře Dolního šenku /Glesinger/ mamutí zub stoličku. Stavitel Urbánek ji věnoval měšťanské škole, odkud ji pak převzalo okresní museum jako pravěkou dokumentaci zdejšího kraje.“ (Dvůr Dolního šenku – prostor dnešního parkoviště vedle Komerční banky.)

Podle paleontologické analýzy se jedná o fragment první stálé stoličky mamuta. Dodejme, že tato stolička ještě nebyla v době úhynu zvířete prožezána. Věk mamuta tedy byl okolo 20 let. Vzhledem k věku, kterého se mamuti dožívali, tj. 50 až 60 let, to byl mladý jedinec na prahu dospělosti.

Tento nálezní by za prvé mohl svědčit o přítomnosti těchto velkých – dnes již vyhynulých savců, kteří v průběhu poslední doby ledové táhli údolím Vsetínského Bečvy. Životním prostředím tohoto největšího zvířete své doby však byly především široké otevřené travnaté krajiny s řekami jako zdrojem vody, které nekladly pohybům stád velkých překážky. Spíš si tedy můžeme představit ma-

mutí rodinku s vůdčí samicí, jak se popásá na čerstvé trávě, než pravidelné migrace stád mamutů ve směru na Lysý nebo Vlárský průsmyk. V tomto horském prostředí s úzkými údolními jsou méně pravděpodobné.

Mamutí stolička... Nález kosterních pozůstatků mamutů máme zpravidla, díky románu Eduarda Štorcha, neodlučně spojený s lidmi – lovci mamutů. A tak nálezní na Dolním náměstí vyvolává představu tábořiště lovců s plápolajícím ohněm, u něhož lidé hodují: hlavním chodem je mladé mamutí maso (tam v úkrytech stínů dovádějí Kopčem

Stolička mladého mamuta,
nálezní z r. 1889, d 13 cm

s Veverčákem...). Nelze vyloučit, že pokud by nálezní situací měl možnost prozkoumat archeolog, tak by se doklady o přítomnosti člověka v poslední době ledové mohly najít. Nebylo by to od věci, protože na paleolitických sídlištích se nachází věkové spektrum mamutů se značnou převahou mladých kusů. Jeho kosterní pozůstatky jsou totiž podstatnou částí kostí na odpadkových hromádách při tábořištích tehdejších lidí.

Ale archeolog u nálezu nebyl, a proto není nálezní mamutí stoličky dokladem, který by současně vypovídal o nejstarším pobytu člověka v prostoru dnešního Vsetína. Byla by to pouze spekulace!

Zbývá si ale položit otázku – co znamená nálezní izolované stoličky? Proč pouze stolička a ne kosti celého mamuta... Předně není jisté, zda se pod povrchem v prostoru parkoviště neskrývá více mamutích kostí. Navíc vysoce pravděpodobná je možnost, že zub mohl být přinesen spolu s dalšími naplaveninami z vyšších poloh řeky Bečvy či Senice, kde mohlo dojít k uhybnutí zvířete. To by znamenalo, že na Dolním náměstí ve Vsetíně byla stolička v tzv. druhotné poloze a kosterní pozůstatky zvířete by mohly být rozptýleny postupným působením říčního proudu na velké ploše. A stále zůstává i možnost tábořiště lovců mamutů: na paleolitických sídlištích se nacházejí izolované mamutí stoličky, které tam musely být přineseny z místa lovu – přitom pro ně nebylo praktického využití (to zůstává jednou z mnoha záhad chování pravěkých lovců). Podobné nálezy mamutích zubů pocházejí ze stavby železniční trati v Horní Lidči z počátku 20. stol. (dnes ve sbírkách Městského muzea ve Valašských Kloboukách) a z Branek u Valašského Meziříčí (ve sbírkách valašskomeziříčského muzea).

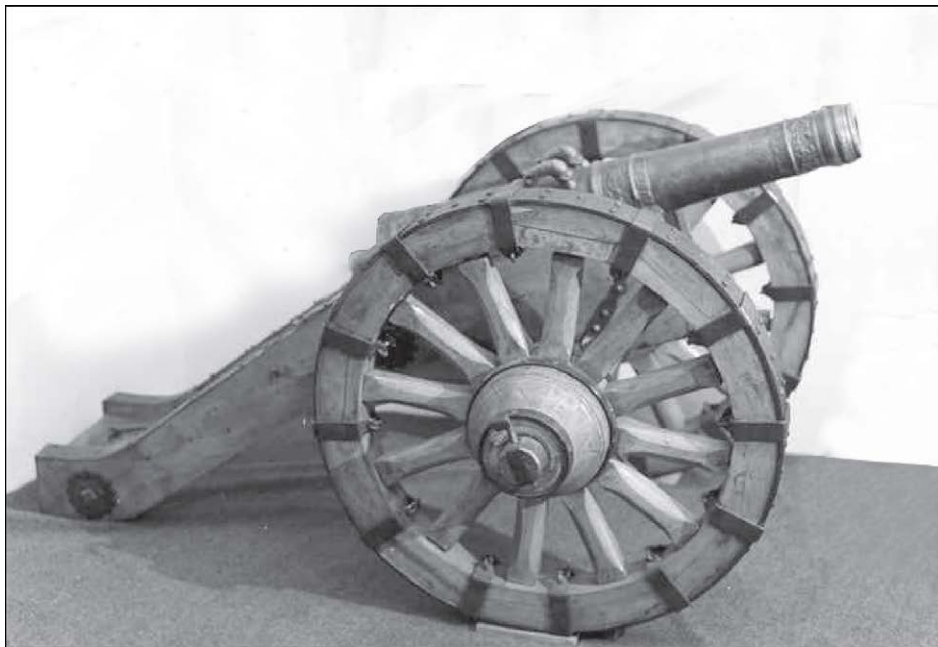
Uvidíme, jestli v budoucnu některé terénní úpravy nevydají další svědectví. To ale nic nemění na skutečnosti, že údolím Bečvy přes dnešní Vsetín v průběhu poslední doby ledové přece jen mamuti procházeli.

- LŠ -

Plukovní polní dělo

Expozici vsetínského muzea „Pod jménem Valachů“ věnované lidovým bouřím v době třicetileté války dominuje zajímavý exponát - replika děla z r. 1628. Jeho originál, dodnes uchovaný v počtu dvou exemplářů na východočeském zámku Opočno, přivezl do Čech ve třicátých letech 17. století švédský král Gustav Adolf - významný vojenský reformátor, jehož taktiku boje za pomoci lehkých polních děl převzaly i ostatní tehdejší armády. V průběhu švédské války (1630 - 1635) se dělo patrně stalo kořistí některého šlechtického vojevůdce z rodu Colloredo - Mansfeld (Rudolfa?), který si svou účastí na spiknutí proti císařskému vojevůdci Albrechtovi z Valdštejna zajistil i konfiskované panství Opočno pod Orlickými horami.

Na bronzové dělové hlavní ráže 70 mm bohatě zdobené renesančními reliéfy s rostlinnými a figurálními motivy a madly ve tvaru delfínů je odlišný znak posledního majitele - rodu Colloredo - Mansfeld. Hlaveň je čepu uložena v dřevěné sténové lafetě délky 175 cm na dvou okutých kolech o průměru 105 cm. Funkční repliku vyhotovili podle opočenského originálu pro soukromou sbírku v letech 1968 - 1969 akad. sochař Miroslav Rybička (přesný sádrový model hlavně) a ing. Erich Preiss (dřevěnou lafetu a kování). Hlaveň pak byla odlita

Polní dělo na lafetě s datací 1628, replika z 60. let 20. stol, ráže 70 mm, délka hlavně 124 cm

ve slévárně barevných kovů v Ostravě - Vítkovicích. Dokonalá replika děla později prokázala svou funkčnost v r. 1985 přímo v lité válečné reži, a to při natáčení televizního filmu „Lékař umírajícího času“, kdy v obci Třebízi byla zinscenována bitva císařských vojsk s dělostřelectvem českých stavů pod vedením Václava Budovce z Budova.

Exponát získalo muzeum do své sbírky militarií za účelem ostré střelby a instalace nové muzejní expozice v rámci oslav Dnů valašských rebelií v srpnu 1994.

- HJ -

Vojenská puška „mušketa“

Název „mušketa“, který nesla jedna z nejstarších ručních palných zbraní, pochází z 15. století. Souvisí se starofrancouzským výrazem „mousquet“, kterým sokolníci přezdívali krahujcům. Ve středověku dostávala děla a palné zbraně své názvy podle různých ptáků, většinou dravců, či jiných živočichů. Používání mušeky v boji, později jedné z nejrozšířenějších vojenských zbraní celého tehdejšího světa, naráželo ve svých počátcích v některých evropských zemích na tuhý odpor. Zabíjení „na dálku“ bylo pokládáno za zločinné jednání. Oč čestnější a humánnější byl boj s chladnými zbraněmi, muž proti muži!

Mušket byla levnou pěchotní puškou. Byli jimi vyzbrojeni mušketyři, kteří společně s pikenýry tvořili základ pěšího vojska v 16. a v 17. století.

Délka pušky (přes 1 m), její váha (kolem 7 kg) a druh zapalovacího zařízení - tzv. doutňákový zámek, to vše signalizovalo poměrně obtížnou manipulaci s touto zbraní. Při střelbě se muškety podpíraly vidlicí - „furketou“ na železné nebo dřevěné holi. K základní výzbroji mušketyra patřil i „bandalíř“ s nádobkami na odměřené dávky střelného prachu, taška s kulkami, které si vojáci sami odlévali, prachovnice na drobný zápalný prach a asi čtyřmetrový doutňák, ovinutý kolem krku a ramene. Otevřený oheň byl základní potřebou pro střelbu z mušeky. Na pochodu musel pohodovostní doutňák v asi 40 cm dlouhé mosazné trubce s otvory hořet každému desátému muži. Za deště, sněžení či vlhka se v boji tedy nestřílelo!

Ani vojenský výcvik pro boj s touto zbraní nebyl zrovna jednoduchý. V době třicetileté války se musel mušketyr v rakouské armádě naučit na 163 povelů, na konci 17. století se cvičení zjednodušuje na 56 povelů. Právě kvůli zdlouhavému způsobu nabíjení byl střelec z palné zbraně po celé 16. a 17. století nerozlučně spjat právě s pikenýrem, který jej chránil svou pikou na dlouhém dřevci před útoky jezdců.

U vojska se těžkopádná doutňáková mušketa udržela až do počátku 18. století, protože byla mnohem levnější než karabina s kolečkovým zámkem. Loveckým účelům však vyhovovala pramálo - kvůli dostřelu (asi 225 m), pomalému nabíjení a hořcímu doutňáku, který bylo už zdaleka vidět i cítit.

Puška, kterou opatruje vsetínské muzeum, pochází z tzv. „starých sbírkových fondů“ zapisovaných postupně do Inventáře sbírek v 60. letech 20. stol. U takto označených sbírkových předmětů není, až na malé výjimky v případě darů, označen jejich původ ani způsob získání. Nemáme tedy svědectví o tom, zda uvedenou pušku našel či jiným způsobem získal a po dlouhá léta pak přechovával některý ze starých Vsetíňanů na území města či některý z obyvatel jeho nejbližšího okolí, než se dostala do muzejních depozitářů.

Můžeme se tedy jen dohadovat, jak a s kým se zbraň dostala na Valašsko v rozehvělé době 2. poloviny 17. století, kdy kraj ohrožovali svými nájezdy Turci a Tataři, rozvracela jej protihabsburská povstání v čele s E. Tökölym (1683), později F. Rákóczim nebo uherským vůdcem kuruců L. Ocskayem (1708), a v neposlední řadě jítily i časté pohraniční spory na moravsko-slovenském pomezí (17./18. stol.).

- HJ -

Pečetidlo města Vsetína

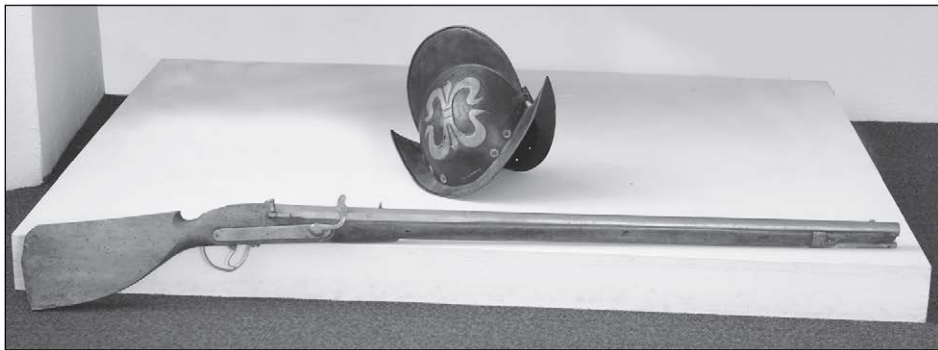
Od roku 1988 uchovává muzeum už jen přesnou kopii typáře města Vsetína z období let 1708 – 1709. Originál byl předán tehdejšímu Okresnímu archivu ve Vsetíně. V pečetním poli je vyobrazen znak městečka Vsetína – jednoduchý štít v barokní kartuši s doprava obráceným beránkem stojícím na trojvrší nese anděl jako štítonoš; po obvodu pečetního pole je opis „PEC-ZET.MIESTA.WSETINA“, s věncem kolem. Toto pečetidlo bylo pořízeno krátce po vypálení Vsetína uherskými povstaleckými oddíly zvanými kuruci. Nejstarší dochovaná městská pečeť pochází z r. 1627. To dokazuje, že existovaly i starší městské typáře, které se však do dnešních dnů nedochovaly. Možnou příčinou mohly být právě události v podobě kruté, tzv. kurucké vojny v prvních letech 18. století.

Kuruci (pův. pojmenování je kurucz) byli uherští povstalci ve službách sedmihradského knížete F. Rákoczyho, který se bouřil proti rakouskému císaři. Byli to krutí žoldnéři.

Pečetidlo města Vsetína, poč. 18. stol., železné s držadlem z rohoviny a dvěma mosaznými obímkami, razidlo o průměru 34 mm, d 92 mm

ři z řad Němců, Poláků, Rumunů, Slováků i potulných cikánů. Po celých pět let od r. 1703 do r. 1708 byly přepadávány, páleny a ničeny obce na hranicích s Uhrami. (Podle kronikářů si tehdy obyvatelé Valašskokloboucka vyměnili svá místa se zvěří – sami sídlili v lesích a v jejich obydlech si našli úkryt lišky, vlci a jiná divoká zvěř.) Povstalci ovládli pohraniční průsmyky (Vláský a Lyský), a tak se počátkem r. 1708 očekával jejich vpád na Vsetín, který patřil hraběti Mikuláši Illesházymu, majiteli panství věrnému císaři. Když se tvrdý Rá-

Vojenská puška předovka s doutňákovým zámkem, 2. pol. 17. stol., ráže 19 mm, d 145 cm, Suhel, Rakousko

koczyho velitel Ladislav Oczkay se svými oddíly vydal podél říčky Senice ztrestat vsetínské panství, pálił a ničil cestou vše, co nebylo zdevastováno v předchozích letech. Dne 7. května 1708 přitáhli kuruci ku slabě opevněnému Vsetínu. Po jejich krvavém útoku na jádro opevnění – zámek a kostel – byli obránci i obyvatelé města pobiti či zajati, zámek vyrabován a město vypáleno. Tehdy shořela společně s dalšími budovami zničeného a vyloupeného města i radnice a v ní uložené staré úřední listiny, knihy a další (dnes historikům tolik chybějící) svědkové minulosti. I když dokonce ještě téhož roku skončil „hrozný pustošitel Valašska“ Oczkay sám potrestán Rákoczym za svou zradu stětím mečem, ještě dlouho pak strašil malé nezbedy alespoň formou zlidovělé říkanky: „Počkaj, počkaj, přide na ťa Očkaj!“ **-HJ-**

Schránka na svátosti

Kruhová schránka z masivní tepané slitiny žlutého kovu, se dvěma menšími, uvnitř přitavenými miskami s víčky, je pro mnohé současníky předmětem poněkud záhadným. Tepaný ornament na víčku nám napovídá, že jde bezpochyby o předmět používaný k církevním účelům. Písmena IHS jsou zkratkou označující Božího Syna - „Iesus Homini Salvator“ - Ježíš, Spasitel lidstva. S tím koresponduje i symbol kříže, který vyrůstá z příčné linie písmena „H“, a pod literou umístěný emblém Srdce Páně, na němž je zřetelná rána kopím, které probodlo Ukřižovanému bok, a tři hřeby. Na opačné straně schránky je vytepano znamení Mariino. Práce pochází nejspíše z 18. století a nese znaky rustikalizovaného uměleckého řemesla. Vznikla tedy v dílně některého z maloměstských kovotepců.

Schránka sloužila knězi, který šel navštívit nemocného, k úschově oleje na pomazání nemocných a hostie, proměněného chleba, pod jehož způsobou navštívený mohl v soukromí přijmout Tělo Páně. Obsahu - a tudíž logicky i obalu, schránce - byla projevována v minulých dobách zvláštní úcta, vždyť podle názoru věřících nese v ní kněz skutečně, živé Tělo Spasitele. Proto se nosila na prsou v sametovém obalu zavěšeném na krku. A cestou kněze doprovázel ministrant zvonící čas od času zvonečkem, aby všichni obyvatelé věděli, jaký vzácný host je míjí. A bývávaly doby, kdy i vznešení patricijové poklekali do prachu cesty, míjel-li je jejich Pán a Bůh.

Navštěvovat a slílit nemocné je skutek lásky, který se v církvi koná již od dob apoštolských. Tradice je doložena v Novém zákoně, především ve Skutcích apoštolů a jejich listech. Tak apoštol Jakub píše: „Je-li někdo z vás nemocen, ať zavolá starší církve, ti ať se nad ním modlí a potírají ho olejem ve jménu Páně. Modlitba víry zachrání nemocného.“ (Jakub, 5, 14). Svěcení oleje, který

Schránka na svátosti, mosaz, misky uvnitř zlatené, průměr 9 cm, výška 2 cm, 18./19. stol.

měl nemocným přinést úlevu, se konalo při každé eucharistické oběti (při mši) a písemně je doloženo již ze 3. století; od 6. století až podnes tento olej světit biskupové při ranní bohoslužbě na Zelený čtvrtek. Olejem se nejdříve mazala bolestivá nebo postižená část těla, později se mazání posvátným olejem omezilo na sídla pěti smyslů. Po druhém vatikánském koncilu byl obřad (jak je zachován podle regulí z roku 1972) podstatně zjednodušen a oproštěn vši pompéznosti.

Mezi věřícími je tato svátost nejméně oblíbená. Již její lidový název „poslední pomazání“ evokuje atmosféru odchodu z tohoto světa, jakési „zasvěcení smrti“. To vzniklo z toho, že přijímání této svátosti se odsouvalo až na poslední chvíli, kdy už skutečně měl nemocný namále. Skutečný význam této svátosti je ale léčebný, posilující tělo, ducha i duši.

Nemoc, bolest a umírání poznamenává cestu celého lidského pokolení. A právě v těchto vypjatých chvílích dochází na lůžku postiženého k mnoha vnitřním zápasům, hrdinným i bezmocným, jejichž ným svědkem byla i naše dochovaná schránka. Dnes odpočívá v tichu muzejních polic a jen ruce, které z ní čas od času utřou prach, se krátce zamyslí nad smyslem lidského života i smrti.

- LFP -

Smaltovaná vývěsní štít C. k. poštovny

Smaltovaná tabule s nezbytným habsburským „orlíčkem“ označovala v minulosti „poštovnu“, tj. sběru listovních zásilek v místě, kde skutečná pošta nebyla k dispozici. Malá sběrna zásilek byla na Vsetíně zřízena roku 1841. Do té doby pochůzky vykonával pěší posel, a to jen s úředními „lejstry“. Poštovna byla umístěna v domě čp. 48 za starou radnicí a jejím správcem byl bývalý panský úředník Jan Weitenmeyer. Působil zde až do roku 1855; poté byl skutečný poštovní úřad zřízen v lékárně pana Emanuela Vidimského, který byl i poštmistrem. V té době se mohla i veřejnost svězt „poštovní příležitosti“, ale jen do Vizovic, kde se zásilky svěřily vlakové poště. Od roku 1891 pošta jezdila dvakrát týdně i do Valašského Meziříčí.

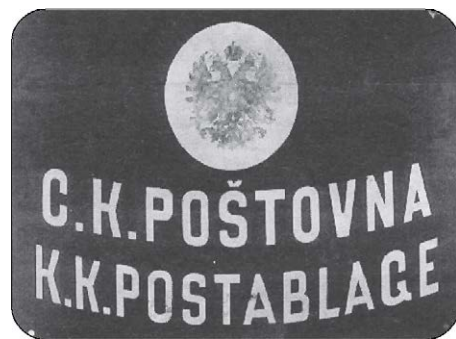
Pošta se několikrát stěhovala. V roce 1875 byla i s lékárnou v domě č. 139 a v roce 1880 se bydlela v tzv. Bubelově domě čp. 303. Hornoměstšanům zůstala jen poštovní schránka a prodej známek. Rychlý přenos zpráv zprostředkoval telegraf pořízený roku 1878. Náklady na zřízení stanice neslo město, které ročně přispívalo na provoz garancí 300 zlatých, až do zestátnění místní pošty v roce 1896. Mezitím byla v roce 1885 zřízena, při příležitosti zahájení provozu na železniční trati Vsetín – Hranice na Moravě, telefonní linka tamtéž s soukromým firemním telefon Thonetův do Halenkova. K prvnímu meziměstskému telefonnímu spojení mezi Vsetínem a Valašským Meziříčím došlo až roku 1901.

Rozvoj poštovníctví měl rychlé tempo. Zatímco do roku 1838 chodil pěší posel týdně do Uherského Hradiště (absolvoval 70 km), v roce 1900 bylo v Rakousku – Uhersku odesláno přes 11 milionů telegramů. Kde zůstaly časy, kdy ještě počátkem 18. století „šel“ dopis z Prahy do Brna přes Vídeň, a to celých pět dnů!

- LFP -

Padělky mincí

Falšování peněz je patrně aktivitou prastarou, která, ač horlivě potírána, nevymizí nikdy. Je-li padělek zvláště zdařilý, zůstává nebezpečný hod-

Smaltovaná tabule modrá se žlutým dvojazyčným nápisem: C.K. POŠTOVNA/ K. K. POSTABLAGÉ a státním znakem R-U monarchie, 43 x 34 cm, v zaoblených rozích otvory

ně dlouho. V muzejních sbírkách je zařazen lauerovský, tzv. „cikánský“ tolar Karla VI. vzhledově dokonalý, od skutečné mince se lišící zdánlivě pouze menší hmotností (do sbírek nebyl v minulosti vzat jakožto kuriozita, nýbrž v dobrém úmyslu jako pravý kus).

Jestlipak se „výroba“ padělků, zajisté pracná a zdoluhavá, vůbec rentovala? Takto nejspíš neuvažoval ani pachatel, ani jeho předchůdci falšující drobné mince. Jeden z takových padělků jako ukázka činnosti dvou valašských padělatelů se nachází i v muzejních sbírkách. Je to „desetikrejcar naruby“ – negativní otisk reversu 10 kr Františka Josefa I. 1861 na tenkém tombakovém střížku, který snad měl posloužit jako razidlo. Patří-li stejné ruce rovněž negativní, tentokrát oboustranný desetikrejcar 1877, navozuje to dojem, že falšátor byl negramotný. Možná se mu ani nepodařilo někoho oklamat, byl však vypátrán i se svým společníkem a oba potrestáni – 6 a 5,5 roky těžkého žaláře. A to si mohli ještě blahopřát, že nežili v době panování Marie Terezie – tehdejší penězokaz totiž „propadl hrdlem bez jakékoli naděje na omilostnění“. Pro padělatele bankocetlí stanoval Josef II. trest pětadvacet ran holí plus vypálení cejchu na tvář. Penězokaz usvědčený počtvrté měl být ztrestán doživotním vězením.

Falsum mince po 10 krejcarech Františka Josefa I., 1877, negativní, oboustranná, průměr 18 mm

Falsum drobné mince po 10 krejcarech Františka Josefa I., 1861, negativní otisk reversu na tenkém tombakovém střížku

Snad nejčastěji falšovaným platidlem u nás byla 500 Kč I navržena Alfonsem Muchou. Činností 57 padělatelských dílen byly způsobeny škody přesahující 34 mil. Kč. Poté, co byly první čs. státočky nahrazeny druhou emisí technicky lépe chráněných platidel, sice padělků ubylo, přesto např.

100 Kč II, lidově nazývaná „Hradčana“, a 500 Kč II se dočkaly opět tohoto druhu pozornosti.

Ale i po stránce vzhledové si lidé začali platidel více všimnout. Některé bankovky byly všeobecně přijaty s obdivem (100 Kč Maxe Švabinského), jiné naopak haněny (protektorátní série, většina dvacetikorun poválečných) až po naprosté odmítnutí (pověstná stovka s Gottwaldem). **-VK-**

Pamětní obrázek

Na první pohled není tato kuriozita ničím zvláštní. Obvyklé téma, které diktoval měšťanský vkus dozrávajícího biedermeieru: žnečka líbající sošku klečícího bůžka lásky Amorka, na níž narazila při své prozaické práci někde v panské zahradě či zámeckém parku. Jen materiál – nespočet krátkých odstřížků plavých vlasů – nás zaujme svojí neobvyklostí. Měl být tento artefakt dárkem z lásky či vzpomínkou na dobu rozloučení? Kdoví. Zato pečlivý umělec ve spodním pravém rohu zanechal svůj podpis úhledně naskládanými vlásy – „LUD. ULRICH (18) 74“.

Tato hříčka vyšla z rukou prvního vsetínského profesionálního fotografa. Ludwig Ulrichs se narodil v roce 1845 ve Vídni. Později, při svém působení v Kyjově, se oženil s Adelheidou (Adélou), která dala na Moravském Slovácku život synovi Ludvíkovi a dvěma dcerám, Valencii a Albině. Celá rodina se přestěhovala na Vsetín, kde si Ulrichs otevřel fotografickou živnost v roce 1883 a kde také později zemřel na součotiny v roce 1896. Pochován byl na zdejší evangelické hřbitově. Na Valašsku si na nedostatek práce nemohl stěžovat, vždyť byl oficiálním fotografem Umělecké a valašské národopisné výstavy na Vsetíně v r. 1892 a autorem fotografií valašských lidových krojů nejen pro vsetínskou, ale i Národopisnou výstavu československou v Praze v r. 1895. Tímto úkolem ho pověřil vsetínský spolek Snaha. Lidsky však byl pronásledován osudem. Ze tří jeho dětí narozených ve Vsetíně se ani jedno nedožilo roku. A tak obrázek, který fotograf kdysi v mládí ve Vídni s láskou zhotovil, byl možná v rodině uchováván jako vzpomínka na šťastnější chvíle rodinného života. **- LFP -**

Obrázek z vlasů lepených na sklo, v hlubokém zlatěm profilovaném rámečku, 21,5 x 24 cm, (18)74

Židle zn. Thonet

Židle „thonetka“ označená v archivních firemních katalogích číslem vzoru 4 je muzejním exponátem zasluhujícím právem naši pozornost. Je jednou z prvních v dlouhé a designově rozmanité řadě výrobků z ohýbaného bukového dřeva – nábytku sestrojeného geniálním způsobem umožňujícím jeho sériovou tovární výrobu, cenově přijatelného širokému spektru zákazníků.

Židle pochází z nejstaršího období malosériové produkce Michaela Thoneteta a jeho synů z let 1849 a 1850, kdy byla výroba tohoto nábytku umístěna ve Vídni - Gumpendorfu, na Hauptstrasse č. 396. Je první Thonetovou židlí vyrobenou ve větším počtu pro jiné než šlechtické interiéry, a to pro vídeňskou kavárnu paní Daumové na Uhel-ném trhu. Židle pro tento účel byly zhotoveny z mahagonu. Jedna z těchto původních židlí zhotovených pro Café Daum byla rovněž vystavena

Židle č. 4, Michael Thonet, Vídeň Gumpendorf, 1849 – 1850, ohýbané vrstvené dřevo, ohýbané bukové dřevo, rotangový výplet, v 89 cm, š 42 cm, h 50 cm

ve zvláštním oddělení pro dějiny vynálezů na vídeňské výstavě v roce 1873 a později zařazena do sbírek Technologisches Gewerbemuseum ve Vídni. Vsetínská židle svým technickým provedením svědčí o tom, že se jedná o jeden z nejstarších exemplářů tohoto vzoru vůbec. Rám sedáku a konstrukce zádového opěradla jsou ještě po starším způsobu klíženy z několika silnějších vrstev dřeva do formy, zatímco výplň opěradla je zhotovena už novým technologickým postupem – ohýbáním masivního bukového dřeva. Tímto výrobkem získal M. Thonet prestiž v širokém okruhu vídeňské společnosti a popularita jeho výrobků se pak šířila přímo úměrně vzniku dalších provozoven a továren na výrobu ohýbaného nábytku i u nás na Moravě.

Vsetínská muzejní sbírka zahrnuje ukázky Thonetových židlí a jiného nábytku od r. 1840 do 30. let 20. století. Je dokladem o počátcích a rozvoji průmyslové výroby nábytku na Vsetínsku a při-

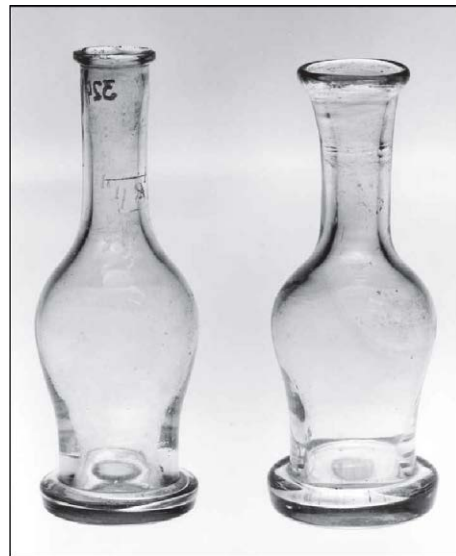
pomíná rovněž dobu, kdy Thonet vlastnil vsetínský zámek (1891 – 1937) a kdy jimi samotnými byly rovněž položeny základy současné unikátní sbírky ohýbaného nábytku, včetně nejstarších výrobků firmy, zajímavých vývojových typů a historických kusů, prezentující firmu na světových průmyslových výstavách – v Londýně r. 1851 a r. 1862, v Paříži r. 1867, ve Vídni r. 1873. **- HJ -**

Odlivky na pálenku

Odlivky pochází ze vsetínských sklárů a byly vyráběny, nejprve foukáním a později lisováním do formy, ve velkém množství. Uplatnily se nejen v pohostinských zařízeních a výrobních lihových nápojů, ale i v domácnostech. Jak napovídá jejich cejchování (největší měly obsah přes 1/4 l, běžný obsah byl 1/8 l či 1/16 l), užívány byly nejen při konzumaci, ale i k transportu nápojů „na zahřátí“. Takováto lahvička tvořila nezbytnou součást výbavy nejednoho vozku, dřevaře a všech lidí „světem jdoucích“. Vždyť v dobách minulých se alkohol nekupoval po venkově v láhvích se zářivými etiketami, ale každý zájemce o něco pro zahřátí musel vzít za vděk tím, co mu do jeho kapesní lahvičky nalil místní hostinský či páleníčář – podle sortimentu, chuti – a stavu peněženky pocestného.

Odlivky se pro svůj tvar na Rožnovsku nazývaly „ptáček“, jinde „pijáček“ a měly ještě další jména. Byly velmi praktické, takřka nepřevržitelné, a když už k podobnému neštěstí došlo, vzácná tekutina zůstala poslušně v „ptáčkově“ baňatém břichu.

Tyto dvě odlivky, které se našly na zboření starých sklářských domků „U hutí“ na Vsetíně, pochází z druhé poloviny 19. stol. Pamatuji tedy i provoz vsetínské pálenice, která zahájila činnost snad současně s místním pivovarem v 17. století a dožila až v roce 1951 po znárodnění. **- LFP -**

Odlivky skleněné cejchované, 1/8 l, v 15 cm, Vsetín, 2. pol. 19. stol.

Obecní buben

V našem případě se nejedná o buben vojenský, i když byl v muzejním inventáři po dlouhá léta veden jako „buben z 1. světové války“. Možná, že na svých paličkách ještě nese ozvěnu útrap, bída a ponížení, které s sebou nejrůz-

Foto archiv MRV ve Vsetíně

Přenosný buben vojenského typu, s řemenem a dvěma paličkami, 2. pol. 19. stol., průměr 33 cm, v 15 cm, d paliček 34 cm

nější válečné vyhlášky a nařízení přinášely. Tento buben je však poněkud starším pamětníkem minulosti města Vsetína.

Pokud jej budeme spojovat s osobou vsetínského obecního sluhy Adolfa Petráše (na archivní fotografii zachycen při vykonávání služební obchůzky), začala jeho služba obci v roce 1878. Na podzim tohoto roku zrušil obecní výbor povinnost obecního sluhy chodit po domech o Vánocích s koledou na přilepšení. Uznal to za „neslušný a nepřijemný obyčej“. Namísto toho zvýšil služební plat o 30 zlatých ročně. Prvním kancelářským zaměstnancem a zároveň obecním písařem byl ustanoven Adolf Petráš, který spolu se starostou obstarával celou obecní agendu! Mimo jiné oznamoval veškeré obecní a jiné vy-

hlášky ve městě bubnem. Za svou svědomitou a užitečnou veřejnou práci byl po čtyřiceti letech služby 1. 3. 1918 jmenován oficiálně městského úřadu a vyznamenán čestnou medailí za dlouholeté služby. Osm let po jeho smrti, dne 18. 10. 1926, pak obecní výbor zrušil veřejné vybubnovávání definitivně. Památný buben byl odevzdán muzeu. Pravdou je, že na Vsetíně se tento starodávný zvyk udržel nejdéle ze všech měst na Valašsku.

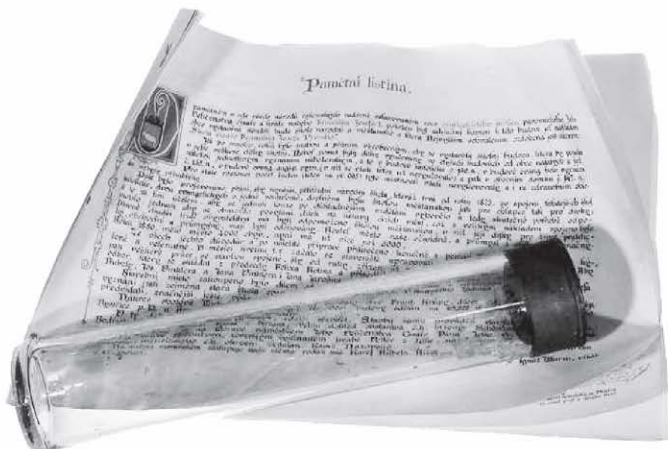
- HJ -

Památky na založení Horní školy ve Vsetíně

Vedle archivních fotografií a pamětní desky uchovával vsetínské muzeum ve svých sbírkách také kaligraficky psanou pamětní listinu jako do-

Pamětní deska se zlatým vytesaným nápisem: „Založeno k oslavě 40ti letého panování Jeho Veličenstva Císaře Františka Josefa I. dne 9 ho září 1888“, kámen, 75 x 50 cm

Pamětní listina, 5 svázaných listů, 54 x 37 cm, schránka - tlustostěnný skleněný tubus s plechovým víkem, průměr 9 cm, d 42 cm

klad o založení a stavbě Horní školy (dnešní ZUŠ ve Vsetíně). Sepsána byla u příležitosti položení základního kamene školy 9. září 1888 prof. Karlem Životným, ve skleněném pouzdře pak uložena v základech stavby a doplněna při opravách školy dodatkem z 28. října 1928. V průběhu generální opravy budovy v r. 1965 byla listina vyňata ze základů a uložena ve školním trezoru, v r. 1976 pak předána ředitelstvím školy do muzejních sbírek.

Listina obsahuje dva pergamenové a tři papírové listy s česky psaným textem černým a červeným inkoustem, ozdobeným dvěma barevnými iniciálami se stylizovaným znakem města Vsetína. Je opatřena městskou pečeti z r. 1888 a podpisy tehdejších významných osobností veřejného života.

Starší část listiny udává důvody nutnosti postavení nové školy s názvem Obecná a měšťanská škola císaře Františka Josefa I. Ve Vsetíně se až do postavení této školy vyučovalo na několika pronajatých místech, odděleně pro jednotlivá náboženská vyznání, ve zdravotně nevyhovujících podmínkách. Stavba školy trvala pouhých šestnácti měsíci od prvních úprav stavebního místa odkoupeného od starosty města a evangelické fary, až po kolaudaci nové budovy 10. září 1889. Stavební plány pořídil městský architekt a stavitel Michal Urbánek. Původní rozpočet 63 322 zlatých byl překročen na 90 000 zlatých. Prvním ředitelem školy se stal

Matouš Václavek. Ten se spolu s ostatními učiteli K. Životským, J. Válkem a dalšími angažoval i na přípravě a průběhu Umělecké a valašské národopisné výstavy v prostorách školy ve dnech 14. - 28. srpna 1892.

V roce 1928 se škola nákladem 0, 5 milionu korun modernizovala na počest desetiletého jubilea vzniku republiky. Bylo zřízeno především ústřední topení a splachovací toalety. Stavebními úpravami byl pověřen stavitel Rudolf Londýn, vrchní dozor vykonával stavitel Rudolf Horskák.

Od svého založení budova sloužila výhradně ke školským potřebám. Tedy k účelům, které jí byly dány do vínku: „Dejž Bůh, aby mládež vycházela z ní na mravech zušlechtěná a na rozumu osvěcená, aby mohla plnit dokonale úkol, který ukládá jí život veřejný, aby byla kdysi ozdobou jak své církve, tak i obce, vlasti a státu.“

- HJ -

Projektor zn. „Pathé“

Originálním technickým přírůstkem do sbírek muzea v roce 1996 se stal historický projekční přístroj, který je opravdovým pamětníkem počátků filmové slávy a jejího šíření na Vsetínsku. Projektor značky „PATHÉ FRERES PARIS“ byl vyroben kolem roku 1910 jako přenosný promítací přístroj na 35 mm film, ruční pohon, s přídavnou schránkou na osvětlovací lampu. Je rovněž opatřen dřevěným stojanem. Celková výška je asi 160 cm. Nejstarším známým majitelem tohoto přístroje byl Karel Kment ze Vsetína - Dolní Jasenky, který jej vlastnil do roku 1950. Podle něho byl projektor používán k promítání němých filmů v hospodě u Glesingrů na vsetín-

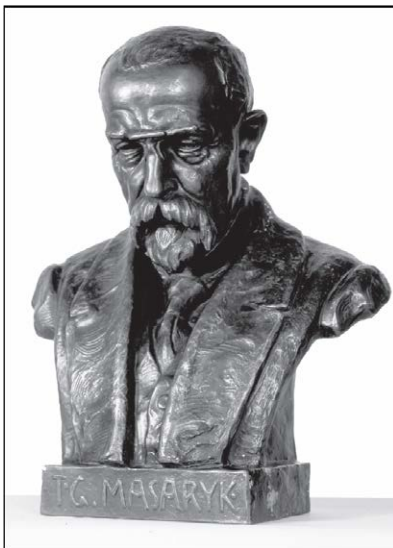
Filmový projektor zn. „Pathé“, na dřevěném stojanu, Francie, kolem 1910, v 160 cm

ském Dolním náměstí. Bylo to vůbec první místo ve Vsetíně s veřejnou filmovou produkcí. Po zřízení kamenného kina Družstvem sokolovny v Dělnickém domě (dnešní Besední dům) v květnu 1914 byl využíván náš přenosný projektor spolu s rozkládacím stojanem jako pojízdné kino k produkci němého filmu v obcích na Vsetínsku a Valašskomeziříčsku. Přeměna sokolského kina na zvukový film v roce 1931 a později v roce 1934 i ozvučení nástupce druhého vsetínského stálého biografu Tělocvičné jednoty Orel v Lido-vém domě - kina Charitas - způsobily postupný úpadek zájmu o němý film. A aktivní, i když němý účastník pionýrského pronikání filmu do života zdejších obyvatel se stal pro příští generace už jen vzácnou technickou relikvií. Přístroj byl bohužel zasažen a úpravami pozdějších majitelů částečně znehodnocen.

- HJ -

Portréty T. G. Masaryka

T. G. Masaryka přivedlo na Valašsko přátelství s profesorem Akademie výtvarných umění v Praze, malířem Hanušem Schwaigrem, pobý-

Emil Hlavica: T. G. Masaryk, 1924, portrétní busta z pálené bronzové patinované hlíny, v 55 cm

vajíciím o prázdninách na Bystřicku pod Hostýnem. Letní byt Masarykově rodině pomohl najít MUDr. Jan B. Kraicz na Žabární v Jarcové v roce 1905. Odtud Masaryk 11. září 1905 zajel i do Vsetína na přednášku „O alkoholismu“ v Besedním (tenkrát ještě Dělnickém) domě.

V průběhu voleb do rakouské říšské rady v roce 1907 přijal Masaryk výzvu svého přítele MUDr. Jana Kraicze z Valašského Meziříčí, aby se ucházel o poslanecký mandát za 13 valašských měst: Bojkovice, Valašské Klobouky, Vsetín, Vizovice, Krásno, Bystřice pod Hostýnem, Rožnov pod Radhoštěm, Frenštát pod Radhoštěm, Příbor, Kopřivnice, Štamberk, Nový Jičín. Kandidoval jako příslušník české strany pokrokové v předvolebním boji se stranou sociálních demokratů a klerikálů. (V užší volbě zvítězil nakonec zásluhou sociálních demokratů.)

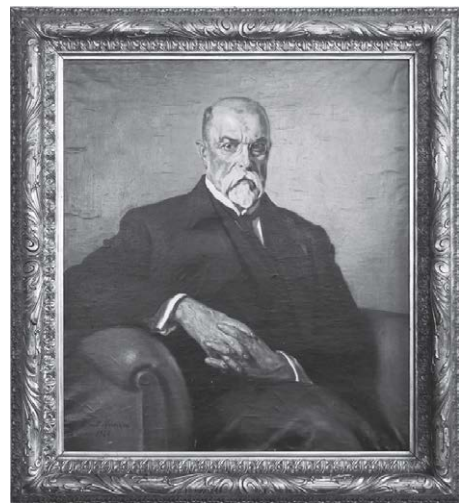
Po svém zvolení 23. 5. 1907 navštěvoval pracovně i soukromě pravidelně Valašsko, kde jako zvolený poslanec přednášel na různých místech o aktuální politické situaci (v letech 1907, 1908, 1910). Ve Vsetíně se zúčastnil protestní schůze dělníků proti zdražování i protestního průvodu

městem (8.12. 1907), 18.5. 1908 si prohlédl povodňové škody na Rokytnce a dal podnět k hrazení horských bystřin. V roce 1911 zde podruhé kandidoval. Další návštěvy uskutečnil v letech 1911 - 1914. Po vzniku ČSR jmenovalo městské zastupitelstvo ve Vsetíně na slavnostní schůzi dne 20. 12. 1918 T. G. Masaryka svým čestným občanem. Jako prezident navštívil T. G. Masaryk Valašsko se svým synem Janem Masarykem ještě 26. 6. 1924 (Vsetín a Valašské Meziříčí) a naposled 23. 6. - 24. 6. 1928 spolu s dcerou Alicí (Radhošť, Vsetín).

Monumentální portrétní tvorba byla v dějinách umění odjakživa určena mocným, bohatým a společensky nebo politicky významným osobnostem. Autoři těchto zakázkových děl byli nezřídka vybíráni z řad zkušených umělců. Stejně jako mají osobní fotografové současných prezidentů přístup do státního soukromí, tak i první československý prezident T. G. Masaryk měl takové oficiální portréty. V letech 1924 - 1929 jimi byli výtvarní umělci pocházející z Valašska, prof. František Hlavica (1885-1952) se svým bratrem Emilem (1887 - 1952). V souvislosti s 19. výročí první poslanecké volby T. G. Masaryka na Valašsku byl ve Vsetíně 23. května 1926 odhalen pomník s prezidentovou bustou od Josefa Mařatky a o den později v zasedací síni vsetínských radnice slavnostně pověšen obraz T. G. Masaryka od Františka Hlavici. F. Hlavica poprvé prezidenta portrétoval v lázních Topolčianky na Slovensku v roce 1924. Tehdy tvořil společně se svým bratrem Emilem Hlavicí, který modeloval státníkovu bustu. Druhý portrét (pražský) nedokončil, třetí - z roku 1926 - vznikl opět v Topolčiankách a ještě téhož roku byl instalován ve Vsetíně.

Obraz se dnes nachází v uměleckých sbírkách vsetínského muzea, do nichž byl zařazen v roce 1962 po předání z majetku MěstNV Vsetín. Sedící polopostava muže je zachycena v mírně nadživotní velikosti v nepřímém enface. Dvě ostré vrásky u kořene nosu portrétovaného s nasazeným cvikem prozrazují hloubavost a soustředěnost modelu. O čem asi přemýšlel zkušený státník a filozof ve chvílích klidného pózování pro umělecký portrét? To prozradil snad jen svému panu malíři.

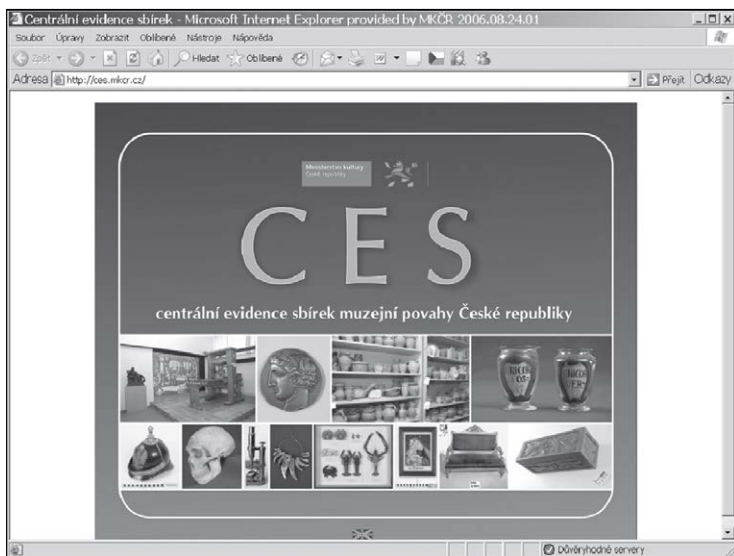
-HJ-

František Hlavica: T.G. Masaryk, 1926, olej na plátně, 92 x 104 cm, zasklený v masivním zlaceném rámu

Foto sbírek Miroslav Langer a Milan Ošťádal.

Od všeho trochu ...

Vstupte do tajuplného světa muzejních sbírek

Česká republika má unikátní a ve světě ojedinělý systém evidence muzejních sbírek.

Centrální evidence sbírek muzejní povahy (CES) byla Ministerstvem kultury ČR zřízena v roce 2002 na základě zákona o ochraně sbírek muzejní povahy jako veřejně přístupný informační systém.

Do její inovované internetové podoby je možno vstoupit přes stránky ministerstva nebo jednoduchým odkazem <http://ces.mkr.cz>. Zde se může zájemce seznámit se souborem více jak tří set sbírek státních, krajských, obecních i soukromých institucí. Vedle těch milionových ve správě Národního muzea, Moravského zemského muzea či Slezského zemského muzea v Opavě zájemce objeví i pozoruhodnou sbírku izolátorů a bleskojistek Františka Daňky, sbírku militárií Muzea Boženy Němcové v České Skalici, kde by ji nejspíš nečekal, nebo například sbírku železničních drezín. Všechny sbírky tvoří více než 60 milionů uchovávaných, evidovaných a odborně spravovaných sbírkových předmětů. Sbírkou jsou členěny na oborové části nazývané "podsbírkou" (databáze nyní obsahuje 2389 záznamů) a u každé z nich zájemci najdou informace o tom, kolik sbírkových předmětů "podsbírkou" tvoří, o jaké typy předmětů se především jedná, z jakého území a z kterého časového období předměty převážně pocházejí. Textové informace jsou podle materiálů správců sbírek postupně doplňovány informacemi obrazovými, na obrázcích lze spatřit zajímavé předměty, expozice, kde jsou vystaveny, depozitáře, kde "bydlí" sbírkové předměty, které vystaveny nejsou, konzervátorské a restaurátorské dílny, v nichž je o ně pečováno, a také ukázky evidenčních karet, kam správci sbírek zapisují vše podstatné "ze života" předmětů.

Webová stránka umožňuje hledat buď v kompletní nabídce sbírek řazených abecedně, nebo

pomocí podrobného vyhledávání podle umístění sbírky, jejího vlastníka nebo správce. Vyhledávat je možné také podle "klíčového slova". Pokud návštěvníka zajímá, kde se všechny ty sbírky na území České republiky vzaly, stačí kliknout na záložku "O sbírkách" a může se začíst do stručné historie sbírek a telství v českých zemích od 11. století až do současnosti.

CES již dnes představuje mimořádnou možnost seznámit se s významnou částí movitého kulturního dědictví České republiky, kterou tvoří sbírky muzejní povahy. S postupným doplňováním textových informací o informace obrazové a doplňováním odkazů na zpracovávané katalogy sbírkových předmětů aspiruje na to stát se zcela unikátní virtuální expozicí českého muzejnictví, jaká zatím nemá ve světě obdoby.

Jiří Žalman, Michal Janiš

Ministerstvo kultury

Odbor ochrany movitého kulturního dědictví,
muzeí a galerií MK ČR

Vsetínský mučedník P. Stanislav Rapal SJ. (1640 – 1708)

Josef Kolářek

Před 300 lety byl Vsetín svědkem mučednické smrti pátera Stanislava Rapala, který z pověření olomouckého biskupa Karla III. Lotrinského (1695 – 1710) konal zde jako jezuitský misionář lidové misie. S. Rapal se narodil 7. května 1640 ve Frýdku. Do brněnského noviciátu vstoupil 9. října 1660. Vystudoval filozofii a teologii, dobře ovládal latinu, řečtinu i hebrejštinu. Dosáhl titulu magistra filozofie a v r. 1678 složil ve Vratislavi profesuru. Jedno z jeho děl "Via ad eloquentiam quattuor..." je považováno za vrchol jeho řečnického umění a pedagogických zkušeností. Téměř dvacet let byl biskupským misionářem. Původně žádal o vyslání do zámořských misí, když nebylo jeho žádosti vyhověno, začal alespoň konat dlouhé misijní pochody po hornatém Valašsku – baště tvrdošíjného odporu kalvinů a luteránů. Zatvrzelost horalů, které obracel na víru, zdolával vlastním asketickým příkladem – půstem a kajícími skutky.

Klid toho osudného květnového pondělí (7.

5. 1708) rozčísila jako blesk zpráva o vpádu uher-ských vzbouřenců – kuruců, kteří plenili, pálili a vraždili, kde se jen objevili. Většina obyvatelstva Vsetína uprchla do zámku. P. Rapal k nim mluvil otevřeně. Znal nesmiřitelnost kalvínských žoldnéřů. Vyzval všechny, aby se připravili na smrt. Zatímco hrstka vsetínských obránců města vedla nerovný boj proti přesile dravých kuruců, P. Stanislav zpovídal. Po několika hodinách kuruci zlomili odpor obránců, zaplavili město, kde lou-pili, vraždili, pálili a ničili vše, nač přišli. Když pronikli do budovy zámku, zastihli P. Stanislava při zpovídání. Trochu se zarazili, když proti nim vystoupila mohutná postava kněze. Žádal je, prosil, zapřísahal, aby ušetřili životy nevinných a bezbranných obyvatel. Jejich velitel jen na něho vyštěkl: „A ty, kdo jsi?“ „Jsem katolický kněz.“ – Rána šavlí vedená rukou velitele byla povelom ostatním kurucům, aby toho smělce – papežence potrestali.

Třadvacet obrovských sečných a bodných ran pak našli na jeho mrtvém těle. Až po čtyřech dnech je našel, obnažené mezi ostatními mrtvolami, zlínský farář, který je pak převezl do jezuitské koleje v Uherském Hradišti. P. Rapal byl totiž členem tamní koleje a odtud byl vyslán na Valašsko konat misie.

Za vyzvánění všech městských zvonů 11. května dorazila mrtvá schránka mučedníka do města. Všeobecný údiv vzbuzovala skutečnost, že po čtyřech dnech na pražícím slunci bylo tělo ohebné a rány ještě mírně krvácely. Viděli to a dosvědčovali i účastníci slavného pohřbu 12. května v čele s hlavním celebrantem kvardiánem františkánů, cisterciáckým převorem, čtyři kněží, radní města, okolní šlechtici a velké zástupy lidu, který se přišel rozloučit se „svým mučedníkem“.

Jeho první životopisec, rektor jezuitské koleje v Uherském Hradišti P. Laurencius Scholtz, zaznamenává celou řadu motivů dokreslujících jak život, tak ohlasy mučednické smrti P. Rapala. Vsetínský mučedník P. Stanislav byl pohřben do krypty koleje sv. Františka Xaverského. Tam však 12 dní po pohřbu proniká při záplavě voda. Při zjišťování škod bylo tělo P. Stanislava nalezeno s ještě nepatrně krvácejícími ranami a s úsměvem na mrtvé tváři. Rektor P. Scholtz dal pořídit obraz P. Stanislava – „usmívajícího se mučedníka“ a jeho kopie byly rozslány do různých zemí. Ještě před koncem roku 1708, kdy psal „Litterae annuae“ do Říma, mohl zaznamenat významné ohlasy. P. Miller SJ., z odpovědní císařovny vdovy Eleonory Magdaleny, rozené von Pfalz – Neuburg, si vyžádal jednu kopii obrazu pro císařský dvůr. Po jeho shlednutí císařovna vdova pronesla před celým dvorem: „Hic vere Martyr est.“ (To je vpravdě mučedník.) Zpovědníkovy vyprávění pak ostatním jen potvrdilo její výrok.

V roce 1998 obdržel vsetínský děkan římskokatolické církve tuto informaci v dopise od P. Kolářka SJ, ředitele českého vysílání Radia Vatikan v Římě, s poznámkou: „Milý otče, pane děkane, narazil jsem při své práci na „vsetínského mučedníka“. Jeho výročí v květnu mě přivedlo na myšlenku, že by bylo dobré ve Vsetíně připomenout tuhle světeckou postavu. Posílám tedy, co jsem vysoukal z pramenů (Litterae annuae 1708).“

Murajni zpívníček valašských pěsmiček

OČKAJ
7. 5. 1708

Pověsti z Pulčín

Hana Jabůrková, František Adamec

V jubilejní multimediální příloze k letošnímu 20. vydání Valaška, vlastivědné revue, nabízí redakce vedle dalších zajímavostí i audionahrávku jedné z četných pověstí z oblasti Francovy Lhoty – Pulčína, převyprávěnou kronikářkou obce Pulčín paní Ludmilou Vráželovou (roč. 1924). Péči o Pamětní knihu obce, založenou v r. 1926, převzala po svém otci Janu Vráželovi v r. 1978. Již v předchozích letech 1964 – 1973, ve funkci ředitelky místní základní školy, působila jako průvodkyně návštěvníků po Pulčinských skalách. Tuto turisticko - vlastivědnou zálibu vykonávala i ve vysokém důchodovém věku, dokud to umožňoval její zdravotní stav. V současnosti se věnuje spíše přednáškové a publikační činnosti a pořádání rozsáhlého archivu, který v průběhu svého aktivního života shromáždila jako přílohu k obecní kronice.

Dopis, který zveřejňujeme v následujících řádcích, je jedním ze zajímavých archivních dokladů, jak často složitou cestou byly staré místní pověsti postupně získávány od pamětníků a různých lidových vypravěčů pro zápis do obecní kroniky řídícím učitelem Josefem Koryčánkem. Některé informační kanály vedly dlouhou cestou dokonce až ze země za oceánem - ze Spojených států

Na Dolním náměstí stavíjá máju,
cože tak přetes kno huslíčky hrajú?

Včera s tým navečer došli portáši,
úsko je Vsacanom, sú v pěknéj kaši.

Od Vlárý, od Lysěj kuruc sa valí,
kdo sa mu nevyhne, prsty si spálí.

Na Horním náměstí stavíjá šance,
také, co udržá uherské kance,

idú ich tisíce, už sú v Lidečku,
Pánbúch nás ochraňuj pred takú smečku!

Z náměstí Dolního chudí aj tlustí,
pojdte sem za nama - kuruc je v Ústí.

Lezú k nám na kopec jak po skle muchy,
naplňte železem uherské břuchy,

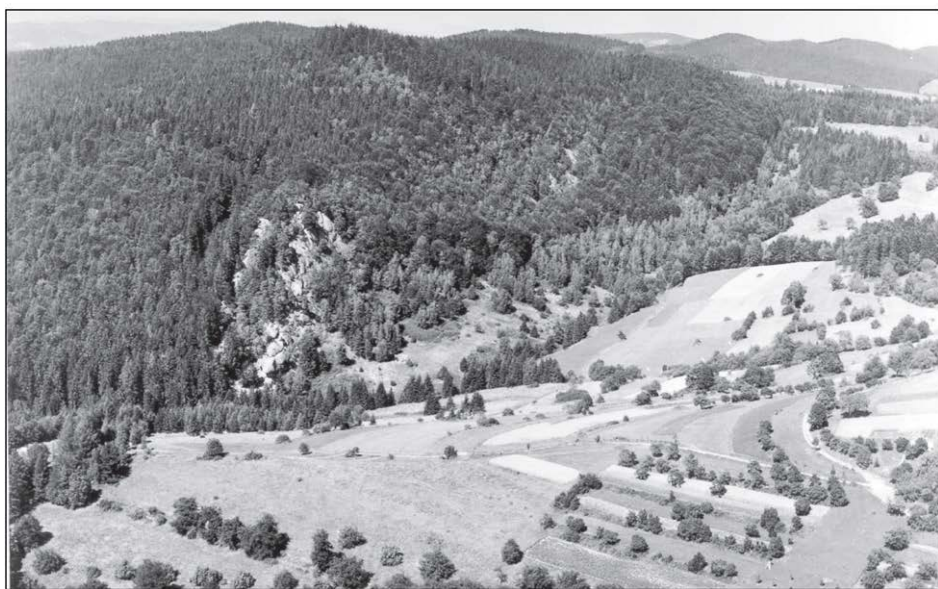
tluč hlava nehlava do takěj sloty,
lebo tu ostaneš, natáhneš koty.

Na zámku rabujú, chalupy pálá,
na tisíc Valachú v krvi sa válá,

ve věži kostela výr nocú hůká,
tým, co tu ostali, srdénko puká.

Píseň z produkce vsetínské skupiny Dareband,
autor Jiří „Dareba“ Václavík, 2. 3. 2007

amerických, kam v období od 2. poloviny 19. stol. až do počátku 2. světové války ve vystěhovaleckých vlnách mnozí občané Pulčína odcházeli za prací a snadnějším výdělkem pro své rodiny, které často zůstávaly doma na Valašsku. Pisatelem dopisu z 12. července 1925 je František Adamec, zaměstnaný jako strojník v továrně Car Wheel Co. v Albany ve státě New York:

Letecký snímek Pulčinských skal v r. 1995

Foto M. Langer

„Milý pane učiteli!

Korespondenční lístek jsem od Vás obdržel, jenž mne mile překvapil a děkuji Vám za něj. Jsem rád tomu, že „Pamětní knihu“ jste s občany založili a z lásky ku své – od světa skoro odloučené vesničce jsem vděčný Vám, že památnosti starých historek o našich skalách k zapsání mezi lidmi sbíráte. Dobře, že již máte hodně materiálu ... Však předem všeho mám k Vám prosbu – možno-li jen Vám to skrz místo v knize té, udělejte mi to kvůli a vřadte i tento materiál do knihy té. Jest to jedna povídka, mám ji doma schovanou a má žena ji najde a Vám doručí. Podle mého zdání jest povídka ta pravdivá více jak pár set roků stará, z níž možno poznati kus života lidí ve vesničce naší. Děj povídky té se odehrává v okolí na půdě Pulčín. Jest to „O pulčinských zbojníkech“ a zkrátka naznačím, o čem jedná:

Jakže jsou hezké děvčata mezi vrchy Kopci, Hradiskem a Jedlovinou – jak mezi Pulčínami a Lidečkem na pasekách se skrz hezké děvče popral jeden chasník z Pulčín – Jura Divoký s jedním chasníkem z Lidečka, Pavlicou, jak skrz to brumovský pán dal Juru Divokého chytiti a dát k vojsku. Dodali jej z Vidně až k řece Sávě ve Slavoniji. Jak Jura zvěděl od důstojníka, jak podle hvězd Severky najíti Moravu – utekl – a málem u Prešpurka by jej byli chytli hajduci hraběte „Kerecházého“, co stíhali cikány.

Přišel na Pulčiny hrozně zarostený, strhaný v salaši svém, v koutě proti ohništi vyhrabal ze země stříbrem kovanou flintu a hned večer zapálil lideckého Pavlicu – při čemž toho ženu (co se o ni poprali) zabil trám padající.

Jura se stal zbojníkem a Pavlica hajdukem proti němu. Pak Jura měl tlupu s sebou i na brumovském hradě pána okradli, ke Zlínu chodili i Pavlicu hajduka chytli a přivázali do mraveniště. Ten se dostal na svobodu a Jura v Jedlovině při ohni zastřelil.

O skalách našich vím ze starých spisů a od nejstarších lidí, co z dětství pamatují.

I. O skalních dírách, chodbách podzemních.

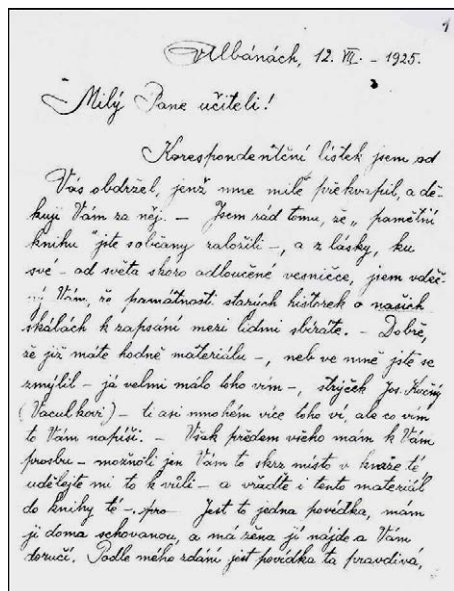
II. O popravě zbojníka v Uherském Brodě.

III. Jak se obyvatelé okolních vesnic tam před Kuruci schovávali.

IV. Zmínka o Českých bratřích.

V. O kovářovi Matýjověm (povídka).

VI. O miškárovi.

Originální rukopis F. Adamce z r. 1925

Zmínku zaslouží i „Kravský krchov“ a „Červená studénka“, jejíž voda asi v zemi protéká červenou železnou rudou (magnetovec), a „Izby“, v nichž ani ne před sto roky si pobudové vařili ukradenou krávu.

I. Něco přes 100 kroků k severu od téměř Hradiska – asi 40 kroků za Českobratrskou kazatelnou a Českobratrskou pecí – je vedle velké propasti sklepení /přírodní/ s chodbou pod zem. Vykládá se, že chodba ta vede na tři strany, jedna na Slovensko, druhá do blízkých „Kopců“ a třetí prý pod Spinu. Nyní ale jsou ty chodby zasypány a jen asi 15 kroků možno nimi skoro jen provléci se stoje.

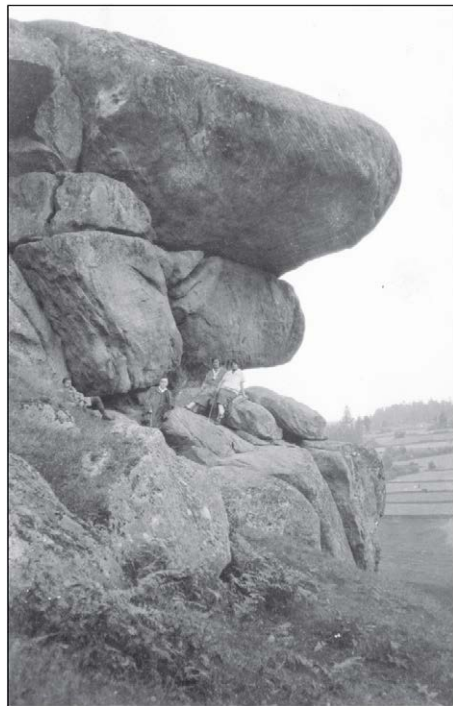
II. Za dávných dob z přepevného hradu Hukvaldy vedla boční cesta ku hradu Vsetínu přes Lomensko a Lomensko bylo vhodné místo pro přepadávání cestujících loupežníky – a byli i ti, a měli tajné skryše v chodbách Pulčinských skal a „Pod zbojnickým“. Však v bitkách a přepadávání cestujících ubývalo též zbojníků. Město Uherský Brod mělo tehdy právo odsuzovati /hrdelní soud/. A byl tam jeden dodán při lupu chycený zbojník a též byl odsouzen k smrti provazem.

Ten si před smrtí vyprosil, aby směl promluvit, což mu bylo dovoleno, poněvadž mnoho diváků bylo, vystoupil na vyvýšenější místo a ptal se lidí, je-li který z Pulčín neb z Lidečka. Našel se tam mezi lidmi jeden vozka z Lidečka. Zbojník se ho ptal, že ví-li, kde na Pulčínách místu říkají „Pod zbojnickým“. Vozka přisvědčil, že ví. Zbojník mu řekl, aby přijel domů tam Pod zbojnické šel a aby hledal balvan, na němž je v kameni vyrytý nůž a meč. Tam prý pod tím balvanem je hlavní jejich skryše zlata, stříbra i vína dost – vše že mu to odkazuje – neb on je poslední už muž z bandy té, která to tam nashromáždila, a že více už toho nemůže potřebovat, z jeho bandy prý žádný již nežije. Vozka s radostí jel domů – hned šli hledat i se ženou, ale zle, poněvadž celé stráně samý balvan, ty mechem a stromčím pozarostlé. Ne našli nic. A o skryši té neví nikdo podnes.

III. Za časů vpádu kuruců z Uher na Moravu vpadání a jejich divokého loupení po vesnicích, bývalo obyvatelstvo Pulčín, Senice i jiné v různých chodbách Pulčinských skal na delší čas poschovávaní a měli tam i „žrna“, co se nohama vedlo k pohybu, jimiž si mleli tam zmo. Kuruci na ko-

ních lidi v takých místech vysledit nemohli, jen prý jezdili kolem lesů a volali: „Hančo, Kačo, podte ven, už ten kuruc odjel“. Jedna ženská prý se dala navésti a vyšla ven, kuruci ju chytili a když nechtěla prozradit, kde jsou lidé a její rodina, uvázali její vlasy na ocas koni, koněm cválali, až prý ji umučili. V tom čase bylo skalních chodeb více, neb nebyly skály tak zesedlé, však zvláště v „Izbách“ umělé dlaby pro trámy proti sobě svědčí, že musely tam býti kdysi jizby, jeskyně i umělé přidělané pro lidi ochrany před vpády divokých hord z Uher. Zdá se mi, že Kuruc byl generál, jenž velel vojákům, jež divoce jednali, z toho jméno kuruci.

IV. Ač nevím, pravda-li, že po bitvě bělohorské i Čeští bratři na Hradisku ve skalách svůj útulek měli, od nich i jméno má vysoký balvan Česko-bratrská kazatelna a Českobratrská pec – a při pronásledování prý chodbou ve sklepení utíkali do Uher.

Pulčinské skály - Trtol

Foto archiv Městského muzea ve Valašských Kloboukách

V. V chalupě, nyní číslo 3 (Juřička J.), dříve bývali Matýje, i nynějšímu hospodáři tak říkají. A hospodář ten byl kovářem na Pulčínách.

Kdysi na Květnou neděli přišel z ranní, posnídal a velmi se mu chtělo spát, lehl si a hned chrápal. Jeho žena vařila oběd. Tu on cítí, že ho někdo silně štouchl do boku a říká mu: „Vstaň, vezmi s sebou kovářský okutač a hned běž pod Skálé. (Právě asi v kostele se odbývala pašje.) On se probudil, ale vidí, že nic – že jen v koutě jeho žena něco tiše kutí – usnul zas. Ještě silněji ho někdo do boka štouchnul a říká mu, aby hned vzal okutač a šel pod Skálé. Probudil se a přísně káral ženu, proč již podruhé ho ze spaní budí? Ta mu odpověděla, že chodí jen po prstech, aby on mohl spát. Usnul zas, jenže pocítil štouchanec již velmi silný, s těmi samými slovy. Viděl, že něco zvláštního to, umínil si poslechnouti, vstal, oděl se, vzal kovářský okutač u kovářny a šel pod Skálé.

Přišel pod Skálé, tam vše jak obyčejně, chodil trochu sem, tam, až se mu to chodění zazdalo hloupé – sedl si a povídá sám sobě: „Eh, kdo nic neschová, nech ani nehledá.“ A jako by si chtěl

dětsky zahrát, pobaviti, rýpal okutačem jamku do země. A hle – odkrylo se ucho nějaké velké měděné nádoby. Již zrychleně a pozorně odhraboval hlinu ze skřídly (přikrývky), poznaje, že zakryta je tím velká nádoba.

V té se z boku za ním přehnal, přeběhl divoce kůň, jemuž dech silně z nozder fučel. Kovář nedbal – přivíhl přikrývku a vidí, že plný velký hrnec má před sebou zlatých peněz. Chytl hrnec za ucho, ale k tomu zas z boku rýcl a za něj hnál se divoký kanec, až z huby mu sršely jiskry. Divné to tak – že kovář se na něj přes plece ohlédl. A hrnec s penězi se s cinkotem propadl do země, někam do hloubky.

Kovář zůstal zaražený, srovnává si to v hlavě a zas zřetelně vidí, že Zámčiskovou cestou ze Skálí na krásném vozu taženém dvěma páry koní sedí překrásná paní a na pravé ruce na malíčku má ucho ze zlatého klíčka a točí si s ním ve vzduchu. Hledí vyjeveně on a ona přijede k němu, zastavila a dí smutně: „Zle jsi sobě učinil, že jsi se ohlédl, nejen že ty peníze v tom hrnci ti patřily a jsi měl dostati, ale i tento klíček od pokladů zde skrytých byla bych ti nyní odevzdala“. A povoz se hnul, odjel, až zmizel za záhybem cesty. Kovář smutně šel domů.

VI. Daleko v polské zemi jeden zvěrokleštic z Pulčín udělal hodně práce ve dvoře bohatého pána. Nikdy na světě neviděl tolik bohatství, jak právě v tomto dvoře, neb i ve stájích dobytek měl své nádoby k pití a „hranty“ pozlacené a možná jsou celé ze zlata – přemýšlel.

Po práci volali zvěrokleštic do pánovy kuchyně k obědu a když bylo po jídle, přišel tam sám pán majitel dvora a povídal „miškárovi“. Víš co, příteli, nyní ti za tvou práci platit nebudu a vím, že jsi na cestě k domovu, tak až přijdeš domů, přijď tam, jak vy říkáte do Hrubčenek, já tě tam budu čekat a tam ti zaplatím. Člověk zasl, jak ten pán v daleké cizině může vědět o jejich Hrubčenkách. Ač s divnou myslí, ale přisvědčil, že je spokojen.

Vlaků tehdy nebylo a šel miškár domů několik týdnů. Přijel tam, uviděl toho pána z polského dvora mezi šústím (křovím). Když se přivítali, neví, či zamumlal pán co či ne – ač to mumlávání tuším existovalo při takovém, chytil ten pán jeden šúst (šúst je více zakrslých keřů pohromadě) za vršek, nadvihl ho celý, odstavil na stranu a v jámě, co na místě keře ostala, bylo vidět plno zlatých peněz.

Pán pobízel miškáře, aby si nabral, kolik chce, ale miškár upejpavo vzal si jen hrst zlata, pán ho ještě jednou pobízel, aby si nabral víc. Nevím, či ještě jednou na peníze sáhl, děkoval pánovi tomu a myslel si: Počkej, ty pane, až ty odejdeš, přidu i ze ženů, šústa vykopem a peněz si nabere, co unesem.

Skutečně, přijel domů, řekl to své ženě, vzali motyky ku kopání, měchy pro peníze a šli hledat ten „šúst“. Ale čím to bylo? Za nic na světě toho

Pulčinské skály - Schody (pozůstatek hradu?)

Foto M. Langer

Ludmilina skála na Pulčínách v r. 1932

Foto K. Puszkailer

šůsta víc najít nemohli. Alitoval miškář, že si více nevzal, dokud tam byl ten pán.

...
Ještě, pane učiteli, zaslouží zmínku (do knihy té možná se hodí zapsat), že strýček Adamec Jiří čís. 6 na Pulčínách v lesy ve Snohu šel a slyšel praskání větví na zemi, jakoby něco těžkého valilo se po zemi. Učinil pár kroků v tu stranu a viděl hada tloušťky takové skoro jak chlap – dlouhý ale prý nebyl. Více o tom nemusím psát, neb se na to toho strýčka přeptejte sám. Já tomu člověku věřím – míním, že on nelhává, však se přesvědčte podle svého názoru.

(Já bych proti tomu nic neměl, ale když taková veliká hlava vylézla z díry a strašila svět – tož ju zapsat).

Že se báji, že na Hradisku a na Kopcích byly zámky a chtěli podzemními chodbami k sobě a že je chtěli spojit koženým mostem – to víte Vy lépe než já, z toho asi jméno Zámčisková cesta.

Hodně o skalách jest napsáno ve staré školní kronice, jestli ji najdete.

Znáš Vás, pane učiteli, co jste za pracovníka a dobře pro naši obec, že sepsání pamětní knihy máte Vy v rukou, neb myslím, že jiné obce nemají takových památností a budou toho mít napsáno hodně, v čemž ale naše obec nezůstane pozadu.

Co by Vás zajímalo více? Daří se mi, chvála Pánu Bohu, stále jen dobře i zdrav jsem lépe než loni. Plat mám co prostý dělník, ale práci mám co strojník, (maschinist), mi v továrně říkají. Pracuji zcela bez jakéhokoliv dohledu nad sebou a mám dozor asi nad devadesáti stroji – jich menší opravy. Poměry jsou tu, možno říci, báječné pro dělníka.

Dělník vydělá nejmiň čtyři a půl dolaru denně, akortní dělník deset až dvanáct dolarů denně. Stře-více stojí tři a půl dolaru, nedělní košile jeden a půl dolaru, krásné šaty třicet dolarů.

Asi dvě třetiny dělníků mají své automobily, velká část dělníků i v domě radia, co slyší muziky do domu z různých měst, o vyšší vrstvě nemluví, farmáři (sedláci) stroji benzinovými oří, pracují, telefony mají k sobě. Jídlo je velmi laciné, však při žití zdejší vyjde na peníze třikrát denně, různě připravená masa, čerstvé ovoce, celou zimu jaho-

dy, třešně od vánoc, vše jí rodina dělníka za několik centů.

Tu i v městě statisícovém, jinší kraj, jinší zvyky, kraj, rozluky manželské. Člověk z našeho kraje, k tomu má-li trochu charakteru, je zde i mezi našimi krajinami hlupákem, na smích – ano! Kole továrny, kde pracuji, a našeho bytu je pod několik set měřic louk – trávu nikdo neseče, ono netřeba ani, vše pracují stroje.

Podle statistiky na každých osm lidí ve Spojených státech je jeden automobil, tramvajové spojení všude. Řeči anglické moc neznám, teprv studuji. Vlastenectví je zde ale silné. Zde by jen moje žena, když by denně jen hodinu a půl v hoteli nádobí myla, vyživila mne i celou rodinu. Ale sem dostane ženu s dětmi jen Američan a já míním zůstat Českoslovák.

Zdravím Vás, Vaši rodinu, Cyrila Židka, Václava Jugu, Antonína Kučného, Šimčáka a jeho rodinu, Vaculkovy.

Adamec František

Ponáprv na záletoch

vyprávěl František Adamec z Pulčín

V štyřcátých letech byli dědák Adamců ještě veselí. Měli už na křiběť osum křížků, ale na mladé roky rádi spomínali. To víte, jak každý. „Tož počívajte“, praví dědák:

„Bylo ně 16 roků, když sem byl ponáprv na záletoch. Kerýsi z tych hrubých mládenců ně pravil: - Pod sa takéj zaúčať, šak sa ti to dysi zéjde, ále mosíš poplatiť. – Ále móže, pravím.

To víte, byl sem za cirkamy jak drak, ale ít sám za nekerú, to ňa bylo ešte haňba. Bá sem sa, aby ňa nekerá nevyhnála, lebo sem na to ešte nemjel roky. Tož sem byl leda rád, že ňa vzali ze sebú.

Pjekně sem sa nastrójl, vyšívanú košulu, bílé nohavice a takéj nové bílé papuče. Akorát ně jich naši kúpili na klobuckém jarmeku. To víte, prvý sa aj v létě chodilo v papučách. Jaký kraj – tak sa stroj.

Byla neděla, tož byl aj čas na zálety. V jedné chalupě sme vylézli na hůru za cirkamy do sena a mjeli sme sa dobře. Kerýsi doněsl páleněj, cirký daly ořechů. Pošpásovali sme a

tak noc utěkla, že bylo k ránu, když sme sa rozchodili dom.

Áni sem sa nenadál, že půjdu tak neskoro dom. Byl sem hladný, aj nevyspaný, ledvá sem sa vlékl. Bylo to už na podzim – mhy sa válaly, rosa byla také, že ze šeckého enem pluščalo. A já v nových papučách! Mjel sem co unášať, jak byly nažité vodú.

Och, Panenko Marija, co ně naši řeknú! Tož já hybaj přes pola, meza nemeza, enem co bych byl už doma. Vědel sem, že tatíček s maměnkú budú skoro stávať. Mjeli sme vozit' hnú, tož to ňa ešte vječej poháňalo. Přidá dom, maměnka už mjeli fúru naloženú, ale jet' nemohli. Statek nenakrímený, když ňa doma nebylo. Tatíček pod kólnú spravovali vůz. Enem sem učil: - Zatracený ogar!

Já sem honem smýknul druhú stranú pod sírkem do síně a hybaj na hůru. Papuče dolu – ledvá sem ich vyzul, pohlednu na ně, hrůza. Och, na mů dušu, prsty ven – byly jak čváž. Mohl sem ich krúť!

Tak sa ně zevřelo srce – nové papuče, ráz sem v nich byl v kostele a je po nich. Gde ich enem skovať. A už čuju tatíčka – prachmilijónský ogar, gde enem móže byť!

Papuče strčím pod střechu, přezehnám ich svatým křížem – Pámbú ňa chraň ode zlého, nájplosedy sem byl na záletoch. Zhodím nohavice, vtrhnu plátěny aj všední košulu, širák a hybaj dolu. Akorát ve dveřách sem sa zrazil s tatíčkem. - Gdes byl? – Já, enem tak. – Žes byl na záletoch? Ukaž papuče! – Co sem mjel dělať, chca nechca, mosel sem dojít pro ně.

Pomály zlezu z hůry – ukážu papuče. Tatíček – uhlédňa ich, zdálo sa, že ich šlak trefí. Odpásaja řemeň, takých pár škraků ně dali, že ně ned' z plátěnek kapalo.

A chytřa papuče, róch nima po mně. Já uhnu, noha sa ně uškľhla z násy a já čvách do hnojůvky až po pás.

- Já ti dám zálety – taký šušeeň!

Ovoce Bílých Karpat

V roce 2006 vydala Základní organizace ČSOP Bílé Karpaty ve Veselí nad Moravou - za finanční podpory Ministerstva životního prostředí ČR - zajímavou knižku pod názvem **Ovoce Bílých Karpat**. Je to práce širšího kolektivu a jméno hlavního autora - **Ing. Václava Tetery, CSc.**, dává záruku, že se jedná o dílo kvalitní a srozumitelné nejen odborné, ale i širší ovocnářské či zahrádkářské veřejnosti. Vzhledem k tomu, že své poznatky z výzkumů v minulosti publikoval především časopisecky a tedy pro mnohé zájemce nedostupně, je velmi záslužné upozornění na část sortimentu, který se vyskytuje i na Valašsku. Rovněž je zřejmý Teterův vztah k národopisu a též bývalému pracovišti - Valašskému muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, nevyhýbá se nářečním termínům, což celé odborné dílo jen polidšťuje.

V úvodní části knihy je charakterizována dominantní oblast zájmu, již se celá problematika týká. Zmíněno je nejen pěstování ovoce, vývoj názvosloví a označování odrůd, ale též osídlení a počátky zemědělství i ovocnářství. Zajímavá je stať o ovocných stromech vůbec. V kapitole o historii ovocnářství jihovýchodní Moravy zmiňuje především učitele, kteří v daných oblastech šířili osvětu v tomto oboru, a často právě oni dali základ ovocnářství ve svém okolí. Poměrně rozsáhlá je stať s názvem Valašská oblast, která byla už v první třetině 20. století v rámci rajonizace charakterizována jako specifická ovocnářská oblast a zařazena jako poslední do regionu Bílých Karpat. Kromě geografického upřesnění následuje seznam doporučeného sortimentu jableň, hrušní a dalšího ovoce pro zemi Moravskoslezskou. V polovině dvacátého století tyto seznamy doporučených a vhodných odrůd byly nahrazeny Listinou povolených odrůd.

V obecné části publikace je velmi názorně naznačena terminologie plodů jableň i dalšího ovoce s důrazem na vnější i vnitřní znaky. Čtenáři se snad podaří proniknout do názvosloví a označování druhů, charakteristických znaků různých odrůd - starých, nových, významných apod. Nepřehlédnutelná je kapitola o historii ovocných stromů a především o jejich ochraně, která je zvláště v současné době aktuální. Zamyšlení nad pěstováním švestek se nevyhne jejich časté chorobě - šarce, i zde je zřejmý názor autorů na doposud márný boj s touto chorobou. Neschází ani zmínka o nejruznějším postižení plodů jableň.

Ve výčtu jableň, kde jsou kromě oficiálního názvu uváděna i četná synonyma, je u mnohých uvedeno pěstování nejen na úrodnějším Slovácku či Hané, ale také na Valašsku. Jedná se třeba o Adamovské sládě, Čančíkovo, Kopřivnický ku-

želek, Lipůvku, Sláďata - tak byla nazývána sladká jablka různých odrůd. Nejcharakterističtější z uvedených odrůd je pro valašskou oblast Jadernička moravská, o jejíž novodobé rozšíření a pěstování na Valašsku se před 20 lety zasloužil právě Ing. Tetera. Dříve časopisecky publikoval dost neznámou legendu o vzniku jaderničky a jejím „koulení se z Radhoště“, škoda, že ji pro nejširší veřejnost právě v této knižce nezopakoval!

Podobně jako jableň jsou popsány i hrušně a i tady je zdůrazněn výskyt na Valašsku, např. druh Ovesňáčky se dostal i do poněkud laciniví lidové písně. Dále jsou do valašské krajiny vřazeny hrušně Krvavky, Medůvky, Sudinky a j.

Rozsáhlou kapitolu tvoří výčet slivoní, jejichž názvy jsou i v současnosti běžně užívané: Durancie, Kulovačky, dost často je používán i název Kulinky. Zajímavé je upozornění na rozdíl mezi Špendlíkem domácím a Špendlíkem katalonským, druhý z názvů nepoučeným nic neříká. Rozdíl mezi Švestičkou a Švestkou domácí je patrný nejen podle názvu, ale i z vyobrazení.

Zajímavé je přiblížení plodů oskeruše, k nimž bylo na jižní Moravě přirovnáváno v minulosti pěkné a libivé, jindy také čilé a neposedné děvče. Na Valašsku je spíše známo přirovnání staré vrásčité ženy zřejmě k oskeruši dobře usušené - *tá už je scvrklá jak oskeruša*. V této kapitole je též zmíněno využití tvrdého dřeva oskeruše a návod na používání dnes skoro zapomenutých plodů. Lidová slovesnost oskeruše vnesla i do svých písní.

Závěr publikace autoři věnovali problematice pěstování dřínů, morušovníků, třešní, višní, ořešků. Zde je odvolání na poměrně rozšířené pěstování, což dokládá častý název obce či její části Ořechov. Zajímavá je kapitola o mišpulích, jejich historií a cestách od Středozemního moře na sever až do našich končin.

Pracovní tým čerpal nejen ze svých terénních výzkumů, ale odvolává se na poznatky již publikované, zvláště Lidovou pomologii J. Vaňka, díla K. Kamenického a další. Výběr použité literatury spolu s rejstříkem názvů a synonym odrůd ovoce tvoří závěr celého díla. Oživením je jak už výše zmíněno nejen uvádění lidových názvů ovoce, ale též zmínka o něm v lidové slovesnosti, především v písních, a též tradovaná doporučení k užívání v lidovém léčitelství.

Velmi příznivý dojem z tohoto záslužného díla je umocněn četnými fotografiemi ovoce nejen v celkovém pohledu, nejruznějších detailů a zajímavých charakteristických prvků, ale i dobovými snímky či kresbami starých map, knih i plánů.

Knihu je možno zakoupit v Základní organizaci ČSOP, Bartolomějské náměstí 47, Veselí nad Moravou.

Vanda Vrlová

Odrobinky Hany Juračákové

Uprostřed naší kuchyně stál stůl s dubovou do běla vydrhnutou deskou. Ubrusem se pokrýval jenom na veliké svátky, a to jenom odpoledne, protože jinak sloužil jako pracovní deska. Také se na něm krájel chléb, dobrý a voňavý. Čtyři pecny pekla maminka každý týden. Při krájení chleba odpadávaly drobčky. „Posbírej ty odrobinky ze stolu a dej je ohní!“, říkala mi maminka. Tak se drobčkům u nás říkávalo odrobinky.

V paměti se mi vynořují odrobinky mého dětství. Je jich mnoho. Některé jsou už hodně okorálé a kdybych je promnula mezi prsty, popíchám se nebo se rozpadnou v prach. Některé jsou jako z čerstvě ukrojeného chleba. Měkoučké a hladouč-

ké. A ještě voní, jako balzám. Jen krajíc už z nich nikdy nedám dohromady, a ne tak krásný dohněda vypečený bochník. Mám už jenom ty odrobinky. Pomalu je sbírám, hledám, smátřám v paměti a dobře vím, že už je nenajdu všechny. Vzácný je i ten nejmenší drobček.

Takto poeticky uvádí autorka **Hana Juračáková**, roz. Stmadlová (roč. 1932), milou knížku vzpomínkových textů na své dětství v Trojanovicích pod beskydským Radhoštěm, doplněných kresbami Antonína Stmadla. Vydáním publikace realizuje ve svém duchodovém věku bývalá rozhlasová redaktorka, později produkční v ČT Ostrava, myšlenku, kterou si snad všichni nějak podvědomě nosíme v sobě - spolu s hřejivými návraty do dětství zaznamenat pro své potomky a potomky jejich potomků... paměti obou rodů, z nichž jsme vzešli. Především pak je třeba ocenit ušlechtilý, až filantropický čin - nabídku knížky obyvatelům domovů pro seniory.

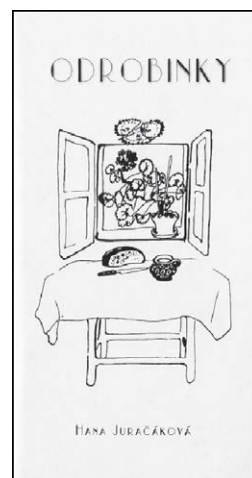
Knižka „**Odrobinky**“ byla vydána už v roce 2004. Naše redakce obdržela její dotisk poštou vloni v prosinci jako milý vánoční dárek s kopií průvodního dopisu určeného vedoucím a provozovatelům domovů důchodců, který určitě stojí za zveřejnění:

„Vážení přátelé, ...Vzpomínky jsem začala psát pro vnoučata, později vycházely v krajském tisku a nakonec mě pan redaktor dr. Ladislav Vymazal přesvědčil, abych je vydala knižně.

Netušila jsem, že útlá knížka bude mít takový ohlas. Dostávala jsem májly, dopisy, telefonáty a vzkazy od různých čtenářů, převážně vyššího věku. Všem se knížka líbila, protože jim připomínala dětství.

Velmi často jsem chodívala do Domova důchodců v Podlesí u Valašského Meziříčí, kde už mnoho roků leží má přítelkyně Liduška Pavelková, která od narození nestála na vlastních nohou. Dnes je jí 67 let a její mozek je stále bystrý a Pánem Bohem obdarovaný tak, že její dopisy se čtou jako krásná kniha.

Měla jsem možnost navštívit ještě další domovy důchodců a vždycky při setkávání s obyvateli jsem cítila, jak z nich vyzařuje bezbrannost před koncem, který musejí očekávat a z něhož není úniku. A napadlo mi, že se pokusím sehnat tolik peněz, aby se mohl udělat dotisk knížky, a rozeslat ji pak do všech domovů důchodců. A že musím sehnat i peníze na poštovné a další výdaje, neboť věkem bych do domova mohla patřit také, a už několik let, a z důchodu bych takovou akci financovat nemohla. Domovy důchodců mi vybral z Internetu spolu-pracovník naší společnosti Senior pan Hrubý, a když jsem zjistila, kolik těch domovů je, poklesla mi kolena. Ale hned jsem se „postavila“, a když mi

laskaví manželé Parmovi přinesli obálky, začala jsem psát adresy. Peníze jsem sehnala díky opravdu dobrým lidem, kteří si uvědomili, že i je čeká to neodvratné – stárí –, a přispěli tolik, že jsem celou akci za podpory svého manžela Josefa a dcery Martiny mohla rozjet.

Dostáváte tedy do Vaší knihovny knížku Odrobinky a já Vás prosím, abyste ji dali obyvatelům pod stromček. Je sice velmi útlá, ale její obsah je určitě potěší. Zvlášť když jim někdo v ten sváteční večer některý fejeton přečte. A oni se budou moci aspoň na chvíli vrátit do krajiny nejkrásnější, do krajiny svého dětství, a prožít znovu okamžiky, které jim knížka připomene. Doufám, že obyvatelé budou mít radost, a pro mě to bude radost největší.

Zdravím všechny Vaše obyvatele a přeji jim všechno dobré!"

Hana Juračková,

708 00 Ostrava – Poruba, Čkalovova 934/6

-HJ-

Radovánky Aloise Ambrúze

Začátkem června loňského roku, kdy jsem se vrátil po měsíčním cestování zase domů, našel jsem v poště dopis z Vizovic. Psala mi paní Velcerová z nakladatelství Lípa Vizovice, že chce vydat knížku a jestli bych ji nepřipravil k tisku. Na titulním listě rukopisu byl pod názvem **Radovánky poznovu** podepsán **Alois Ambrúz**, Burlington, Kanada. Burlington? – Nad mapou Toronta jsem zjistil, že jsme tudy ani ne před měsícem jeli (jestli ne kolem jeho baráku) obhlédnout Niagaru. Ve Vizovicích jsem se dodatečně dověděl, že pan Ambrúz pochází z Vrbetic. Ano, Vrbětice-Vlachovice. Tam znám jednu moc prima rodinu. I zajel jsem do Vlachovic, a když jsem se otázel, jestli pana spisovatele znají, vyšlo najevo, že znají, a vzápětí jsem si fotil na frontispic mohutnou lípu, kolem níž pan Ambrúz jistojistě chodil za mlada. A protože mám pevnou linku a tou, s předčísím 970, můžete volat i do Kanady za 3,20 Kč za minutu, postupně jsem získal přímo od zdroje i další podrobnosti, se kterými se s vámi teď mohu podělit.

Pan Alois Ambrúz se narodil v roce 1926 opravdu ve Vrbeticích v početné rolnické rodině. Po maturitě v Uherském Brodě se usadil v Ostravě, kde vystudoval Vysokou školu báňskou. Po úspěšném ukončení studia hutního oboru a získání inženýrského titulu následovala vojna a důstojnická hodnost a následně zaměstnání ve Vítkovických železárnách. Pro svou „upřímnou“ povahu se stal dělníkem na směny na ocelárně. Po roce dostal zaměstnání v nově vytvořeném Výzkumném ústavu v Nové huti v Ostravě - Kuncicích, kde pracoval v oboru ocelářském a ve výrobě supertěžkých výkovků. Zprvu ztrátovou výrobu brzy přivedl kvalitativně a ekonomicky na světovou úroveň. V této práci později pokračoval i v Kanadě,

kam se po roce 1968 i s rodinou odstěhoval. Nu a když dozrál čas, jak pan Ambrúz říká, rozhodl se, že svou zkušenost a moudrost přetaví do povídek a novel. Knižka **Radovánky** poznovu je od roku 2001 v pořadí už devátá. Naším čtenářům ji nabízí vydavatelství Lípa Vizovice.

Břetislav Dadák

Koncem minulého roku vydalo Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm za přispění Ministerstva kultury ČR publikaci **Odivání Rožňovanů** s podtitulem **Čtení o rožňovském kroji**. Pohledná knižka s podtiskem režného plátna na deskách má 136 stran.

Její autorkou je dlouholetá odborná pracovnice muzea **Mgr. Marie Brandstettróvá**. Shrnula v ní výsledky svého trvalého zájmu o toto téma.

Úvodní kapitola seznamuje čtenáře v stručném historickém přehledu s rázovitým městečkem stranou dopravních cest a okolnostmi, které spoluvytvářely i oděv jeho obyvatel – zaměstnání, lázeňství, ve 20. stol. i průmysl. Další kapitola je pečlivým shromážděním údajů o oděvu Rožňovanů z archivních pramenů, kronik, ve vyobrazeních, fotografiích, korespondenci a hlavně v muzejních textilních sbírkách. Na ni navazují excerpce z literatury odborné i regionální beletrie.

Obsáhlá kapitola je věnována popisu jednotlivých součástí oděvu mužského, ženského i dětského doplněnému střihovými a uměleckými kresbami a fotografiemi, oživená texty lidových písní. Nezbytné bylo zařazení pojednání o bílém rožňovském vyšívání ojedinelém v celé oblasti valašských krojů a vysoce oceňovaném.

Od konce 19. stol. je odlišný vývoj oděvu rožňovských mužů a žen, je ovlivněn tehdejší městskou módou, stykem s okolním světem, lázeňskými hosty, dostupností oděvních materiálů a vede k postupnému zániku lid. kroje. U ženského kroje mají nesporný vliv na jeho poslední fázi přípravy 1. Valašského roku 1925, kdy byly ujednoveny některé jeho součásti. Dnešní užívání lidového kroje ve folklorních souborech představuje jeho poslední funkci – reprezentaci.

Publikace podává ucelený obraz o daném tématu s pečlivou grafickou úpravou B. Dadáka. Jejím velkým kladem je množství shromážděných ilustrací, zejména fotografií, a jejich podrobný popis.

Eva Urbachová

Obohacení etnografické literatury o Valašsku

V závěru loňského roku se novou publikací završil více jak třicetiletý výzkum PhDr. Jaroslava Štíky, CSc. věnovaný hranicím etnografické oblasti Moravské Valašsko. Již jeho první publikace „Etnografický region Moravské Valašsko, jeho vznik a vývoj“ věnovaná této problematice,

vydaná v roce 1973, zaujala odbornou veřejnost novým pohledem na stanovení hranic regionu. Na rozdíl od ostatních autorů, zejména historiků, kteří se problematice hranic Moravského Valašska věnovali, soustředil svou pozornost na ná-zory zdejších obyvatel na svou regionální příslušnost. Metoda interpretace názorů samotných obyvatel spojená s hlubokou znalostí historických pramenů a terénních výzkumů byla pro etnografické bádání nová, a proto také publikace vzbudila u odborné veřejnosti mimořádný zájem.

Stejnou kvalitu má i autorova nová publikace na toto téma, vydaná péčí Valašského muzea v přírodě za finančního přispění Ministerstva kultury. Informace, které jsou v obsahu publikovány, čerpají zejména z výsledků terénních výzkumů, které autor realizoval od padesátých let 20. století nejen na území Moravy, ale také Slovenska, Polska a Rumunska. Právě toto rozšíření pohledu o problematiku valašské kolonizace v Karpatech pomáhá čtenáři pochopit a orientovat se v tomto historicky a etnograficky složitém problému, který má mimořádný význam pro historickou i současnou podobu regionu.

Autor rozdělil obsah na čtyři kapitoly, které doplnil soupisy literatury a pramenů včetně jmenného rejstříku. Pro představu územní souvztáznosti je publikace doplněna samostatnou obrazovou přílohou, která graficky zachycuje zjištění obsažená v textu. Vlastní texty jsou napsány velmi čtivě, při jejich přípravě měl autor jistě na mysli kromě odborné veřejnosti také zájemce o problematiku Moravského Valašska z řad členů souborů, pedagogů, studentů i vlastivědných pracovníků. Jim také slouží bibliografie literatury a soupis využitých archivních pramenů.

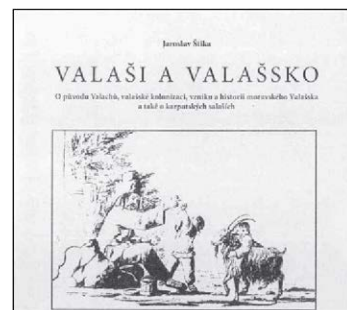
Zájem o publikaci je mimořádný, jejím vydáním splnilo rožňovské muzeum jedno ze svých základních poslání – sloužit nejen ochraně kulturního dědictví, ale přispívat k poznání regionu, kde sídlí. Základní výzkum, jehož výsledky jsou publikací prezentovány, bude jistě pokračovat, vždyť autor má ještě značné množství materiálů k valašské kolonizaci na sousedním Těšínsku a slovenské straně Beskyd.

Přípravou publikace dokázal dr. Štika, že je badatelem, který ovládá problematiku valašské kolonizace a národopisné hranice Moravského Valašska nad jiné. Je jen přirozené, že čtenáři se budou k nové publikaci vracet a čerpat z jejího obsahu mnoho nových údajů, osvětlujících tuto tolik diskutovanou problematiku. Jistě se budeme všichni těšit na další knížku, která bude, jak všichni doufáme, následovat.

Jaroslav Štika: Valaši a Valašsko. O původu Valachů, valašské kolonizaci, vzniku a historii moravského Valašska a také o karpatských salaších.

Valašské muzeum v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm v roce 2007, 237 stran, samostatná mapová příloha obsahuje 5 map. Vydání finančně podpořilo MK ČR.

Jiřina Veselská

VZPOMÍNÁME

Jožka Nejedlá, vlastním jménem Střechová, s manželem v lázních, 20. léta 20. století, rodinné album

Jožka Nejedlá autorka humoristických črt z Valašska

Daniel Drápala

Úděl mnoha regionálních autorů se velmi často stává, že povědomí o nich upadá pozvolna s ubíhajícími léty v zapomnění. S odstupem několika let či desetiletí je pak již jejich jméno novým čtenářům zcela neznámé. A nezabrání tomu mnohdy ani dřívější popularita jejich literárních děl.

Valašsku a příběhům zdejších lidí se v minulosti věnovalo nepřeberné množství literátů – a nechyběly mezi nimi ani ženy. V nejedné rodinné knihovně našeho regionu najdeme *Chudou přadlenu* a *Advent* Jarmily Glazarové, *Gabru* a *Málinku* Amálie Kutinové či *Když slunce září* Marie Podešvové. Možná ale že mezi nimi naleznete také dvě knížky nevelkého formátu s názvy: *Humor z Valašska* a *Na valašských kotárech*. Na titulních listech obou můžeme číst shodné jméno autorky: Jožka Nejedlá. Ačkoliv je dnes tato spisovatelka již téměř zapomenuta, v prvních desetiletích 20. století si u čtenářů získala oblibu díky svým povídkám ze života v okolí Rožnova.

Pocházela z rodiny rožnovských papírníků Fassmannů (narozena 21. 11. 1881), tedy lokální podnikatelské elity, přesto náměty svých prací čerpala nejen z městského prostředí. Když se provdala do Brna za soudce Nejvyššího soudu Karla Střechu, byla to možná právě ona odloučenost od rodného kraje, která ji v cizím prostředí motivovala k literární tvorbě. Také volba uměleckého pseudonymu *Nejedlá* vycházela z jejich vazeb na rodinu a Rožnov (bylo to totiž dívčí příjmení její babičky). Ostatně i inspiraci pro svou literární tvorbu nacházela během prázdninových vycházek po okolí Rožnova – a především v rozhovorech s místním obyvatelstvem.

Prostřednictvím svých příběhů se tak mohla alespoň symbolicky vydávat nazpět do Rožnova i jeho okolí.

»Na videckej pasece, v tichučkej samotě pod rubiskem, skrývá sa chalúpka bílo olíčená s dřevěným pavlačem. Kostřbatá jadrnička podpíře kolňu s chlěvem a malá zahrádka pod oknámi, přikrytá četínou dřime v rodnej hrudě zimní sen. V jizbě u ohnišča valů se kozlacka a v kútě čapí kocúr. Hospodář strýc Mičkalů sedá u okna na lavě, v rozplazeněj košuli, zhrbení v křížoch a váží metly na prodej. Z hromady vyberú březové prúty, krivákem ořežú halúšči a vyhledňaci párkrát z okénka směrem k březince zaučají ogary Ozefa s Franckem zimnímu řemeslu...«

Jožka Nejedlá se sice neřadí mezi autory rozsáhlých románových děl, její doménou se ovšem staly drobné povídky – otiskované zpočátku především časopisecky (orelský mládežnický časopis *Květy mládí*, *Den*, ale také *Moravské noviny*). Tomu také odpovídá jejich charakter, rozsah, ale i výběr témat a situací. Teprve v roce 1929 byla ke knižnímu publikování vybrána část z jejich prací. Soubor povídek tehdy pojmenovala *Humor z Valašska*. O čtyři léta později k nim přidala druhou povídkovou knihu, tentokrát nazvanou *Na valašských kotárech*. Aby byla patrná návaznost na předcházející kolekci, byl název doplněn o podtitul: *Humor z Valašska II*.

Povídky Jožky Nejedlé mají většinou povahu drobných črt, úsměvných sond do všedních i svátečních událostí zdejších obyvatel – podaných nejednou s humornou nadsázkou. Poznáme tak poutě a dění na jarmarku, svatbu, masopustní *muzigu*, milostné namlouvání, jednání valašskobystřických obecních představených, návštěvu kina či cestu do Brna atd.

»Z dřevěné chaloupky pod strání vyvalí se v soukenných nohavicích a ošumělé haleně strýc Zuzaňák táhnoucí za sebou na provaze kozu. Na křižovatce zastaví. Okovanou hůl zabodne do země, z haleny vyloví kousek zeměákového lokše, pohladí kozu a rozmlouvá s ní kamarádsky pomalu kráčí silnicí vedoucí k Rožnovu. Městečko hemží se proudícím davem jako mraveniště. V tlačenici a hluku dere se strýc mezi řadou boud k hrnčířskému zboží, znalecky poklepává hliněné hrnce s přehlym okrajem a vytřvale smlouvá o cenu. Ověšen tkaničkami, marcipánem a věncem preclíků pověsí koupený hrnec značné velikosti na okovanou hůl, přehodí přes rameno a s vítězným úsměvem spěchá s kozou o stánek dále. Zvědavě tlačí se k boudě a zaujat prohlídkou cajkových kalhot nevšímá si ani kozy, ani svého okolí. Ondra Vaculínů stojí na rohu náměstí a s pošklebkem sleduje strýce. Živá očka potměšile mu hrají a taškařina zraje v mozku. Nevidá žádného nebezpečí, pomalu přikrade se ke koze. Z kapsy vytáhne krivák, přeřízne provaz a konec provazu, který strýc svírá v ruce, uváže na kolík k boudě. Nato mžikem zmizí s kozou v postranní uličce.«

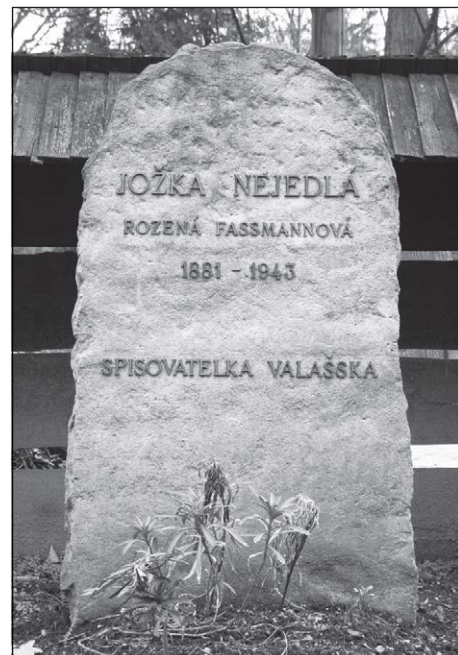
Nepřilíší rozsáhlé povídky (při časopiseckém publikování bývala autorka zpravidla vázána vymezeným prostorem dané rubriky) neumožňovaly rozvíjet náročnější psychologické prokreslení postav či košatější dějovou linku. Její práce si ostatně nekladou za cíl zapojit do krásné literatury poučení historického či národopisného rázu, jak to známe u Čeňka Kramoliše, ani to nejsou sondy do posmutnělého světa tíživých sociálních problémů známé z prací Metoděje

Jahna. Koneckonců sama Jožka Nejedlá se kromě let dětství a dospívání navracela v dospělosti na Rožnovsko již jen na kratší prázdninové pobyty, což jí pochopitelně neumožňovalo důkladnější a systematictější poznání místních poměrů, jaké se např. mohlo dostat Kramolišovi a Jahnovi v souvislosti s jejich učitelským působením. Přesto i její povídky přinášejí mnohé drobnosti a zmínky, které obohacují naše poznání o realitě života v kraji pod Radhoštěm na přelomu 19. a 20. století. Vnímala to tak i sama autorka v roce 1929 v předmluvě k první knize povídek, když poznamenala: *„Předkládám ti, milý čtenáři, k pročení několik črt valašského lidového humoru. Pobaví-li Tě a poučíš-li se o způsobu života, nářečí a zvycích našeho chudého, avšak dobráckého a upřímného valašského lidu a zatloučíš-li shlédnout krásy našich valašských kotárů (kopců), neminuly se tyto črty svým účelem.“*

Nejedlá se tak ve svém díle spíše s úsměvem pozastavuje nad životními peripetemi horských obyvatel. Prostřednictvím různých situací připomíná jejich „obyčejné“ lidství, slabosti, furiantství, ale i specifčnost, která vyplývá z jejich pracovního i lidského údělu. Laskavost, s níž jsou příběhy čtenářů předkládány, tak již od počátku eliminuje při vykreslování svébytných postavček valašských kotárů jakékoli možné sklouznutí ke karikatuře či nepatřičnému vysměchu. Zvláště u některých povídek je patrné, že jejich základem se staly humorky vyprávěné Jožce Nejedlé samotnými lidmi na Rožnovsku. Spisovatelka je pak literárně zpracovala, zachovala v nich však alespoň některé prvky z původního ústního podání.

Oblibu si příběhy Jožky Nejedlé získaly mimo jiné také pro přiměřené užití valašského dialektu, svižnost vyprávění a v neposlední řadě také pro výstižné vykreslení figurek valašského světa – těch strýců *Hrnčálů*, *Zingorů* a *Hadvíždáků*, tetek *Miklenčen*, *Trdlícových*, *Golaněk* aj.

»Z oblak sa spúšťá chumelenica. Větr stujáká v kopcoch. Sněhové zámetě rostú kole zmrzlých cest a bílá holé pláně. Strýc Miklenů trckají

Náhrobek Jožky Nejedlé na Valašském Slavnivě Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, 2008

Foto D. Drápala

přes paseku z malů dušů. Přijďaci k chalupě zabývá pěstů na okno. Tetka sa neozývajú. Strýc čujú, že to nic dobrého nevěščí, a obskakujú kolem chalupy, jak mlsný pes. Mráz jich páli pod kožů a lože láká svojů teplů náruč. Znovu zabývá a mlátá do dveří vši silů. Po dlůhém štabarcování vrzne okénco a z něho sa ozve kazateľský hlas: „Enem sa ztrať z parády, s kým si popíjaj, tam nech ti aji nocleh dajú. Do loža ťa nepustím, dyby ti měly u nosa střečýle narosť, šak si měl prvej hicu došť.“

Strýc ostanů, jak dyby jich podľal, celý svět sa s nimi zamoce. Nos majú zmrzľý jako oharek a nohy necitá. Celí zůfali štrochoců sa nazpátek do dědiny. Přichodáci ke kostelu, uhlědnů kostelníka odmykat dveří. Hned jich napadne spásná myšlenka, esli by si nemohli v kostele trochu zdřimnůt. Tetka půjdu na ranní mšu a dyž jich tam uhlědnů, spešej sa nad nimi zlitujú...«

Vleklá plicní choroba znesnadňovala Jožce Nejedlé její práci již ve 20. a 30. letech 20. století. Poté, co byl za protektorátu její manžel zatčen a vězněn jako rukojmí na Kounicových kolejích v Brně, zhoršila se i její srdeční choroba. Zemřela v Brně 12. dubna 1943. Na sklonku života toužila, aby našla poslední odpočinek v rodné valašské půdě. Od 10. září 2006 proto připomíná na Valašském Slavíně Valašského muzea v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm spisovatelku, v jejíž povídkách tak mile splynuly živé vyprávěny a humorné příběhy z Rožnovska s literárním podáním, jednoduchý pískovcový náhrobek. Vedle jména a životopisných údajů nese již jen dvojici slov: *Spisovatelka Valašska*.

Spisovatelka Anežka Bubílková

(14. 1. 1898 – 13. 11. 1972)

Hana Bartková

Anežka Bubílková se narodila 14. ledna 1898 na solaneckém fojtství. Pocházela z rodu hutiských fojtů Koláčků. Ve třech letech jí zemřel otec na tuberkulózu. V deseti letech se s maminkou odstěhovala do Prostřední Bečvy, kde měli usedlost. Do školy chodila v Hutisku. Potom studovala dva roky v olomouckém Pöttingeu. Vzdělání dovršila maturitou na gymnáziu ve Valašském Meziříčí.

Provádala se za notáře Bedřicha Bubílka. Ten často měnil působiště. Bydleli v Nitře, Libochovicích, Ivančicích, Valašských Kloboukách, Klimkovicích, Brankách a Konici. Její manželství moc šťastné nebylo. Děti neměli. Manžel byl hodný, ale pro básnickou duši Anežky neměl výrazné pochopení. Anežka si také zažila dost těžkostí. Např. za německé okupace museli odejít z Klimkovic na zbytkový statek v Brankách. Zde hospodařili. Anežka se obětavě starala o krávy a telátka. Trpěla hnisavými angínami a často v horečkách chodila do chléva. Po zabrání statku zemědělským družstvem v roce 1950 se odstěhovali do Konice, městečka ležícího na Drahaně vysoké na Prostějovsku. Zde byla Anežka vcelku spokojená. Kopcovitá krajina jí připomínala rodné Valašsko, před domkem tekla potok, rostly zde ovocné stromy. Po smrti manžela se jí však žilo těžce. Nízký důchod, chátrající staré stavení, Parkinsonova nemoc... S těmito a dalšími problémy se

Jan Kobzán: Solanské fojtství v záplavě stromoví. V pozadí rodový bučník.

musela potýkat. Přivydělávala si šitím pro konické výrobní družstvo. Finančně jí pomáhala sestrnice a neteř. Cítila se však osamělá a opuštěná. Poslední čtyři roky svého života strávila v rodině přítelkyně Vilmy Volkové, známé folkloristky a lidové vypravěčky, v Hutisku-Solanci. Zde 13. listopadu 1972 zemřela. Urna s jejím popelem je uložena v hrobě rodiny Volkových na místním hřbitově.

Anežka Bubílková byla pozoruhodnou uměleckou osobností. Psala, znala cizí jazyky, byla znalkyní poezie, architektonických památek a výtvarného umění. Ráda cestovala. Vídeň, Řím, Milán, Benátky, Anglie, Řecko, Jugoslávie... Tato a další místa poznala dokonale. Dovedla také o svých cestách poutavě vyprávět svým přátelům. V květnu 1935 se seznámila v Jugoslávii – Dubrovniku – se spisovatelem Jakubem Demlem, jehož si velmi vážila. Pokládala ho za našeho nejlepšího básníka. Jeho sbírku *Moji přátelé* znala z paměti. Deml na A. Bubílkovou vzpomíná v knize *Jugo* (Tasov 1936). Anežka Bubílková ho později navštívila v Tasově a po určitou dobu si dopisovali. Vážila si také díla Petra Bezruče a Otokara Březiny. Líbily se jí Nezvalovy balady Roberta Davida. Pokoušela se o jejich výklad.

Anežka Bubílková také zasáhla do literatury. K tvorbě jí podnítil Jakub Deml a bystrický rodák, spisovatel a básník František Táborský, který redigoval vlastivědný časopis *Naše Valašsko*. Zde jí otiskl črtu *Na solanském fojtství* (ročník 4., 1937 – 38). Zachytila v ní kouzelné místo svého dětství – solanecké fojtství, jeho historii, svoje předky, způsob života a práce. Defiluje zde „tatíček“ (stařeček), hutiský starosta známý svými vrcholovými vycházkami, její otec, autor písní a veršů, pila se strýcem Múcalou, sušírna, kde dělal šindele strýc Žitník z Bečvy, a samozřejmě to nejdůležitější – stromy, „ty dobré bytosti, které jako by ještě po smrti vydávaly dobro, které nastřádaly za svého života“. Dílo je vzpomínkou, dokumentem, etnografickou studií i literární prací. Je psané krásným jazykem, zvláště popisné pasáže jsou nádherné.

„Odkud se člověk na fojtství podívá, odevšad je vidí ve vlnách, v hlubokých krásných vlnách zeleně – od kostela, zpod Poskle, Od Mikundů

s cesty na Soláň, ode mlýna. Odevšad je vidět její různé odstíny, tvary a lesky. A nad ním je bučník. – Dnešní majitelé vysekali velkou jeho část a ještě je krásný! – Bučník byl miláčkem solanských fojtů, byl pro jejich děti mateřskou školou lásky k lesům. Nosovali je tam na rameňou na první procházky, otvírali a povzbuzovali dětské dychtivé oči i srdce ke všemu živému, co tam rostlo. A když někdo z nich na jaře umíral – a to se při jejich sklonu k tuberkulóze stávalo často – přál si ještě uvidět bučník...“

„- Ať ses tehdy na solanském fojtství obrátil, kam jsi chtěl, všude vonělo, svítilo nebo hlaholilo dřevo, světélkovalo a šustělo listí, oddychoval strom. Mohlo se říci: „Kudy přešel některý z Koláčků, tam rostl a radoval se strom.“

V dalších kapitolách popsala, jak do života fojtství zasahoval len. Ilustracemi črty doprovodili Janko Kobzán a Miloš Kašík. Další otištěnou prací Bubílkové je povídka *Na solanském fojtství* (otištěno ve výboru moravského humoru *V dobrým jsme se sešli*, 1944). Další práce zůstaly pouze v rukopisech, např. *Nebeské stěhování*, *Panenko Marija*, nauč ho vorat, *O hastrmanovi*. Popis návštěvy u Františka Táborského aj. Také tyto práce jsou zajímavé, mnohým nechybí humor a satirický podtext.

Jméno „valašské básnické duše“ Anežky Bubílkové nenajdeme ve slovnících ani v literárních příručkách. Pár střípků z jejího života a díla otiskli regionální literární historici – Bedřich Slavík, Lumír Kuchař a Jaroslav Pinkava. Anežka Bubílková se však výrazně zapsala do valašské literární historie a kultury.

Jan Kobzán: Obraz sv. Trojice na bedně kozubu solanského fojtství

Vzpomínka na vyprávěčku Františku Smolkovou

Jan Vetchý

V květnu roku 2008 uplyne 50 let od smrti Františky Smolkové, rozené Syptákové z Růždky. Narodila se v nemajetné rodině v roce 1904. Otec ji brzy zemřel a matka se znovu vdala za nožiče Jana Zárubu. Z prvního manželství měla dceru Františku a syna Josefa, s Janem Zárubou pak ještě dceru Jarmilu. Bydleli ve staré chalupě v Růždce a jejich život nebyl příliš radostný. Nevlastní otec si rád vypil, nožičství ani malé hospodářství příliš nevynášelo, proto Františka na dětství ráda nevzpomínala.

Po ukončení obecné školy odešli postupně všichni sourozenci z domova do služby. Františka byla velmi nadaná a vnímavá. Hodně četla, poslouchala vyprávění lidí a sledovala život kolem sebe, zájímala se o kulturu, hodně zpívala a měla ráda hudbu. Velmi mnoho získala na evangelické faře v Klášterě nad Dědinou. Farář Opočenský rozpoznal její touhu po vzdělání a poznávání a vhodně ji vedl a pomáhal jí. Na tuto službu ráda a často vzpomínala. V dalších službách „u pánů“ se pak dále zdokonyvala ve vaření a vedení domácnosti a vypracovala se na výbornou kuchařku a hospodyni. Z našetřených peněz si v Růždce na místě staré chalupy postavila nový zděný domek. Do něho si přivedla o osm let mladšího manžela. Manželství bylo bezdětné a pro naprostou rozdílnost povah obou partnerů po letech skončilo rozvodem. Teta Františka nesla rozvod velmi těžce. Po dřívější těžké operaci měla zdravotní potíže a rozpad manželství ji velmi oslabil. Snad začala psát částečně i proto, aby unikla depresivním myšlenkám. „*Otec i maminka uměli velice pěkně vyprávět a staříček – to byla živá kronika. A já jsem si už jako školačka dělala zápisky toho, co jsem od nich slyšela. Zápisky jsem dělala stále, i ve službě. Později jsem všechno spálila v domnění, že to k ničemu není a že by se mně někdo vysmál, kdyby to četl. Zůstalo mně jen to, co mám v paměti.*“

V Růždce byla oblíbená a uznávaná, vyžívala se především v evangelické církvi, zpívala v kostelním sboru. Mne vychovávala jako svého syna, protože jsem naprostou většinu svého dětství i celé mládí prožil u ní. Měla na mne velký vliv. Zpívala se mnou, přivedla mne k muzice, k učitelskému povolání a nepřímo i k valašskému folkloru.

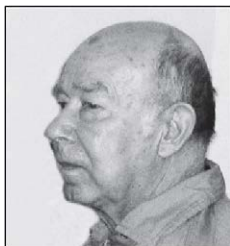
S kamarády jsme postupně vytvořili velmi mladou cimbálovou muziku, kterou jsem vedl do roku 1955, kdy jsme se rozešli na vysoké školy a na vojnu. Teta Smolková nám po celou dobu vytvářela potřebné zázemí, taktně nám dokázala radit a usměrňovat nás. Zkoušeli jsme u nás v kuchyni, sama nám byla koupit basu, jela s námi koupit cimbál k Jožkovi Kubíkovi a prožívala s námi všechny přípravy na vystoupení, natáčení pro čs. rozhlas, úspěchy i problémy. Do vyprávěnek či povídek, které tehdy psala, vkládala své i cizí zkušenosti a zážitky a také některé místní pověsti.

Nebyla tak populární, jako lidoví vyprávěči působící s velkými soubory na jevištích divadel a amfiteátrů. Její citlivý, klidný a skromný projev se k tomu nehodil. Prosadila se však v Československém rozhlasu v Ostravě, kde spolupracovala s redaktorkou paní Věrou Šejvlovou. Natočila s ní řadu svých vyprávěnek, které rozhlas odvysílal. Dodnes se z nich v rozhlasovém archivu zachovala snad už jen pohádka O Slunečném království. Tři z jejích vyprávěnek jsou uvedeny v knize povídek lidových vyprávěčů (Palátová, Dagmar: Povídky lidových vyprávěčů z Čech, Moravy a Slezska zaznamenané v letech 1945 – 1954, Orbis Praha 1958). Začala psát i román o děvčeti z Pálenisk, ale vážná nemoc ji nedovolila v psaní pokračovat a předčasně ukončila její práci naplněný život v 54 letech. Některé její rukopisy jsem potom půjčil panu Zdeňkovi Rudovi. Slíbil, že mi je vrátí, ale „co počáš, jak bys zahodil“ – už jsem je nikdy neuviděl a v jeho osobním fondu se nezachovaly. Našel jsem tam však jeho zápisy zajímavých vyprávění starých občanů z Růždky a Bystřičky.

V Růždce působila ještě další vyprávěčka Antonie Dančáková, která psala veselé příběhy z vesnického života. Veřejně nevystupovala, nějaký čas však spolupracovala s Valašským muzeem v přírodě v Rožnově.

Podobné vyprávěče, dnes asi většinou zapomenuté, měla skoro každá obec. Je škoda, že se jejich práce nezachovaly. Nebo dosud někde leží bez povšimnutí. Někteří z nich se podceňovali, s přibývajícím věkem začali svou práci považovat za hřích mládí a světskou marnost, dále v ní nepokračovali a svůj nesporný talent přestali rozvíjet. Snad by se přece ještě dalo něco najít a zachránit, jsou to zajímavé doklady o životě našich předků v minulém století.

Pozn. redakce: Autentické vyprávění pohádky F. Smolkové z r. 1954 „O Slunečném království“ nabízíme na Jubilejním multimediálním CD, které je přílohou tohoto čísla Valašska, vlastivědné revue.

Putování za tufarovým hrnečkem - ohlédnutí za Josefem Maléřem

Richard Sobotka

*Krájím si, ukrājuji,
chutnáš mi, živote,
i když na tvém stole už jen drobky zbyly,
chválím tě.*

Nalézt zmínku o Josefu Maléřovi je dosti obtížné. Po roce 1968 byl odsunut do ústraní a co vzešlo z jeho kulturní dílny, mohlo být až do roku 1990 uvedeno jen pod cizím jménem. Nejspolehlivějším zdrojem informací o jeho práci a působení se tak už na sklonku života stal on sám. Bylo to především vzpomínání na dětství a mládí prožité na Hutisku, které se stalo fundamentem pro jeho pozdější postoje v životě i kultuře. Vlastně celá jeho životní cesta byla putováním za tufarovým hrnečkem obohaceným zelenou snítou z Valašského muzea

v přírodě, ale jeho působení v této instituci a jeho podíl na rozvoji programové části Valašského roku nebyly do dnešního dne náležitě doceněny.

Josef Maléř (19. 3. 1928 – 24. 10. 2007) se narodil na Hutisku a byl s ním osudově po celý život spjat, i když žil v nedalekém Rožnově pod Radhoštěm. Od roku 1969 působil ve Valašském muzeu v přírodě jako programový a propagační pracovník. Byl autorem cyklu Valašské léto (později Valašský rok). Soustředil kolem muzea lidové výrobce a řemeslníky, organizoval tradiční jarmarky, ale také obřady na Valašském Slavině. Je také autorem literárních prací Starosta k pohledání, Tesla změnila tvář Rožnova a Vzpomínky na ředitele, dále prózy o svém dětství na Hutisku Tufarový hrneček a knihy básní Čtyřlístek.

To všechno jsou dnes už jen jakési ozvěny.

Ozvěna první – rozhovor z roku 2003

V čase pětasedmdesátých narozenin Josefa Maléře jsme seděli v jeho útulném bytě na sídlišti Písečná, stěny plné vzácných obrazů valašských malířů.

RS: I když je Vaše jméno neodmyslitelně posledních desetiletí spojováno s Valašským muzeem, jaksi stranou zůstává skutečnost, že rodově také s lidovou kulturou Hutiska a Solance.

„*Lidová kultura pro mne znamenala všechno. Na Hutisku to byli prostí lidé, kteří zcela přirozeně vytvářeli kulturu, aniž by si to uvědomovali. Byly to stále živé písničky, koledy a tance, které už se dnes v souborech neslyší ani nevidí. Třeba Žabský, pak Ježovský, ten mi byl vždycky nejvíce přičítaný.*“

Na to navázalo čtvrt století práce ve Valašském muzeu, což byl nejšťastnější úsek mého života. Co se kde v muzeu dělo, všude jsem byl. Například spolu s inženýrem Josefem Stromšíkem jsme zavedli Etnofilm; největší úspěch sklídl film Barborka, je o paní Holíšové, metlářce ze Starého Zubří. Film zvítězil v Rožnově na krajské i na celostátní přehlídce etnofilmu, všude získal 1. cenu.“

RS: Méně znám jste na veřejnosti svou prozaickou práci a svou poezii.

„*Napsal jsem v minulosti krátkou prózu Tufarový hrneček. Je to vzpomínka na otce, matku, na dětství. Poezii mám velmi rád, ale nepokládám se za básníka. Šlo mi o to trochu se pomazlit s pěkným slovem. Za celý život jsem nic neuveřejnil. Sbírkou veršů V každém člověku je slunce je soukromý tisk jako PF 2003, určený mým nejmladším přátelům.*“

Ozvěna druhá - co o Josefu Maléřovi řekl v roce 2003 PhDr. Jaroslav Štika, CSc.

„*Josef Maléř je člověk velice srostlý s Hutiskem. Oni Hutišťané jsou takový zvláštní národ, nechťejí se nechat. Je mezi nimi řada umělců a osobností: Vilma Volková, Luděk Majer, Cyril Mach a další. Pepova maminka byla prostá žena, tatínek cihlář povoláním, takový dřič, všeušměl, ochotník, režisér divadelní, psal kroniku, nacvičoval tance, ale především udržoval kulturní tradici hutiskou.*“

Takže v takovém prostředí Josef Maléř vyrůstal. Objevil se v čase té tradice, kdy už mnohé v lidové kultuře zanikalo, kdežto na Hutisku si díky právě těmto lidem udrželo nepřetržitý vývoj. Přitom zcela přirozeně. Svě tance pořád tančili a zpívali a hrála jim k tomu jejich dechovka. Chtěl bych připomenout, že Pepa je skvělý a stylový tanečník a nejenom běžných tanců, ale takových, které už se málokde vidí - Ježovského a Žabského.

Takto kulturně vyzbrojen přišel šťastnou náhodou do Valašského muzea. V té době se rozbíhalo Národopisné léto. Právě Josef Maléř mu

dal ideové i organizační rozměry a vlastně je rozběhl. Především to byla práce s lidovými umělci, instruktáž, poradenství, ukázky výroby - časem jich bylo přes stovku. Tak se lidová výroba stala nedílnou součástí Národopisného léta.

K obohacení pořadů využíval svých znalostí valašských umělců v oblasti malířství a především literatury. Práci Josefa Maléře pro Valašské muzeum hodnotím nesmírně vysoko. Také jeho přínos pro kulturu tohoto kraje.

Ozvěna třetí – zamyšlení J. Maléře z roku 2005 o utváření programové části Valašského muzea v přírodě

„Tři roky před mým narozením se v Rožnově konal 1. Valašský rok. V té době také zazněla vize Bohumíra Jaroňka o živém muzeu, které by žilo prací, řemeslem, uměním, písněmi a tancem. Oba pozdější ředitelé - Ing. R. Bečák a PhDr. J. Stíka, CSc. - se k Jaroňkově vizi spontánně přihlásili. I mým úkolem bylo tyto smělé cíle realizovat. Zpočátku to však byly jen folklorní aktivity.

Byl vypracován projekt Národopisného léta s perspektivou Valašského roku. Jeho programy záhy získaly celonárodní i mezinárodní věhlas. Program obsahoval také náležitý úkol - péči o tradiční řemesla, o lidové výrobce. Měl připomínat podomácké a polní práce. Tito nositelé tradic dělných rukou mohli nejlépe přispět k oživení muzea.

Téměř stočlenný kolektiv lidových výrobců – spolupracovníků stále přináší Valašskému muzeu neocenitelné služby. Návštěvníci se s nimi setkávají v exteriérech i interiérech ve všech třech areálech. Pozdraví se s brouškařem, košíkářem, s bednářem, s malířečkou kraslic, s vyšivačkou a krajkářkou a s dalšími mistry dělných rukou. Za sezónu jich do muzea přichází skoro půl stovky. Díla jejich zlatých rukou si mohou návštěvníci zakoupit v prodejně LUV. Na jejich úroveň dbá umělecká komise.

K oživení muzea přispívají též řemeslnické dny. Na Zvonečkovém jarmarku se mohou návštěvníci pozdravit až s třiceti keramiky. Do kovadliny buší i tucet kovářů. Během Pekařské soboty zavoní čerstvě upečený chléb. Jak pracují tesaři při stavbě chalupy můžeme vidět v den stavebních řemesel. To vše jsou jen příklady, úplný výčet je mnohem širší.

Historické ukázky a zvykoslovné pořady připravují také etnografové. Sbírkové předměty tak poprvé ožívají v praktické činnosti a dávají tím punc vědecké a etnografické věrohodnosti. Bývá tomu tak například při Velkém prádle, Lněné sobotě, o Vánocích na dědině a v dalších ukázkách. Dřevěné městečko doslova praská ve švech, o tradičních jarmarcích přichází až patnáct tisíc návštěvníků.

O výročních založení Valašského muzea v přírodě se obvykle bilancuje, ohlížíme se za vykonaným dílem, různými předsevzetími a odkazem předků.

Často si také připomínáme moudrá slova zakladatelů muzea sourozenců Jaroňkových: ...Tance, lidové obřadnosti, veselí a hry nelze uložit do muzejních vitrin, mnohé musí být znovu prožito. Národopisné slavnosti jsou svého druhu živým a praktickým národopisem. Smyslem těchto slov je vykonaná práce.“

Až na skromnou výjimku nenalezneme jméno Josefa Maléře, ke škodě věci, v regionálních ani jiných slovnících osobností. Přestože zanechal hlubokou stopu v regionální lidové kultuře na samotném Hutisku, ale také během čtvrt století trvajícího působení ve Valašském muzeu.

NAŠI JUBILANTI

Beskydský řezbář ptáček Josef Maceček

Václav Michalička
Muzeum Novojičína

V letošním roce oslaví své významné životní jubileum pan Josef Maceček, který do širšího povědomí vstoupil jako „řezbář ptáček“ z Horní Bečvy – Bučkového. Osobnost Josefa Macečka jistě stojí za povšimnutí, neboť jeho výtvarné snahy o určité vyjádření vlastní osobnosti svým způsobem odkazují do minulosti k venkovským tvůrcům. Lidé jako on se stávají pomyslným mostem k prostým obyvatelům horských obcí a osad, kteří kdysi v prostoru západních Karpat žili. V této horské oblasti se v minulosti nacházelo velké množství rukodělných výrobců zpracovávajících přírodní materiály. Důvodem byla nutnost hledat různé způsoby obživy, kterou nemohlo dostatečně pokrýt ani málo výnosné zemědělství v chudé hornaté oblasti, ani omezené pracovní příležitosti pomalu se zde rozvíjejícího průmyslu. Proto se hojně rozšířila domácká výroba, vycházející v počátku z dovedností nezbytných pro chod hospodářství, již se obyvatelé horských vesnic snažili zajistit alespoň minimální přivýdělek. Postupně se tak vytvořila svébytná a typická domácká výroba předmětů určených jak pro vybavení vlastní domácnosti, tak pro prodej či směnu. Zhotovovaly se za jednoduchých podmínek s minimálním zařízením v skromných obydlích i větších usedlostech. Velmi důležitou roli při této výrobě hrál skromný nástroj – nůž, s jehož pomocí dokázaly šikovné ruce hospodářů, dřevorubců či pastevců vyřezat ze dřeva různé nástroje, nářadí i drobné nádoby. Pomocí nože si tak dovední lidé dokázali zajistit předměty pro své užívání. A když už dovedli s nožem zhotovovat užitečné věci hezké i na pohled, začali je vyrábět i pro prodej. Někteří ovládli tento nástroj natolik, že neodolali tvůrčímu pokušení materiálu, který tak důvěrně znali, a začali do něj vyřezávat své postřehy, každodenní události všedního dne, vzpomínky a také sny. Mnoho lidových tvůrců pocházelo z prostého prostředí a obklopovala je tvrdá realita těžké práce pro zajištění základní obživy. Přesto jejich výtvoři v sobě nesou „duši“, kterou se jim podařilo do nich vložit. Je v nich zakletá dávná poezie, dokáží vyprávět příběhy skutečné a prožité, ale i příběhy, kde měla velký prostor fantazie.

Také Josef Maceček z Horní Bečvy – Bučkového se chopil obyčejného nože a začal jednoduchým způsobem vyřezávat ptáčky tak, jak je celý život vnímal, potkával a slyšával v lesích v okolí svého domova. Vyřezání a obarvení ptáčků se pro něj stali specifickou formou projevu subjektivního vnímání krásy a pokusem o její vyjádření.

Josef Maceček pochází z usedlosti situované na odlehle horské samotě Janinova Lúka pod Beneškami (obec Horní Bečva), kde se v roce 1938 narodil (zde žil až do roku 1960, kdy se přestěhoval do místní části Horní Bečvy – V Bučkovém). Vyrůstal tedy ve vysoko položeném prostředí obklopeném lesy, kam nevedla ani cesta, ani elektřina. Do školy docházel poměrně daleko na horní konec Horní Bečvy (Paseky-Bečovice). Právě škola výrazným způsobem ovlivnila jeho výtvarné citění a zejména touhu malovat: „Už v první třídě jsem měl velký úspěch v kreslení. Na vánoční nadílku mi věnovala paní učitelka nové pastelky pro velký prospěch v malování.“ V době školní docházky se formovaly výchozí principy jeho tvorby na základě toho, co jej obklopovalo. Můžeme hovořit o „pocitech“ jeho rodného kraje – vyjádření toho, co vnímal od dob, kdy coby malého chlapce ho inspirovaly a „okouzly“ postavy Valachů nakreslené křídou na tabuli učitelem Františkem Maliňákem: „...já sem jeho kreslení křídou na tabuli vášnivě hlídal s otevřenou pusou...“ Od té doby začal pro svou radost malovat v touze vyprodukovat něco hezkého, tak aby to působilo stejnými emocemi, jako na něj působily kresby učitele Františka Maliňáka.

Josef Maceček pokračoval ve svém nadšení pro štětec a barvy nejen na vojně, kde maloval kamarádům obrázky do číerníku hodin, ale také celé další období svého života. Po ukončení povinné vojenské služby nastoupil do zaměstnání ve Frenštátu pod Radhoštěm do lisovny podniku MEZ (zde vydržel celých čtyřicet let až do důchodového věku). Ve Frenštátě p. R. plně využíval možnosti zúčastňovat se coby návštěvník mnoha výstav obrazů a velice si cenil výtvarníků – amatérů, s nimiž měl možnost se seznámit. Pilně pokračoval ve vlastní tvorbě a namaloval olejovými barvami více než dvě stě obrazů, o které byl velký zájem především z řad jeho spolupracovníků a sousedů z okolí bydliště.

Oleje Josefa Macečka ve většině případů podkladově vycházely z předlohy podle pohlednic či fotografií, jistým způsobem se tak sice vytrácel autentický prožitek zobrazované reality, ale přesto z obrazů vždy vyzařovala obrovská touha malovat. Jelikož s postupujícím věkem se začaly u Josefa Macečka objevovat velké problémy se zrakem v důsledku používání olejových barev, přestal malovat obrazy a začal pomocí vodových barev zdobit dřevěné soustružené talíře. Jednalo se o další etapu jeho výtvarného vyjádření. Hlavním motivem se stali pastýři – Valaši s ovečkami. Přes určitý stereotyp a zdánlivou banalitu tématu autor pokračoval ve svébytném projevu své individuality prostřednictvím štětce a barev. Mimo tento zájem začali k němu lidé ze sousedství donášet různé sádrové sošky, aby barvami znovu oživil zašlý povrch – jeho výtvarný cit tak našel adekvátní odezvu u lidí žijících v blízkém i vzdálenějším okolí.

Zlomovým okamžikem pro tvorbu a víceméně i pro trávení volného času se stal článek „Jen zapívat“ (věnováno Františku Janečkovi, který vy-

řezával různé druhy ptáků) v časopise Vlasta. Do této doby Josef Maceček víceméně stále hledal formu, která by co nejlépe vyhovovala jeho touze po vytváření něčeho hezkého a pozitivního: „...a pak jsem v časopisu Vlasta uviděl článek, jak jeden pán vyřezává ptáčky z lípy a tak jsem začal zkoušet též řezat a to se mi ulíbilo a lidi se začali o ty moje ptáčky zajímat. “ Ptáčci z lipového dřeva opatření malovaným povrchem pomocí vodových barev se stali životním zájmem Josefa Macečka: „...už jsem těch ptáčků vyřezal hodně přes tisíc kusů a stále nestíhám. Hned všeci ode mne odletí. Pořád mám doma hole stěny.“

Nadpis inspirujícího článku z časopisu Vlasta „Jen zazpívat“ se stal hlavním motem a především obrovskou touhou ve snažení Josefa Macečka, aby také jeho ptáčci vypadali – jen jen zazpívat, zatřepetat křídélky a vzlétnout k modré obloze. Jeho cílem od počátku bylo, že ptáčci vyšlí z jeho rukou musí odpovídat v rámci možnosti co nejvíce skutečnosti. Z tohoto důvodu si opatřil sedmáct knížek o ptactvu a stále pracuje na dokonalém vyobrazení ptáčků, kteří ho jistým způsobem oslovili: „...přestože jsem už toho hodně omalová i vyřezal, stále nejsem se sebou spokojen. Pořád si říkám, že to není ono a stále se snažím vylepšovat.“ V určitých případech se však i u Josefa Macečka objevuje snaha vymanit se z forem daných přírodou a na základě fantazie vyřezává a maluje zvláštní ptáčky, které sám označuje jako „exotické“.

Ptáčci Josefa Macečka jsou určení veřejnosti především jako dar, kdy se jich nebývalé množství dostalo tímto způsobem mezi širokou vrstvu lidí. Lze konstatovat, že náplní tvorby tohoto řezbáře je jednak radost z práce a také radost z obdarovávání. V případě jeho díla se vlastně nejedná o „uměleckou“ produkci určenou k prezentování na veřejnosti ani o zdroj finančního zisku, přesto však má určitý pozitivní dopad na veřejnost, a Josef Maceček se do jisté míry stává „reprezentantem“ svého kraje. Ačkoliv skromnost a známá „plachost“ autorovi brání přímému představení své práce na veřejnosti, objevili se už jeho ptáčci na některých výstavách s řezbářskou tematikou – ve Valašském muzeu v přírodě v Rožnově pod Radhoštěm, v Muzeu Beskyd ve Frýdku-Místku. Na setkání řezbářů v Rožnově pod Radhoštěm a ve Velkých Karlovicích bývá pravidelným účastníkem – sice pouze z pozice návštěvníka, ale vždy s plnou taškou ptáčků určených pro obdarování svých přátel nejen z řad řezbářů.

Pokud by bylo možné řezbáře ptáčků z Horní Bečvy – Bučkového zařadit do nějaké kategorie, nejvýstižnější ho skutečně lze označit jako *lidového tvůrce* – samouka, jenž cíleně nenavazuje na nějaký typ tradiční tzv. „lidové výroby“ a tvoří pouze na podkladě svého citu a zkušeností ptáčky z beskydských lesů tolik známé z dětství.

Josef Maceček už vyřezal více než tisíc okřídlených obyvatel lesů, luk a polí a stále pokračuje, jako by se rád obklopoval velkým množstvím pestrobarevných ptáčků, kteří by ve velkém hejnu seděli po stěnách jeho obydlí, jako by se sléti za ním až do domu. Ptáčci však stále po stovkách „odletají“ k jiným lidem, kterým přináší do jejich domovů velkou dávku optimismu, a Josef Maceček je ve velkém rozdává k radosti nových majitelů i své vlastní.

Krajina vepsaná do osudu

(K sedmdesátinám fotografa
Zdeňka Hartingera)

Dalibor Malina

Fotogenické Valašsko si na nezáměr fotografií stěžovat nemůže. Jen Slovník osobností kulturního a společenského života Valašska z roku 2000 jich uvádí pětadvacet. A jsou mezi nimi jména opravdu úctyhodná, například Eva Fuková, Karel Plicka, Jindřich Štreit, Miloslav Štibor, Rudolf Smahel, Milan Borovička – fotografové, jejichž objektiv míří z tohoto kraje dál a kteří s sebou nesou poselství s vyššími ambicemi: stát se významným vkladem do mozaiky obrazů utvářejících povědomí o bohatství, krásách a osobitostech kraje východní Moravy a lidí, kteří jej obývají. V této společnosti, obohacené o významné osobnosti přátel a krajanů (M. Bílek, F. Bittner, O. Havránek, J. Hrubý, K. Myška, F. Novotný, Z. Zemánek, P. Zhoř a další) se už celá desetiletí pohybuje také fotograf Zdeněk Hartinger, který 2. března t. r. oslavil sedmdesáté narozeniny.

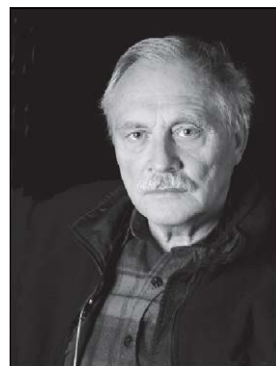
Cesta Zdeňka Hartingera za naplněním představy stát se fotografem začíná v místě jeho rodiště, nynější Karlovině (v době jeho narození to byla součást Nového Hrozenkova). K počátkům této cesty se sluší připojit jméno Viléma Zbranka, o něco staršího přítele, amatérského fotografa, který dvanáctiletému nadšenci půjčil fotoaparát, tehdy nedosažitelnou flexaretu, a zavedl ho do technických tajů fotografování a vyvolávání snímků. Zdá se, že od prvních podstatných objevů v temné komoře, u chlapce ještě posilujících kouzlo fotografování, musí být vše, co pak následovalo a co spojujeme s nezbytnými přípravami na slušnou existenci v normální profesi, jenom nutné zlo. Naštěstí vsude, kudy v následujících letech mladý zbožňovatel fotografování procházel, bylo možné touhu po zobrazování prchavých okamžiků ukojit ve fotokroužcích a zájmových skupinách. Na Odborném učilišti ve Zbrojovce Vsetín, kde se učil frézářem, byl fotokroužek. Potom zanedlouho po ukončení studia na Vyšší průmyslové škole ve Vsetíně (1959) začal spolupracovat se členy fotografické skupiny při Závodním klubu Zbrojovky Vsetín. S jejími členy byl dále v kontaktu i po nástupu do prvního zaměstnání v Tesle Rožnov (v Rožnově byl zaměstnán do roku 1966). Měl štěstí, neboť ve zbrojovčácké skupině fotografů se setkala pozdější výrazné osobnosti, které pozitivně zasáhly do žánru fotografie v kraji – byli mezi nimi Jan Hrubý, Ladislav Březovský, Jan Rohan, Petr Zhoř, o několik let později Milan Ošťádal. Navíc už tu byla také přátelství se zkušenými fotografy z fotokroužku MEZu Vsetín, druhého nejvýznamnějšího podniku ve městě, Ottou Havránkem, Zdeňkem Zemánkem či Karlem Myškou. Průběžně přicházely první příležitosti k zveřejnění vlastních prací v podnikových časopisech, rožnovském Elektro-nu a vsetínském Zbrojovák-u.

Od roku 1966 až do roku 1993 byl Zdeněk Hartinger zaměstnán jako technologický projektant ve Zbrojovce Vsetín. Ale už dva roky před nástupem do tohoto největšího vsetínského podniku začal spolupracovat, a to mezi jiným díky příznivým referencím někdejšího filmaře, pak fotografa a publicisty Františka Bittnera, s pražským vydavatelstvím Orbis (později Panorama). Začal fotografo-

vat pro pohlednice a postupně se vymezoval a vyhroboval jeho zájem o krajinu, městské a venkovské motivy s důrazem na zachycení celků a krajinných panoram.

V 70. letech na fotografiích zaznamenával, vedle trvalých úkolů pro vydavatelství, dění ve vsetínských folklorních souborech Vsačanu a Jasénce. Prosazoval se jeho vytříbený cit pro figurální kompozici; jeho stylizované fotografie souborů, členů tanečních skupin i jednotlivců mají všechny znaky kvalitní reklamní fotografie (tehdy se spíš hovořilo o propagaci), nepostrádají však na rozdíl od mnohých jiných pokusů o reklamu či propagaci životnost. Objektivem zprostředkovaný předmět jeho zájmu není nikdy emocionálně vyprázdněný. Velký úspěch v polovině 70. let zaznamenal v čtenářsky nejžádanějším ženském časopise Květy, v němž souborem fotografií doprovodil text spisovatelky Marie Podešvové o karlovickém řezbáři Michalu Žitníkovi. Tady fotograf dostal mimořádnou příležitost pro práci s detailem a tuto zkušenost dále zúročil především v portrétu. Řada Hartingerových černobílých portrétních fotografií ukazuje na jeho smysl pro postižení charakteru modelu, smysl pro světlo a práci s ním.

Od roku 1993 se pro Zdeňka Hartingera stalo fotografování profesí a oblastí existenčního zajištění. Rozšířil spolupráci s reklamními agenturami, grafickými studií, nakladatelstvími (Kartografie, Shockart), rozhodl se soukromě vydávat pohlednice míst takřka celé severní a východní Moravy a přitažlivě graficky řešené fotografické kalendáře. Jeho snímky jsou součástí místopisných a vlastivědných publikací. Současně se v jeho volných fotografiích velkým tématem stává krajina. Využívá technických inovací a možností fotopřístrojů, mezi jinými také digitální fotografie. Ke krajině a jejímu zachycení přistupuje koncentrovaně a promyšleně. Jeho autorský rukopis ve fotografii inklinuje k výtvarným prvkům. Krajinu jako by začal portrétovat, pokouší se proniknout ke specifickým projevům její „mimiky“. K motivům se soustředěně navrácí, sleduje jejich proměny v měnícím se světle a v průběhu plynoucího času, střídajících se ročních dob. Do fotografického obrazu pronikají ve větší míře než dříve autorovy emoce prozrazující jeho vztah k místům, která jsou mu blízká, a potvrzují jejich důvěrnou znalost. Po právu vzbuzují snímky na jeho autorských výstavách (samostatně začal vystavovat pozdě, až po roce 2000) zájem a pozornost. Dominují mezi nimi i velkoformátové fotografie, kde se před divákem objevuje Valašsko v nečekané novosti a monumentalitě. Komponenty obrazu se sbíhají a protínají v citlivém bodě intenzivně vyznařujícím autorův obdiv a úctu k velikosti přírody a její nekonečné inspirativnosti. Zdeněk Hartinger prochází svým krajem svěže a čistě jako kdysi v dobách svého mládí. Ať je mu to dopřáno ještě dlouho.

Karel Vysloužil při rozhovoru v redakci 19. března 2008

Foto M. Ošťádal

Karel Vysloužil poutník na cestě k věčnosti

srdce

*já nemám poklady
jen srdce rozdávám
v úsměvech bohatších
o Tvůj dar Bože náš
v lásce a ve verších*

Na básnickou cestu se vydal již v raném mládí. Přinášela radost, uspokojení, naději - jemu i jeho blízkým čtenářům. Ta životní cesta už nebyla tolik radostná.

Vyzbrojena několika běžnými otázkami, dívám se do tváře zralého, usměvavého muže, mladého duchem. Od našeho posledního rozhovoru pro časopis ZVUK uběhlo snad deset let a v jeho tváři se nic nezměnilo. Nepřibyla ani jedna vráska, ale na duši jich má víc než dost. Na dlouhé cestě životem osobním, křesťanským, společenským, také politickým, se jich nashromáždilo! Víra, láska a naděje mu vždy pomáhaly překonávat zlo, odpouštět viníkům, hledat štěstí a vnitřní klid v pokoře, v práci a v literární tvorbě.

Okruh mých otázek se dotýkal jeho věznění v 50. letech, pohledu na současné bolesti a nepravosti naší tak zvané demokracie, zvláště její morálky a mravů ve společnosti, v kultuře, v politice. V komunální oblasti působil 4 roky v zastupitelstvu města Vsetína. Hodí se průměr „obecní hrdina“, neboť i zde sváděl boj s větrnými mlýny. Kritika poměrů na radnici jej přivedla po druhé v životě k soudu, opět na straně obžalovaných. Tentokrát to bylo ještě v čase „neopeřeného“ demokracie, obhajoval se sám a zvítězil. Obdivovala jsem ho a „držela mu tehdy palce“.

Další mé otázky na toto téma byla zatlačena s úsměvem slovy: „Téměř vše jsem už dříve vyslovil, co po mně vlastně chcete?“ - Básník mě však nezklamal. Vložil mi do rukou tři knížky, hebké na dotek, milé na pohled a řekl: „Zde najdete odpovědi na své otázky!“

Do Vaší publicistické tvorby patří drobné eseje ve Vašem nejmenším časopise na světě, výstižného názvu „Hlas z pasínku“. Proč právě pasínek?

Valašský pasínek býval místem, kam se vyháňlo stádo; tady nejkrásněji zněly píšťalky z chebozového (bezového, pozn. redakce) dřeva, do jejichž tónů vstupoval klinkot zvonců. Na pasínku se dělo tolik zajímavého, tady nabírali ogaři první životní rozumy. Toto jsou slova z první recenze Hlasu z pasínku v Lidové demokracii (pš) již v

roce 1992. - Já se vyslovuji o pasínku takto: Jezdili jsme na pasínek nadýchat se čerstvého vzduchu, do plic nabrat vůni, do očí zeleň a krásu, již tu příroda oplývá. Pobyt uprostřed trávy a bylin, třípytu rosy a zpěvu ptáčků působil blahodárně a léčil. I domů jsme si v nitru odnášeli „pasínek“. U nás na pasínku působí blízkost nebe, jež usedá všude - na klín i do duše člověka.

*u nás // se posadit / na hřeben táhlé hory /
nitro naladit / do pomyslných strun / to neviditelné*

*nechat / zachvívat / mnou i stébly trávy // a ne-
spěchat // jen zvrátit hlavu / dívat se dlouze / skrz
modrý zemský vzduch / do hlubin vesmíru /
a naslouchat touze // pod nebem velikým //
s někým žít / a neumřít*

Z území, která člověk na planetě využívá, je pasínek protipólem měst. Louky, stráně s keři a les lze řadit jako území mezi pasínkem a betonem měst. Pasínek je nejen kousek světa, kam průmysl nedošlápl tvrdou botou, ale je také viděním možného v nitru člověka - pól v nás, k němuž musíme vytrvale tihnout, chceme-li přijímat lásku a štěstí. To jsou dary z nebe.

Jakou má odezvu vydávání časopisu Hlas z pasínku ve čtenářské obci? Je pravda, že na Vsetíně o něm ví jen pár lidí?

Vstupuji do osmnáctého roku vydávání nejmenšího časopisu na světě. Má podobu složeného dvojlistu A5; dosud vyšlo 270 čísel. Jsou označena mezinárodním indexem a zaslána do centrální evidence časopisů v Praze. Zaslám jej přátelům a stále někomu novému, kdo se ozve. Nejnověji je velmi zajímavá situace s mini-knižkami s obsahem křesťanských ctností. Za dva roky od vydání tří titulů: Víra, Láska, Naděje - jsem dal vytisknout již 50 tisíc kusů velikosti 7,5 x 8,2 cm. Objednali si je z Plzně, Prahy, Mělníka, z Jeseníku, Mostů u Jablunkova, Brna - uvádím oblast farností, kam až se k lidem dostaly - jen vsetínská fara o nich neví. Ani o velké podpoře ze strany pana arcibiskupa.

Co se týká mých knih, jde o něco podobného. Uklidňuje mne, že hrstka mých přátel zde je doma má. Do širší oblasti je dodávají karmelitáni při své expedici.

Vaše knihy mají velmi přitažlivé tituly - V Tatrách, V ranní rose, Fialky, Pláč, Zapomněnka, Jitřenka, Mezi nebem a zemí, Zjevit více, S holí poutníka, Kolikrát odpustit, Obilázek a další. Mnoho jich vyšlo v samizdatu, pak po roce 1989 a stále toho máte hodně na srdci i přes svůj pozeňnaný věk. Kdo to spočítal?

Samizdaty s počtem a daty vydání jsou podchyceny v diplomové práci abiturientky Slezské univerzity v Opavě Petry Víchové. Její práce vyšla i knižně s názvem ČLOVĚK v roce 2002. Knihy vydané po roce 1990 - je jich více než dvacet pět - se nacházejí v knihovně vsetínského muzea. Část jich má i Masarykova veřejná knihovna ve Vsetíně, stejně i některé recenze a články, jež vyšly v tisku (já jsem jich zachytil přes padesát). Potěšilo mě, když v loňském roce MVK uspořádala k mým osmdesátinám večer s výběrem z mé tvorby.

Svatební fotografie z r. 1948

S manželkou Jitřenkou (roz. Sousedíkovou) na Sv. Hostýně v roce 1988

Nás těší, že jste členem Obce spisovatelů. Jsou někde úplné informace o Vaší literární činnosti?

Pro nakladatele, studenty a zájemce slouží na internetu Literární encyklopedie salonu (LES) s redakcí v Praze. Takže z internetu se může každý s mojí tvorbou seznámit. Je zde krátký životopis, všechny mé samizdaty a knihy vydané po roce 1990. Nechybí zde ani 9 knih z posledních tří let - i ta z ledna 2008. Letos, dá-li mi Bůh zdraví, vyjdou ještě tři.

Stárnu - a zavzpomínám-li teď, v měsíci svých jednaosmdesátin, snad to bude i trochu zajímavé. Ze zdravotních důvodů už nechodím na besedy, kde mi kladli otázky: Kdy jste začal psát? Povězte něco o své tvorbě. Vadilo mi, že mluvení o tom nevzní tak, jak to mám uloženo ve více básních. Aspoň jedna z nich:

pane // dals mi / minuty blízkosti / minuty rozjímání // dals mi / hodiny úzkosti / a dny vzpomínání // dals mi / závrat' trysku / v kočáru po nebi // dals mi / pegasí spřežení / podkovy ze zlata // dals mi / oheň a bezstarostnost // však zapomněls pane / zapomněls na svět / na mou slabost / a na kata / jenž lásku nenávidí

Teď si zavzpomínám i já. Býval jste, a doufám, že to stále platí, bojovníkem za pravdu a spravedlnost, kritikem nešvarů v morálce. Uvedu z knížky *Hlas z pasínku* vydané v roce 2007 tato Vaše slova:

Proč opakuji, co nechťejí slyšet?! Nyní to zní z pasínku k dnešku i pro budoucnost pro nitra živých, jež nejsou zavalena tím nejtěžším balvanem, jímž je lhůstevnost a vlažnost. Média podávají jen povrchní obraz, jsou poplatná objednavce lidu - i toho nejvzdělanějšího - jinak by nepřežila. Ve spěchu není vidět, jak Boží mlýny melou pomalu a jistě. Proto usilovat o nápravu světa není bláznovství. Běda době, již chybějící proroci!

I umění má rychle reagovat a nemít podobu slouhy těch, kteří si umělce kupují a vyznamenávají je na výsluní doby. Tam, kde se takto bubnuje, platí, že bezmocní přihlížejí, teprve dějiny pak mnohé napravují. Kéž by osvěcovaná média na situaci upo-

zornila, zablesklo se, zahřmělo a došlo k bouři a vyjasnění!

v globálu // nad dobou sklonění / kamsi k zemi oči upřeny / hledají ztracenou čest / i řidnoucí rodinné hroby // s rozžatou lucernou / jdu o pravém polední / nikdo se nediví / jen sytý hází kost svým psům // okolo rozžaté lucerny / mých slov bují mlčení // množí se blahobyť / množí se holobyť ducha / množí se zklamání tisíců srdcí / množí se beton a vlci // v globálu děsivá lobby / odvádí svobodu k řetězům

Je měsíc březen- pro mne stále Měsíc knihy. Knihovny v celé republice se snad zbláznily a vyznávají již delší dobu březen - měsíc internetu. Máte internet?

Počítač ano, internet ne! Internet krade vše, pohltí celého člověka - lze jím i onemocnět. Internet v pojetí „masového užívání“ vskutku není zvládnutost, je zvědavost typu „blesk“. Zasahuje těžce, sežehne mysl, stává se drogou.

Snad nejpálčivější problém naší doby je mimo jiné reforma ve zdravotnictví. Kupčí se s kdečím - s pravdou, spravedlností, s lidským tělem - se zdravím nás všech. Co Vy na to?

Řeknu to básní z této doby:

trať pádu // z nedávných nadějí / dožívá slovo / už v počátku svobody / se vynořil génius // až jednou kus / naší národní trati / dějiny popíší / vyzní že on zhasl právo / nastavil výhybky / a rozjel vlak do země vlků // pýcha nic neví / o síle bezmocných // v únoru dva tisíce osm / pár z chomoutu vysmeklých / pojmenovalo na hradě / řadu chyb a frašek // to vám nezapomeneme / hned praskla bičem moc // a aby noc / hned tak neskončila / a neodkryla propast pádu / platíme všichni i ty / novorozenče s rodičkou // král je nahý nevolá dítě / veřejnost klame šašek / a my vidíme jak s vějíčkou / všem stejně lze zas chvíli / vydržet v pádu do propasti

Naše setkání souvisí s přípravou jubilejního 20. čísla revue VALAŠSKO. Jsou letos i nějaká jubilea ve Vašem životě?

Při 4. pouti pišících křesťanů se spoluzakladateli P. Janem Tomečkem, rektorem Baziliky, a farářem církve husitské Zdeňkem Svobodou

Mé osmdesátiny byly vloni. Letos mám důvod vzpomínat: 60 roků uplynulo od mého seznámení s Jitřenkou, která se stala mou ženou a přivedla mne na Vsetín. O Vánocích uplynulo 50 roků od mého návratu z vězení na Borech v Plzni a z uranu u Příbrami. Když už jsem vzpomněl Bory, je tu ještě jedno podivuhodné *padesátiletí*. Vyplnilo se mi v roce 2001 - t.j. na počátku století i tisíciletí a váže se k jedné z nejcennějších lidských vlastností - její jméno je *trpělivost*. V roce 1951 jsem si na cele v úplné izolaci od světa vysnil, jak budu organizovat poutě, až se vrátím domů. Z rodu rolnického jsem měl představu sázení ušlechtilých slov do „půdy“ společnosti. Paprsek světla to nesplňoval. Věříme, že pravda je světlo. Jak je uchopit? Činí to vyšší moc světlem v duši člověka. V naší moci je to vnímat, měnit ve slova - a už se to rýsuje! Mít dar básnictví, jež „sleduje“ uměnověda světa? To je pro cíl věčnost (!) - nic! Se světem hyne! Vymazat věčnost ze svého života s nevěrci? To je lehkomyšlnost a hloupost!!! Avšak hřívnu, již jsme dostali, rozmnožovat s vytrvalým zacílením do věčnosti znamená být *vděčným poutníkem* na cestě světem - a svítit jiným viditelně: to jest *putovat* často na místa zasvěcená! Mám rád počty a logiku. Z toho mi vychází logický výsledek: počítám s věčností. Už tedy vidíte, jak vypadá štěstí?

Dá se to štěstí hledat i ve světské oblasti?

Dá! Zhmotněním toho, co právě vysvětluji, je kultura, která člověka mravně povznáší. Zde vystupuje do popředí úloha slova. Podobou umění slova je revue VALAŠSKO. Na své cestě objevuje umělce a osobnosti kraje, představuje jejich umění veřejnosti a zachovává je pro budoucnost. Věnuje se všem oborům umění. Děkuji za to obětavé redakci muzea a přeji jejím členům a všem spolupracovníkům zdraví, radost z díla, hodné pozorných čtenářů a krásný zítřek!

S panem Karlem Vysloužilým si povídala Jiřina Kašparová

POZNÁMKA

Básně v textu jsou „v recenzním provedení“ kvůli úspoře místa, tj. s lomítkem mezi verši (dvě lomítka oddělují sloky).

„Valašsko, vlastivědná revue - správná trefa do řad našich čtenářů!“

Gdyž ruky nepřiložíš,
samo sa neudělá.

Gdo chce dělat', hledá způsoby,
gdo nechce, hledá důvody.

Gdo sa za hubu nestydí,
dostane do ní lebo po ní.

Do chce všecko vědět',
musí dlouho na řiti sedět'.

Do chce čeho dojít,
musí za tým pojit.

Bez chuti ani provázka neukrútí.

Z moudrosti našich předků

Všelijak sa v knížkách vyprávjalo,

Že zme u nás taci zaostali,
Vědomostí, že zme měli málo,
Tištěného, že zme ani nepoznali...

...Dost' už řečí...

Dycky zme šli dopředu až do důsledků,
v srdci s Bohem, v šlapách našich před-
ků.

(úryvek z básně lidového básníka Josefa Kašpara
(1871 – 1947) z Valašské Polanky)

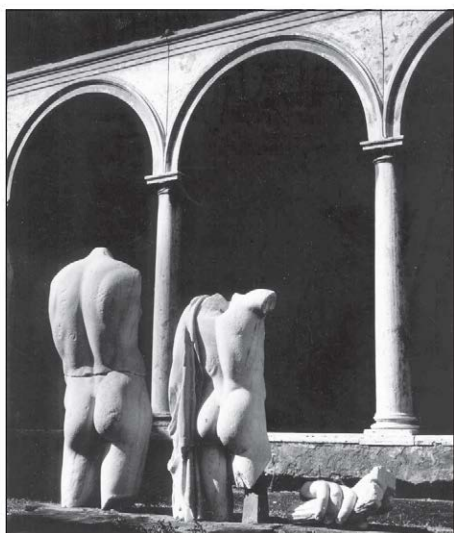
Kresba Ivo Trčky

Jako mimořádnou přílohu 20. čísla, 2008/1, nabízíme našim věrným čtenářům jubilejní multimedialní nosič, který přináší výběr z toho, co nelze nabídnout v tištěné podobě. Kromě jednoho textového souboru, jakým je především potřebná bibliografie článků vydaných v naší revui v průběhu desíti let od jejího založení v prosinci 1998 do aktuálního květnového vydání v roce 2008, převládají příspěvky audiovizuální (filmy – umělecké, dokumentární i reportážní, hudba – vážná, lidová i současná tradice inspirovaná, a vyprávění – veselé rýmování ve valašském dialektu, pověsti, pohádky). Nechybí tu ani stále vyhledávanější interaktivní PC hry pro zábavu i poučení školní mládeže i dospělých.

Věříme, že v roce desátého výročí vlastivědné revue náš redakční bonus obohatí a rozšíří poslání muzejního časopisu – bližší poznání Valaška – touto ryze moderní formou.

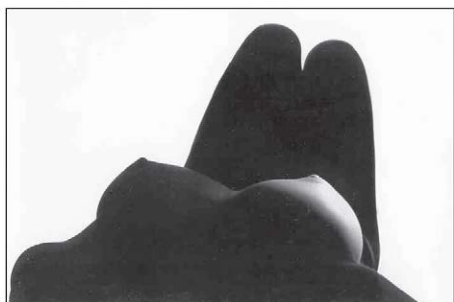
-r-

DIOKLECIÁNOVY LÁZNĚ, ŘÍM

TERPSICHORÉ č. 21, 1976

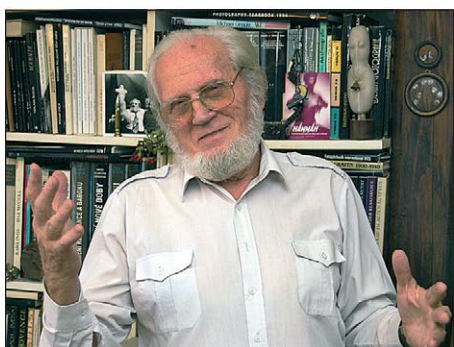

AKT č. 3, 1965

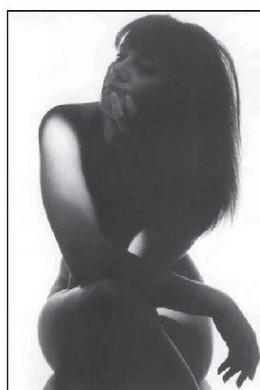

HANNAH 13., 2003

V ATELIÉRU

ZÁDA, 1963

AKT č. 35, 1966

VOLUCRA č. 75, 1991

ZDENKA, 1965

GIBELAE 23., 1990

Umělecký fotograf a pedagog **PaedDr. Miloslav STIBOR, MFIAP** (nar. 11. 7. 2007 v Olomouci) fotografuje od dob svých studií na katedře výtvarné výchovy a dějin umění Pedagogické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Na počátku své tvůrčí cesty se seznámil s reportážní fotografií (1956 – 1970), na čas jej očarovala magická krása kamenných monumentů – věčného kamene opracovaného rukama pravěkých a starověkých lidí, aby později setrval u ladných křivek ženského těla v nepřeborných kompozicích vytvořených hrou světla a stínů v prostředí uměleckého ateliéru. Jeho aktivní profesní život byl naplněn činností pedagogickou (na střední, umělecké a vysokých školách), ale i vědeckou (odborné publikace v oborech pedagogiky, umělecké historie i regionální historie) a kulturněspolečenskou (organizace výstav, mezinárodních soutěží, seminářů).

M. Trávníček Vás ve své gratulaci k loňským osmdesátinám nazval „rozdávatelem krásy“. Máte chuť a dostatek energie ještě rozdávat? Na co se můžeme těšit?

Přehoupnutí přes osmdesátku neznamená v běhu času žádný předěl – život plyne setrvačností dál, a to, pro co jsem žil, zůstává v platnosti i nadále. Jen to tempo se pochopitelně zmírnilo. Nedumám, zda rozdvám krásu, jen i nadále hledám a sdílím úměrnost, ladnost, snad i vznešenost, vše v kontrastu černé a bílé. To jsem hledal a vyznával odedávna a bude tomu i nadále. Lahodí-li to i oku jiných, dobře tomu tak.

V mých posledních výstavách se ozývá bilancování, a jako výrazné oživení mé tematiky se v září t.r. uskuteční v Muzeu umění v Olomouci zcela originální výstava s názvem „Plakáty fotografických výstav Miloslava Stibora“.

Které objekty či náměty Vašeho uměleckého zájmu Vás očarovaly na celý život?

K zodpovězení stačí dvě slova: žena a kámen. Že to nejde nějak dohromady? Byly to právě Praxitelovy sochy žen na athénské Akropoli, žen s rouchy vlajícími ve větru či těsně přilnutými k tělu, které mne před půl stoletím okouzlovaly a určily mé další směřování.

Vzpomínky na kámen jsem zhmotňoval svými živoucími bohyněmi, nymfami či najádami.

Tak vznikaly soubory fotografií jak „kamene oživeného lidskou rukou“ (za kterými jsem sjezdil 25 zemí světa), tak soubory aktů inspirovaných starou řeckou mytologií a historií. Časem se blok kamene rozšířil v architekturu a v těle a duši ženy jsem pak nacházel nejrůznější podobenství a poselství.

Jak hodnotíte jako externí pedagog na Institutu tvůrčí fotografie Slezské univerzity v Opavě současnou uměleckou, řemeslnou a technickou úroveň absolventů tvůrčího fotografování v Čechách a na Moravě?

S Institutem jsem spjat velmi těsně, neboť tato škola - než se stala součástí Slezské univerzity v Opavě - našla v letech 1984 až 1989 útočiště na mé Základní umělecké škole v Olomouci. Ze současných šesti českých vysokoškolských fotografických pracovišť je nepochybně nejspěšnější. Studenti přicházejí do kontaktu se širokou škálou tvůrčích stylů a názorů a jsou intenzivně zapojováni do nejrůznějších kulturních aktivit s tvůrčími požadavky. Žádná jiná fotografická škola se nemůže pochlubit tak rozsáhlou publikační a výstavní činností (po celé Evropě i v zámoří), a např. mimořádně cennými dlouhodobými fotografickými projekty, které jsou vizuálním svědectvím současného života (Lidé Hlučínska, Zlín a jeho lidé, Opava na prahu nového tisíciletí apod.). Tak lze konstatovat, že je i zásluhou absolventů opavského Institutu, že česká tvůrčí fotografie má vysokou úroveň a že nás reprezentuje i v zahraničí velmi úspěšně.

-HJ-

VÁLEČKOVÝ FONOGRAF z r. 1898

Foto M. Langer

„Jest stroj, který mluví, zpívá a směje se ve všech řečech světa. Promluvíte-li do něho, bude váš hlas zachycen.“ Tak opěvuje dobová reklama přístroj, který zkonstruoval v r. 1877 americký vynálezce Thomas Alva Edison pro účely nahrávání a reprodukování lidského hlasu. Prvenství průkopníka reprodukční techniky Edisona netrvalo déle než jedno desetiletí. Už v roce 1887 přivedl na svět Američan německého původu Emile Berliner gramofon s kotoučovými deskami. I když byl Edisonův fonograf v průběhu posledních let minulého století neustále technicky zdokonalován, konkurenci Berlinerova gramofonu stejně podlehl. A tak se nakonec stal válečkový fonograf pouhou nostalgickou vzpomínkou starých zlatých časů prvních technických vynálezů.

Vsetínské muzeum získalo jeden funkční exemplář pocházející z roku 1898 koupí od soukromého majitele v roce 1968. EDISON STANDARD PHONOGRAPH s archaickou mosaznou rezonanční troubou byl vyroben podle patentu T. A. Edisona v Orange, N. J. v USA. Jeho příslušenstvím je dřevěný kufr s 67 kusy „nosičů“ – voskových válečků s více či méně zachovalými drážkami hudebních nahrávek. Válečky v papírových krabičkách s původními etiketami pocházejí vesměs z období kolem roku 1900. Jejich výrobci, jako např. Edison – Gesellschaft m. b. H. Berlin, Columbia Phonograph Company, Edison Golden USA Walzen, ale i Pražan Josef Vrba z Karlína, nabízejí k poslechu nejrůznější pochody, valčíky, operní árie i populární národní písně. Edisonův válečkový fonograf je součástí historických sbírek Muzea regionu Valašsko ve Vsetíně.

Hana Jabůrková